

Περίληψη σε σημαντικές αποφάσεις για το μάθημα των Εφαρμογών Δημοσίου Δικαίου

Περιεχόμενα

Ηλιάδου – αποφάσεις που αναλύθηκαν αυτοτελώς σε μάθημα	2
1. ΣτΕ 190/2022	2
2. ΣτΕ 430/2022	10
3. ΣτΕ 915/2021	14
4. ΣτΕ 1147/2022	15
5. ΣτΕ 610/2018	22
6. ΣτΕ 1343/2022	24
Ηλιάδου – αποφάσεις που δεν αναλύθηκαν αυτοτελώς σε μάθημα	29
7. ΣτΕ 2046/2022	29
8. ΣτΕ 1429/2022	42
9. ΣτΕ 26/2022	47
10. ΣτΕ 2003/2018	52
* 12. ΣτΕ 725/2022	56
13. 1478/2022	57
Αποφάσεις περί την αστική ευθύνη – μάθημα με Παυλόπουλο	62
Αποφάσεις ΑΝΤΩΝΙΟΥ	65
1. ΣτΕ 465-9/2023	65
2. ΣτΕ 2564/2022	68
3. ΣτΕ 2375/2022	71
3. ΣτΕ 177/2023	73
4. ΣτΕ 922/2023	77
5. ΣτΕ 518/2015	79
6. Γνωμ.-1-23 Αρείου Πάγου 1-2023	81
7. ΑΠ 8/2023	86

Ηλιάδου – αποφάσεις που αναλύθηκαν αυτοτελώς σε μάθημα

1. ΣτΕ 190/2022

[εδώ η ανάλυση](#) και [εδώ](#)

Αντισυνταγματική η μεταβίβαση της πλειοψηφίας του Μετοχικού Κεφαλαίου των ΕΥΔΑΠ και ΕΥΑΘ ΑΕ στην Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας με τον νόμο 4389/2016

Περίληψη αποφάσεων

Μεταξύ των υποχρεώσεων που ανέλαβε η Ελλάδα για την δανειοδότησή της από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας με τον ν.4336/2015, ήταν και η μεταβίβαση των υπολειπόμενων ποσοστών μετοχικού κεφαλαίου που κατείχε το Δημόσιο επί των ΕΥΔΑΠ ΑΕ και ΕΥΑΘ ΑΕ, στην Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας (ΕΕΣΥΠ ΑΕ). Η εν λόγω εταιρεία συστάθηκε με τον ν.4389/16 σε εκπλήρωση των μνημονιακών δεσμεύσεων του Κράτους και μεταξύ άλλων έχει ως σκοπούς την ενίσχυση της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, καθώς και τη μείωση των οικονομικών υποχρεώσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Κατά των εκτελεστών πράξεων μεταβίβασης, ασκήθηκαν ενώπιον του Δ τμήματος του Σ.τ.Ε.

- αιτήσεις ακυρώσεως από κατοίκους της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι αποτελούν χρήστες των παρεχόμενων υπηρεσιών, από την Ένωση Επαγγελματικών Σωματείων των εργαζομένων στην ΕΥΔΑΠ ΑΕ και από την Περιφερειακή Ένωση Δήμων Κεντρικής Μακεδονίας.
- Παρεμβάσεις υπέρ της διατήρησης των προσβαλλομένων διοικητικών πράξεων άσκησαν κατά περίπτωση τόσο η ΕΕΣΥΠ ΑΕ, όσο και η ΕΥΔΑΠ ΑΕ.

Το Δ' τμήμα με τις αποφάσεις 1223/20 και 1224/20 παρέπεμψε λόγω σπουδαιότητας το ζήτημα προς κρίση ενώπιον της Ολομέλειας του Σ.τ.Ε. Η τελευταία επιβεβαιώνοντας παλαιότερη νομολογία του Δικαστηρίου έκρινε τις εν λόγω μεταβιβάσεις ως **αντισυνταγματικές λόγω**

1. της φύσης των παρεχόμενων υπηρεσιών,
2. καθώς και της **αδυναμίας ελέγχου** των διοικητικών συμβουλίων των εταιριών αυτών εκ μέρους του Κράτους, παρ' όλο το γεγονός ότι οι μετοχές της ΕΕΣΥΠ ΑΕ ανήκουν εξ' ολοκλήρου στο Δημόσιο και είναι αμεταβίβαστες.

Νομικά Ζητήματα

[...] δίδεται η δυνατότητα στο Κράτος να αναθέσει είτε με μονομερή του πράξη είτε συμβατικώς μέσω του θεσμού της παραχώρησης σε ιδιώτες τη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας. Να σημειωθεί ότι οι εν λόγω συμβάσεις δέον να τυγχάνουν κύρωσης από τη Βουλή. Το Δημόσιο ασκεί είτε ιεραρχικό έλεγχο εφόσον η υπηρεσία εντάσσεται στο ίδιο το νομικό πρόσωπο του κράτους, είτε διοικητική εποπτεία⁷ σε περίπτωση απόσπασης προληπτική ή κατασταλτική, νομιμότητας ή/και σκοπιμότητας. [...]

Σημαντικές συνταγματικές διατάξεις / αρχές:

Το Σύνταγμα επί της αρχής ούτε επιβάλλει ούτε αποκλείει τις ιδιωτικοποιήσεις⁸, αλλά θέτει όρια ως προς την οικονομική δραστηριότητα τόσο των ιδιωτών όσο και του ίδιου του Κράτους, καθιστώντας το τελευταίο εγγυητή ως προς τη διασφάλιση αγαθών ζωτικής σημασίας για την αξιοπρεπή διαβίωση των πολιτών του στα πλαίσια και της αρχής του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου, η οποία τυγχάνει συνταγματικής κατοχύρωσης στο άρθρο 25 παρ. 1.

- Ειδικότερα κατά το άρθρο 5 παρ. 1, καθένας δικαιούται να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην οικονομική ζωή της Χώρας με όρια τα χρηστά ήθη, τα δικαιώματα των άλλων και το ίδιο το Σύνταγμα.

- Κατά το άρθρο 106Σ το Κράτος συντονίζει και προγραμματίζει την οικονομική δραστηριότητα, ενώ ταυτόχρονα η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να ασκείται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.

- ο Κρίσιμη για την υπό κρίση περίπτωση αποτελεί η τρίτη παράγραφος του ίδιου άρθρου κατά το οποίο δίδεται η δυνατότητα στο Κράτος βάσει νόμου να προβεί σε εξαγορά επιχειρήσεων ή αναγκαστικής συμμετοχής του ίδιου ή μέσω άλλων ν.π. στην περίπτωση που αυτές έχουν χαρακτήρα μονοπωλίου ή ο κύριος σκοπός τους εξειδικεύεται στην παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο.

- Ιδιαίτερης σημασίας τέλος αποτελεί και η διάταξη του άρθρου 25 παρ. 4, στην οποία προβλέπεται αξίωση του Κράτους έναντι των πολιτών προς εκπλήρωση του χρέους της εθνικής και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Όρια στις αποκρατικοποιήσεις έχει συναγάγει ερμηνευτικώς η νομολογία. [ΟΡΙΑ ΑΠΟΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΩΝ]

- Το πρώτο αφορά την ίδια την δημοκρατική αρχή με το επιχείρημα ότι η ανάθεση σε ιδιώτες ορισμένων δραστηριοτήτων δεν επιτρέπεται εκ του γεγονότος ότι δεν αντιπροσωπεύουν ούτε το σύνολο των πολιτών, ούτε και το γενικό συμφέρον.

- Το δεύτερο προκύπτει από το γράμμα του Συντάγματος, όπως στη περίπτωση των Α.Ε.Ι, τα οποία παρέχουν αποκλειστικά την ανώτατη εκπαίδευση ως ΝΠΔΔ κατά το άρθρο 16Σ.

- Τέλος η νομολογία⁹ ενόψει της παροχής αγαθών ζωτικής σημασίας από το Κράτος έχει συναγάγει τις αρχές της ¹ συνέχειας της δημόσιας υπηρεσίας¹⁰, ² την εξασφάλιση ελάχιστης ποιότητας καθώς και την ³ αρχή της ισότητας στη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας, η οποία επάγεται την καθολική και επί ίσοις όροις πρόσβαση σε αυτή.

- ο Η πρώτη ανάγεται στην ίδια τη δημόσια εξουσία ως στοιχείο του ορισμού του Κράτους, καθώς το τελευταίο ως οντότητα δεν περιορίζεται χρονικώς και θα συνιστούσε άτοπο να λειτουργεί με διαλείψεις, ενώ η δημόσια υπηρεσία επί της ουσίας αποτελεί οργανωτικά υποσύνολο των επιμέρους εξουσιών, όπως αυτές προσδιορίζονται κατά το άρθρο 26Σ εξυπηρετώντας λειτουργικά τους από τον νομοθέτη προσδιοριζόμενους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος. → Η εν λόγω αρχή ερείδεται ευθέως σε πλέγμα συνταγματικής περιωπής διατάξεων. Ειδικότερα βάσει πρακτικού επεξεργασίας του ΣτΕ¹¹, κατά τα άρθρα 23Σ παρ.2 περί του δικαιώματος απεργίας, [...] και του 106Σ παρ. 3 περί παροχής υπηρεσιών στο

κοινωνικό σύνολο, **συνάγεται ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις που παρέχουν αγαθά ζωτικής σημασίας στο ευρύ κοινό συνιστούν εν τοις πράγμασι δημόσιες υπηρεσίες παρά το ιδιωτικό προσωπείο βάσει του οποίου λειτουργούν**, διότι επιδιώκουν δημόσιο σκοπό συνιστάμενο στην από μέρους του κράτους παροχή εκείνων των ζωτικών αγαθών όπως η ύδρευση και η ενέργεια, δίχως τα οποία δεν ευοδώνονται οι επιταγές των άρθρων 2Σ παρ.1 και 5Σ παρ.1 περί διασφάλισης και σεβασμού της αξίας του ανθρώπου και ομαλής ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου ως υποκείμενου δικαίου. **Εξ' αυτών των λόγων η αρχή της συνεχούς λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας ισχύει και ως προς αυτές τις επιχειρήσεις υπό τον εγγυητικό ρόλο του Κράτους**, το οποίο οφείλει να την διασφαλίζει συνεχώς και τοιουτοτρόπως.

ο Η **αρχή της ισότητας¹²** κατά τη λειτουργία της δημόσιας υπηρεσίας συνεπάγεται την ισότητα ενώπιον του νόμου, όπως και την **ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων**. Απόρροια αυτών αποτελεί και **η επί ίσοις όροις πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες**, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4Σ παρ.4 και κατά το οποίο «Μόνο Έλληνες πολίτες είναι δεκτοί στις δημόσιες λειτουργίες». **Περαιτέρω κατά τις επιταγές της ρύθμισης του ίδιου άρθρου στην παρ.5 περί αναλογικής συνεισφοράς των Ελλήνων στα δημόσια βάρη, συνάγεται ότι πεμπτουσία της ως άνω αρχής αποτελεί η αναλογική ισότητα**, το περιεχόμενο της οποίας έγκειται στην κατά τον ίδιο τρόπο μεταχείριση των όμοιων καταστάσεων και την διαφορετική μεταχείριση των ανόμοιων, εξασφαλίζοντας την πρόσβαση στη δημόσια υπηρεσία **κατά τρόπο καθολικό και υπό όρους αμεροληψίας**, ουδετερότητας και λήψης υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών της κάθε περίπτωσης.

Προβλήματα που οδηγούν στο συμπέρασμα αντισυνταγματικότητας της μεταβίβασης των μετοχών στην Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας:

1. Ενόψει των ανωτέρω, **το ΣτΕ λαμβάνοντας υπόψη προγενέστερη νομολογία¹³ του, εκκινεί από το σκεπτικό ότι η παροχή υπηρεσιών κοινής ωφελείας συνιστά δραστηριότητα, η οποία δεν εντάσσεται στον σκληρό πυρήνα των κρατικών δραστηριοτήτων, δυνάμενη να παρασχεθεί και από ΝΠΙΔ υπό την ειδικότερη εταιρική μορφή της Α.Ε.** Η σώρευση όμως του πλειοψηφικού πακέτου μετοχών σε ιδιώτες, οι οποίοι **λειτουργούν με γνώμονα το κέρδος, αποξενώνει το Κράτος από την εν λόγω επιχείρηση κατά τρόπο ουσιαστικό, με αποτέλεσμα να διακινδυνεύεται τόσο η συνεχής λειτουργία της υπηρεσίας όσο και η ποιοτική στάθμη των παρεχόμενων υπηρεσιών**, ακόμα και στην περίπτωση άσκησης διοικητικής εποπτείας επ' αυτών. Ειδικότερα όσον αφορά παροχές ύδρευσης και αποχέτευσης όπως εν προκειμένω, **ο μονοπωλιακός χαρακτήρας και οι οικιστικές συνθήκες διαβίωσης τόσο στην Αττική, όσο και στη Θεσσαλονίκη δεν επιτρέπουν την ολοσχερή ιδιωτικοποίηση των επιχειρήσεων, ενόψει και του γεγονότος ότι τα παρεχόμενα αγαθά είναι κρίσιμα για την ατομική και δημόσια υγεία, που κατοχυρώνονται στα άρθρα 5Σ παρ.5 και 21Σ παρ.3**, καθώς τα τελευταία αποτελούν την αναγκαία προϋπόθεση για την απόλαυση και των λοιπών πάσης φύσεως δικαιωμάτων των πολιτών. [...]

2. Κατόπιν το Δικαστήριο εξέτασε το **ιδιοκτησιακό καθεστώς της ΕΕΣΥΠ**, καθώς και τον τρόπο συγκρότησης των οργάνων της, **για να εξακριβώσει τον απαιτούμενο εκ του Συντάγματος έλεγχο που υποχρεούται να ασκεί το Δημόσιο επί της παροχής ύδρευσης**. Σύμφωνα με τον ν.4389/16 [...] → το Δημόσιο **δεν είχε την αποφασιστική εξουσία για τον διορισμό των διοικητικών συμβουλίων των εταιρειών, κωλυόμενο εξ' αυτού του λόγου να ασκεί πλήρη έλεγχο**, παρ' όλο που οι μετοχές τους ανήκαν εξ' ολοκλήρου στο ίδιο και ήταν επιπλέον αμεταβίβαστες. *Για το εν λόγω ζήτημα διατυπώθηκε μειοψηφούσα γνώμη* μίας Συμβούλου, κατά την οποία **ο συνταγματικός επιβεβλημένος έλεγχος επί των υπηρεσιών ύδρευσης δεν είναι απαραίτητο να ασκείται μέσω του ιδιοκτησιακού καθεστώτος**, αλλά δύναται να παρέχονται από ιδιώτες υπό την προϋπόθεση του συνεχούς εφοδιασμού των πολιτών σε προσιτή τιμή και της ποιοτικής στάθμης των παρεχόμενων υπηρεσιών ενόψει και της δημόσιας υγείας.

3. Περαιτέρω το ΣτΕ εξέτασε τον **σκοπό** για τον οποίο ιδρύθηκε η ΕΕΣΥΠΑΕ. Κατά την αιτιολογική **σκέψη 40** «επιπροσθέτως δε, η ΕΕΣΥΠ ΑΕ, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου παρεμβαλλόμενο μεταξύ του Δημοσίου και της ΕΥΔΑΠ ΑΕ, επιδιώκει, προεχόντως, σκοπούς **ταμειακούς και ταμειευτικούς**, με τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας προσιδιάζοντα στην εξυπηρέτηση των σκοπών αυτών. Ειδικότερα: Όπως συνάγεται από τις διατάξεις των ανωτέρω νόμων 4336/2015, 4389/2016 [ως ισχύει] και 4549/2018, που αποτελούν ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο, η ΕΕΣΥΠ ΑΕ δημιουργήθηκε προς επίτευξη ειδικού δημοσίου σκοπού, ο οποίος συνίσταται στην διαχείριση και αξιοποίηση, κατά τρόπο επικερδή για την Εταιρεία και με πρόσφορες προς τούτο μεθόδους, των μεταβιβασθέντων σε αυτήν περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου. [...] Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η ΕΕΣΥΠ ΑΕ εξυπηρετεί πρωτίστως σκοπούς δημοσιονομικούς, ήτοι τη ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου και την απομείωση του δημοσίου χρέους. **Ο νομοθέτης κατά την κρίση του δικαστηρίου αποδέχεται κατ' αυτόν τον τρόπο τον κίνδυνο η διαχείριση των υπηρεσιών ύδρευσης να αποβαίνει εις βάρος τόσο της ποιότητας, όσο και της καθολικότητας της υπηρεσίας χάριν του ταμειακού συμφέροντος του Κράτους.**

Μειοψήφησαν δύο Σύμβουλοι, σύμφωνα με τους οποίους η ΕΕΣΥΠ ΑΕ δεσμεύεται από τις ειδικές υποχρεώσεις που διέπουν τις παροχές κοινωνικής σημασίας για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο σε συνδυασμό και με τη φύση των εν λόγω υπηρεσιών, καθιστώντας υποχρεωτική την πρόταξη των σκοπών των ΕΥΔΑΠ και ΕΥΑΘ ΑΕ, έναντι του δικού της γενικού σκοπού.

Επίσης/ 2^η ανάλυση:

Ουσία του προβλήματος/ ζήτηματος:

1,2. Κατά το Σύνταγμα [άρθρα 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3], **η παροχή υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης στον πληθυσμό της Αττικής δεν συνιστά δραστηριότητα αναπόσπαστη από τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας και, συνεπώς, δύναται να ανατίθεται σε δημόσια επιχείρηση** υπό μορφή **ανώνυμης εταιρείας**, όπως η ΕΥΔΑΠ ΑΕ. **Υπό τις παρούσες, όμως, συνθήκες**, δηλαδή υπό συνθήκες παροχής των υπηρεσιών αυτών **μονοπωλιακώς**, από δίκτυα μοναδικά στην περιοχή και ανήκοντα, ιδιοκτησιακώς, στην ΕΥΔΑΠ ΑΕ [στον φορέα που παρέχει τις υπηρεσίες δυνάμει σύμβασης

παραχώρησης], είναι συνταγματικώς επιβεβλημένος ο έλεγχος της ΕΥΔΑΠ ΑΕ από το Ελληνικό Δημόσιο, όχι απλώς με την άσκηση εποπτείας επ' αυτής, αλλά και **δια του μετοχικού της κεφαλαίου ΓΙΑΤΙ χρειάζεται να έχει το Ελληνικό Δημόσιο την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου για να ασκεί δεόντως τον έλεγχο; → [καθώς],** μόνον εάν το Ελληνικό Δημόσιο διατηρεί κατ' ουσίαν την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου της δημόσιας αυτής επιχείρησης, [...] εξασφαλίζ[εται] [...] εκλογή της πλειοψηφίας των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου → Δια της κατοχής από το Δημόσιο της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου της δημόσιας επιχείρησης ΕΥΔΑΠ ΑΕ, **τεκμαίρεται, έτσι, ότι διασφαλίζεται η διαχείρισή της σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Σύνταγμα** ως προς την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας.

3. Όπως συνάγεται δε, περαιτέρω, [...] **το Δημόσιο**, με την κατοχή του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΥΔΑΠ ΑΕ και την διαχείριση της δημόσιας αυτής επιχείρησης, **δεν επιτρέπεται να επιδιώκει, προεχόντως ή παραλλήλως, οικονομικούς ή άλλους σκοπούς**, έστω και υπαγορευόμενους από το ευρύτερο δημόσιο συμφέρον, **όταν οι σκοποί αυτοί ανταγωνίζονται ή θέτουν σε κίνδυνο την αξιούμενη αδιάλειπτη και υψηλής ποιότητας παροχή των, ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο**, ως άνω υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης. Μειοψήφησε ένα μέλος του Δικαστηρίου, που υποστήριξε την εξής γνώμη: [...] *Η υπό τους ανωτέρω όρους εκπλήρωση της αποστολής αυτής του κράτους και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, εφόσον το Σύνταγμα δεν διακρίνει σχετικώς, μπορεί να επιδιώκεται είτε με υπηρεσίες που ανήκουν οργανικά στο κράτος και στους ΟΤΑ ή με νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, στα οποία μετέχουν το κράτος ή οι ΟΤΑ, ανεξάρτητα από το ποσοστό συμμετοχής τους, είτε με νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, στα οποία δεν μετέχουν το κράτος ή οι ΟΤΑ. Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις εξακολουθούν να έχουν εφαρμογή οι συνταγματικές επιταγές για συνεχή, επαρκή, υπό όρους υγιεινής και σε προσιτή τιμή παροχή πόσιμου ύδατος· η τήρηση δε των επιταγών αυτών εξασφαλίζεται με την άσκηση κρατικής εποπτείας.*

Προβλήματα που οδηγούν στην παραδοχή αντισυνταγματικότητας:

2. Η μεταβίβαση δυνάμει του ν. 4389/2016 από το Δημόσιο στην ΕΕΣΥΠ ΑΕ ποσοστού μεγαλύτερου του 50% του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΥΔΑΠ ΑΕ **αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, καθόσον το Δημόσιο**, καίτοι είναι ο μοναδικός μέτοχος της ΕΕΣΥΠ ΑΕ, της μετόχου εφεξής της ΕΥΔΑΠ ΑΕ, **δεν ασκεί έλεγχο επί του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΕΣΥΠ** και δεν πληρούνται, ως εκ τούτου, η συνταγματική προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία είναι επιβεβλημένος ο έλεγχος της ΕΥΔΑΠ ΑΕ από το Ελληνικό Δημόσιο, όχι απλώς με την άσκηση εποπτείας επ' αυτής, αλλά και δια του μετοχικού της κεφαλαίου·

Ο νόμος δεν επιφυλάσσει στο Ελληνικό Δημόσιο ούτε τον έμμεσο έλεγχο της ΕΥΔΑΠ ΑΕ, εφόσον με τις ανωτέρω ρυθμίσεις του ν. 4389/2016 δεν διασφαλίζεται ο πλήρης έλεγχος του Ελληνικού Δημοσίου επί του Διοικητικού Συμβουλίου της “μητρικής” εταιρείας ΕΕΣΥΠ. **Και τούτο διότι το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΕΣΥΠ δεν ορίζεται από τη Γενική Συνέλευση της ΕΕΣΥΠ, δηλαδή από το Ελληνικό Δημόσιο, αλλά από ειδικό συλλογικό όργανο, το Εποπτικό Συμβούλιο της ΕΕΣΥΠ. Δεν διασφαλίζουν επαρκώς τον έλεγχο του Ελληνικού Δημοσίου επί της ΕΕΣΥΠ** και της θυγατρικής της ΕΥΔΑΠ ούτε ο Εσωτερικός Κανονισμός της ΕΕΣΥΠ [ο οποίος ρυθμίζει, την εταιρική διακυβέρνηση, την πολιτική επενδύσεων, την πολιτική μερισμάτων και τον “Μηχανισμό Συντονισμού”] ούτε το στρατηγικό σχέδιο της ΕΕΣΥΠ, που καταρτίζεται βάσει γενικών στρατηγικών

κατευθύνσεων του Υπουργού Οικονομικών. Και τούτο διότι ο Εσωτερικός Κανονισμός και το Στρατηγικό Σχέδιο της ΕΕΣΥΠ, αφενός, απαγορεύεται να θίγουν τα δικαιώματα ή τα συμφέροντα του ΕΜΣ και, αφετέρου, διαγράφουν ένα γενικό μόνο πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων για τις ενέργειες του Διοικητικού Συμβουλίου, χωρίς να έχουν τον χαρακτήρα διοικητικών πράξεων, με συγκεκριμένο δεσμευτικό ρυθμιστικό περιεχόμενο.

3. Επιπροσθέτως δε, η ΕΕΣΥΠ ΑΕ, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου παρεμβαλλόμενο μεταξύ του Δημοσίου και της ΕΥΔΑΠ ΑΕ, επιδιώκει, προεχόντως, σκοπούς ταμειακούς και ταμειευτικούς, με τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας προσιδιάζοντα στην εξυπηρέτηση των σκοπών αυτών. ➔ [...] Η ΕΕΣΥΠ ΑΕ διαχειρίζεται, εκ του νόμου, και την μεταβιβασθείσα σε αυτήν ΕΥΔΑΠ ΑΕ κατά τον πλέον πρόσφορο για την επίτευξη των καταστατικών σκοπών της ΕΕΣΥΠ τρόπο, με τον εντεύθεν αποδεκτό από τον νομοθέτη κίνδυνο η διαχείριση, υπό περιστάσεις, να είναι δυνατόν να αποβαίνει εις βάρος της ποιότητας, της καθολικότητας ή της προσιτής τιμής των παρεχομένων από την ΕΥΔΑΠ ΑΕ υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης. Η ΕΥΔΑΠ ΑΕ, λειτουργούσα ως θυγατρική της ΕΕΣΥΠ, εξακολουθεί μεν να έχει το ίδιο αντικείμενο δραστηριότητας, πλην, αφενός, εισφέρει τα κέρδη της στην ΕΕΣΥΠ, προκειμένου να διατεθούν περαιτέρω, μαζί με τα έσοδα από τη διαχείριση των λοιπών περιουσιακών στοιχείων της ΕΕΣΥΠ, για τους προαναφερθέντες συγκεκριμένους σκοπούς, και, αφετέρου, κατά την παροχή των υπηρεσιών της τελεί πλέον μόνο υπό την εποπτεία του Ελληνικού Δημοσίου και όχι υπό τον έλεγχό του, μέσω της κατοχής της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου, όπως απαιτείται εκ του Συντάγματος.

Άλλωστε, ενόψει του σκοπού της ΕΕΣΥΠ, η επίτευξη του οποίου επιδιώκεται με ιδιωτικοοικονομικά μέσα, ο ν. 4389/2016 δεν θεσπίζει οποιαδήποτε διοικητική διαδικασία, ιδρύουσα αρμοδιότητα του Ελληνικού Δημοσίου να παρεμβαίνει προληπτικά ή κατασταλτικά, με την έκδοση εκτελεστών διοικητικών πράξεων, σε θέματα διοίκησης και διαχείρισης από την ΕΕΣΥΠ ΑΕ των περιουσιακών στοιχείων της θυγατρικής της ΕΥΔΑΠ ΑΕ ή στη διαμόρφωση από την ΕΕΣΥΠ της πολιτικής της ΕΥΔΑΠ, ώστε να δύναται να θεωρηθεί ότι το Δημόσιο διασφαλίζει, κατ' ενάσκηση δημόσιας εξουσίας, τη διαφύλαξη των συνταγματικών εγγυήσεων, σε περίπτωση που οι εγγυήσεις αυτές τίθενται σε διακινδύνευση προς εκπλήρωση των καταστατικών σκοπών της ΕΕΣΥΠ.

Μειοψήφησαν δύο μέλη του Δικαστηρίου, που διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη: [...] απάντηση σε 2 και 3 πρόβλημα αντισυνταγματικότητας:

2. [...], τα μέλη του Εποπτικού Συμβουλίου της ΕΕΣΥΠ διορίζονται με συναπόφαση στην οποία μετέχει το Ελληνικό Δημόσιο.

3. Περαιτέρω, η ΕΕΣΥΠ δεσμεύεται ως προς την διαχείριση και αξιοποίηση της δημόσιας αυτής επιχείρησης από τις ειδικές υποχρεώσεις που συνδέονται με την παροχή των ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης, όπως οι υποχρεώσεις αυτές απορρέουν από το Σύνταγμα και προσδιορίζονται στην διέπουσα την ΕΥΔΑΠ νομοθεσία. Η ΕΕΣΥΠ δεν δύναται να προτάσσει των ειδικών αυτών υποχρεώσεων τους γενικούς σκοπούς της και, συνακόλουθα, τις μεθόδους προς εκπλήρωση των γενικών σκοπών. Εξ άλλου, το

Στρατηγικό Σχέδιο της ΕΕΣΥΠ και των θυγατρικών της εγκρίνεται από τη Γενική Συνέλευση της ΕΕΣΥΠ, λαμβάνοντας υπόψη τις Στρατηγικές Κατευθύνσεις του Υπουργού Οικονομικών, ήτοι τις προτεραιότητες της Κυβέρνησης εν σχέσει με την προάσπιση του δημοσίου συμφέροντος και την αναπτυξιακή πολιτική. Επομένως, η ΕΕΣΥΠ αναλαμβάνει τη διαχείριση των δημοσίων επιχειρήσεων και την άσκηση των μετοχικών δικαιωμάτων του Ελληνικού Δημοσίου επ' αυτών με βάση τη στρατηγική της Ελληνικής Κυβέρνησης.

Επομένως, σύμφωνα με τη γνώμη μειοψηφίας, και μετά την μεταβίβαση από το Δημόσιο στην ΕΕΣΥΠ ποσοστού 50,003% του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΥΔΑΠ, η διαχείριση της ΕΥΔΑΠ αποσκοπεί στην προσήκουσα παροχή των σχετικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας, χωρίς να υποτάσσεται στην εξυπηρέτηση των γενικών σκοπών της ΕΕΣΥΠ.

ΣτΕ Ολ 191/2022 [τα ίδια για ΕΥΑΘ]

Κατά το Σύνταγμα [άρθρα 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3], η παροχή υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης στον πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης δεν συνιστά δραστηριότητα αναπόσπαστη από τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας και, συνεπώς, δύναται να ανατίθεται σε δημόσια επιχείρηση υπό μορφή ανώνυμης εταιρείας, όπως η ΕΥΑΘ ΑΕ. Υπό τις παρούσες, όμως, συνθήκες, ήτοι υπό συνθήκες παροχής των υπηρεσιών αυτών μονοπωλιακώς, από δίκτυα που είναι μοναδικά στην περιοχή και την ευθύνη των οποίων έχει η ΕΥΑΘ ΑΕ, ως ο παρέχων τις υπηρεσίες αυτές δυνάμει σύμβασης παραχώρησης φορέας, είναι συνταγματικώς επιβεβλημένος ο έλεγχος της ΕΥΑΘ ΑΕ από το Ελληνικό Δημόσιο, όχι απλώς με την άσκηση εποπτείας επ' αυτής, αλλά και δια του μετοχικού της κεφαλαίου. → Καθόσον, μόνον εάν το Ελληνικό Δημόσιο διατηρεί κατ' ουσίαν την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου της δημόσιας αυτής επιχείρησης, η οποία παρέχει, υπό τις ανωτέρω συνθήκες, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας απολύτως ζωτικής σημασίας για τον πληθυσμό της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης, εξασφαλίζονται τόσο τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα του Δημοσίου επί της ΕΥΑΘ ΑΕ, όσο και η εκλογή της πλειοψηφίας των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου της επιχείρησης από το κατέχον την πλειοψηφία του μετοχικού κεφαλαίου της Δημόσιας.

Δια της κατοχής από το Δημόσιο της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου της δημόσιας επιχείρησης ΕΥΑΘ ΑΕ, τεκμαίρεται, κατ' αρχήν, ότι διασφαλίζεται η διαχείρισή της σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το Σύνταγμα ως προς την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας (πρβλ. ΣτΕ 1906/2014 Ολομ). Όπως συνάγεται περαιτέρω από τις ίδιες συνταγματικές διατάξεις, ανεξαρτήτως εάν η συμμετοχή του Δημοσίου στο μετοχικό κεφάλαιο της ΕΥΑΘ δύναται να είναι και έμμεση, δια της παρεμβολής άλλου νομικού προσώπου, πάντως το Δημόσιο, με την κατοχή του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΥΑΘ ΑΕ και την διαχείριση της δημόσιας αυτής επιχείρησης, δεν επιτρέπεται να επιδιώκει, προεχόντως ή παραλλήλως, οικονομικούς ή άλλους σκοπούς, έστω και υπαγορευόμενους από το ευρύτερο δημόσιο συμφέρον, όταν οι σκοποί αυτοί ανταγωνίζονται ή θέτουν σε κίνδυνο την αξιούμενη αδιάλειπτη και υψηλής ποιότητας παροχής των, ζωτικής σημασίας για το κοινωνικό σύνολο, ως άνω υπηρεσιών ύδρευσης και αποχέτευσης. Μειοψήφησε ένα μέλος του Δικαστηρίου [για την γνώμη της μειοψηφίας βλ. την απόφαση για την ΕΥΔΑΠ ΑΕ].

Η μεταβίβαση δυνάμει του ν. 4389/2016 από το Δημόσιο στην ΕΕΣΥΠ ΑΕ ποσοστού μεγαλύτερου του 50% του μετοχικού κεφαλαίου της ΕΥΑΘ ΑΕ **αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, καθόσον το Δημόσιο**, καίτοι είναι ο μοναδικός μέτοχος της ΕΕΣΥΠ ΑΕ, της μετόχου εφεξής της ΕΥΑΘ ΑΕ, **δεν ασκεί έλεγχο επί του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΕΣΥΠ και δεν πληρούται, ως εκ τούτου, η συνταγματική προϋπόθεση σύμφωνα με την οποία είναι επιβεβλημένος ο έλεγχος της ΕΥΑΘ ΑΕ από το Ελληνικό Δημόσιο, όχι απλώς με την άσκηση εποπτείας επ' αυτής, αλλά και δια του μετοχικού της κεφαλαίου**. επιπροσθέτως δε, η ΕΕΣΥΠ ΑΕ, νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου παρεμβαλλόμενο μεταξύ του Δημοσίου και της ΕΥΑΘ ΑΕ, επιδιώκει, προεχόντως, σκοπούς ταμειακούς και ταμειευτικούς, με τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας προσιδιάζοντα στην εξυπηρέτηση των σκοπών αυτών [βλ. και την απόφαση για την ΕΥΔΑΠ ΑΕ].

Μειοψήφησαν δύο μέλη του Δικαστηρίου [για την γνώμη της μειοψηφίας βλ. την απόφαση για την ΕΥΔΑΠ ΑΕ].

2. ΣτΕ 430/2022

[1^η ανάλυση από εδώ:](#) , δεύτερη από εδώ: [2^η ανάλυση από εδώ:](#)

Κοινωνικά δικαιώματα και ρεύμα πολυτέκνων –μειώσεις στην τιμή του ρεύματος για τους πολύτεκνους. Ερμηνεία του Σ21

Ακύρωση Υ.Α. που καταργεί το ειδικό τιμολόγιο

Περίληψη απόφασης:

Το Δικαστήριο **ακυρώνει υπουργική απόφαση**, με την οποία **καταργήθηκαν** οι προϊσχύουσες **ρυθμίσεις για** το ειδικό τιμολόγιο ηλεκτρικής ενέργειας οικιακής χρήσης των πολύτεκνων οικογενειών και οι οικογένειες αυτές εντάχθηκαν σε ενιαία ρύθμιση **εκπτώσεων στα τιμολόγια ηλεκτρικού ρεύματος με τα «ευάλωτα νοικοκυριά»**.

Με την 430/2022 απόφαση της Ολομελείας το Δικαστήριο **αποφάνθηκε επί της νομιμότητας της ΥΠΕΝ/ΥΠΠΓ/892/152/2018 απόφασης του Υπουργού Περιβάλλοντος και Ενέργειας, κατά το μέρος που με την απόφαση αυτή (άρθρο 5 παρ. 2) καταργήθηκαν οι προϊσχύουσες ρυθμίσεις για το ειδικό τιμολόγιο ηλεκτρικής ενέργειας οικιακής χρήσης των πολύτεκνων οικογενειών και οι οικογένειες αυτές εντάχθηκαν σε ενιαία ρύθμιση εκπτώσεων στα τιμολόγια ηλεκτρικού ρεύματος με τα «ευάλωτα νοικοκυριά», στο πλαίσιο της εφαρμογής του "κοινωνικού οικιακού τιμολογίου" ηλεκτρικού ρεύματος** ενώ, επίσης, καθορίστηκαν όρια τετραμηνιαίας κατανάλωσης μειωμένα σε σχέση με τα προηγούμενως ισχύοντα για τις πολύτεκνες οικογένειες.

Νομική ανάλυση: - Ζητήματα που ανακύπτουν από το Σ21 και μας οδηγούν στην αποδοχή της συνταγματικότητας του μειωμένου ρεύματος για τις πολύτεκνες οικογένειες:

1. Καταρχάς, το Δικαστήριο επανέλαβε την πάγια νομολογία του, σύμφωνα με την οποία οι διατάξεις του άρθρου 21 (παρ. 1 και 2) του Συντάγματος έχουν κατευθυντήριο χαρακτήρα και αφήνουν στο νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας για τους πολυτέκνους και τα μέλη των οικογενειών τους. Όμως, από τη συνταγματική αυτή διάταξη του άρθρου 21 **απορρέει, ταυτόχρονα, κατά τα παγίως κριθέντα, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο. [αποχρών λόγος για χειροτέρευση]**

2. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι από την αδιάστικτη διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος και το σκοπό της, που είναι η συμβολή στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, συνάγεται ότι **ο συνταγματικός νομοθέτης απέβλεψε στη δημογραφική ανάκαμψη της χώρας συνολικά, χωρίς να αποκλείεται καταρχήν από τη σχετική πρόνοια της πολιτείας καμία κοινωνική κατηγορία ή ομάδα. Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό να ταυτίζεται η ειδική, κατά το Σύνταγμα, προστασία των πολύτεκνων οικογενειών με την πρόνοια της πολιτείας για τις οικονομικά ή κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού γενικά.** Η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης των

ευπαθών αυτών ομάδων αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, **αυτοτελή και διακεκριμένο στόχο της κοινωνικής πολιτικής του Κράτους**, ο οποίος **δεν** ενσωματώνει ούτε απορροφά τους ειδικότερους σκοπούς της προβλεπόμενης από το Σύνταγμα δημογραφικής πολιτικής της πολιτείας ούτε μπορεί να υποκαταστήσει την ειδική φροντίδα της για τους πολυτέκνους, στο πλαίσιο της δημογραφικής αυτής πολιτικής, με βάση την αντίληψη ότι **πρόκειται για «αξιολογικά όμοιες» περιπτώσεις**. Η αυτοτέλεια των πιο πάνω στόχων της κοινωνικής πολιτικής, όπως διαγράφεται από το άρθρο 21 του Συντάγματος, πρέπει να διαφυλάσσεται κατά τη λήψη των σχετικών μέτρων, λαμβάνοντας υπόψη ότι με την ειδική φροντίδα υπέρ των πολυτέκνων το Σύνταγμα δεν απέβλεψε στην προστασία τους ως προσώπων οικονομικώς αδυνάτων ή αναξιοπαθούντων, αλλά στη βελτίωση των δημογραφικών στοιχείων του πληθυσμού στο σύνολό του. **Για το λόγο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν είναι επιτρεπτό η λήψη των σχετικών μέτρων να εξαρτάται από κριτήρια οικονομικά ή περιουσιακά, τα οποία θεσπίζονται και εφαρμόζονται αδιακρίτως/ γενικά για τον λοιπό πληθυσμό** [είτε πρόκειται για πολύτεκνες οικογένειες είτε για οικονομικά και κοινωνικά ευπαθείς ομάδες προσώπων] τα οποία μάλιστα ενδέχεται να μη συνδέονται μεταξύ τους με οποιονδήποτε οικογενειακό δεσμό.

Υπό τα ανωτέρω δεδομένα, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εξουσιοδοτικές διατάξεις της παρ. 3 του άρθρου 52 του ν. 4001/2011, κατά την οποία τα «κριτήρια, οι προϋποθέσεις και η διαδικασία ένταξης ενός πελάτη σε κατηγορία Ευάλωτων Πελατών καθορίζονται με αποφάσεις του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής» και του άρθρου 53 του ως άνω νόμου, κατά την οποία με «αποφάσεις του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής ή κοινές αποφάσεις του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και του Υπουργού Οικονομικών, καθώς και κάθε άλλου συναρμόδιου Υπουργού, ανάλογα με την περίπτωση, καθορίζονται τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση της ενεργειακής πενίας, όπως ιδίως...» **[δηλαδή γενικοί νόμοι που δεν αφορούν μόν πολύτεκνες οικογένειες]** δεν μπορούν να αποτελέσουν το έρεισμα της προσβαλλόμενης υπουργικής απόφασης, κατά το μέρος με το οποίο αυτή καταργεί το ειδικό τιμολόγιο οικιακής χρήσης για τις πολύτεκνες οικογένειες. Τούτο δε, **διότι οι ανωτέρω εξουσιοδοτήσεις αναφέρονται ρητώς στην κατηγορία των ευάλωτων πελατών και στην αντιμετώπιση της ενεργειακής πενίας ενώ οι πολύτεκνοι αποτελούν, κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα, διαφορετική κατηγορία πολιτών**, απολαμβάνουν, σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 2 και 5 του Συντάγματος, ειδικής προστασίας **και δεν επιτρέπεται να εξομοιωθούν με τις ευπαθείς ομάδες καταναλωτών**.

3. Περαιτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ως άνω υπουργική απόφαση **αντιβαίνει και ευθέως στις διατάξεις των παρ. 2 και 5 του άρθρου 21 του Συντάγματος**, στο μέτρο που καταργεί το ισχύον, κατά την έκδοσή της, ειδικό τιμολόγιο οικιακής χρήσης για τις πολύτεκνες οικογένειες, **εξομοιώνοντας** την -κατά τις εν λόγω διατάξεις του Συντάγματος- ειδική προστασία των πολυτέκνων στο πλαίσιο της ασκούμενης δημογραφικής πολιτικής με τις λοιπές διακεκριμένες κατά το άρθρο αυτό του Συντάγματος περιπτώσεις άσκησης κοινωνικής πολιτικής **χωρίς αποχρώντα λόγο**. **[αποχρών λόγος για εξομοίωση]**

2η ανάλυση της απόφασης:

Η Ολομέλεια του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου με την υπ' αριθμ. 430/2022 απόφασή της έκρινε ότι από τις επιταγές του άρθρου 21 του Συντάγματος απορρέει, ο «στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο».

Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό να ταυτίζεται η ειδική, κατά το Σύνταγμα, προστασία των πολύτεκνων οικογενειών με την πρόνοια της πολιτείας για τις οικονομικά ή κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. [2]

Κατά συνέπεια κρίθηκε από την Ολομέλεια του ΣτΕ ότι η επίμαχη υπουργική απόφαση «αντιβαίνει και ευθέως στις διατάξεις των παραγράφων 2 και 5 του άρθρου 21 του Συντάγματος, στο μέτρο που καταργεί το ισχύον κατά την έκδοσή της ειδικό τιμολόγιο οικιακής χρήσης για τις πολύτεκνες οικογένειες, εξομοιώνοντας την κατά τις διατάξεις του Συντάγματος ειδική προστασία των πολυτέκνων στο πλαίσιο της ασκούμενης δημογραφικής πολιτικής με τις λοιπές διακεκριμένες κατά το άρθρο αυτό του Συντάγματος περιπτώσεις άσκησης κοινωνικής πολιτικής χωρίς αποχρώντα λόγο».

Μια σημαντική παράγραφος της απόφασης:

7. Οι παραπάνω συνταγματικές διατάξεις έχουν, κατά βάση, **κατευθυντήριο χαρακτήρα** και αφήνουν στο νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει κατά την εκτίμησή του το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας για τους πολυτέκνους και τα μέλη των οικογενειών τους. Ειδικότερα, με τη διάταξη της παραγράφου 2 του ως άνω άρθρου 21 του Συντάγματος, η θέσπιση της οποίας απέβλεψε εξ αρχής στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, ο συνταγματικός νομοθέτης απευθύνει στον κοινό νομοθέτη έντονη υπόδειξη για τη λήψη κατάλληλων μέτρων φροντίδας υπέρ των πολύτεκνων οικογενειών με βάση τις κρατούσες συνθήκες και μέσα στα όρια που διαγράφουν οι λοιπές συνταγματικές διατάξεις και αρχές συνταγματικού επιπέδου. Η λήψη των κατάλληλων αυτών μέτρων φροντίδας υπέρ των πολυτέκνων οικογενειών και ο ειδικότερος τρόπος εκπλήρωσης της υποχρέωσης προστασίας τους που απορρέει από το άρθρο 21 παρ.2 του Συντάγματος ανήκει στην ευχέρεια του νομοθέτη, υπό την έννοια ότι η προστασία αυτή δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο αλλά οι ειδικότερες μορφές προστασίας και η έκτασή της καθορίζονται από τον κοινό νομοθέτη και, κατ' εξουσιοδότηση, από την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση, οι σχετικές δε εκτιμήσεις, σταθμίσεις και επιλογές του νομοθέτη υπόκεινται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια. Από τη συνταγματική αυτή διάταξη απορρέει, όμως, ταυτόχρονα, όπως έχει παγίως κριθεί, **στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας**, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο **δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολυτέκνους ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο**. Από την αδιάστικτη, εξάλλου, διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος και το σκοπό της, που είναι η συμβολή στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας (και των ευρύτερων εθνικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που επάγεται η συρρίκνωση του πληθυσμού), για τα οποία η νεότερη διάταξη της παραγράφου 5 του ίδιου άρθρου επιβάλλει στο νομοθέτη την υποχρέωση να σχεδιάσει και να εφαρμόσει δημογραφική πολιτική και να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της, **συνάγεται ότι ο συνταγματικός νομοθέτης απέβλεψε στη**

δημογραφική ανάκαμψη της χώρας συνολικά, χωρίς να αποκλείεται καταρχήν από τη σχετική πρόνοια της πολιτείας καμία κοινωνική κατηγορία ή ομάδα. Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό να ταυτίζεται η ειδική, κατά το Σύνταγμα, προστασία των πολύτεκνων οικογενειών με την πρόνοια της πολιτείας για τις οικονομικά ή κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού.

Η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης των ομάδων αυτών -όπως ήδη ρητώς προβλέπεται από τη νέα διάταξη του δευτέρου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 21 του Συντάγματος- αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, **αυτοτελή και διακεκριμένο στόχο της κοινωνικής πολιτικής του Κράτους**, ο οποίος δεν ενσωματώνει ούτε απορροφά τους ειδικότερους σκοπούς της προβλεπόμενης από το Σύνταγμα δημογραφικής πολιτικής της πολιτείας ούτε μπορεί να υποκαταστήσει την ειδική φροντίδα της για τους πολυτέκνους, στο πλαίσιο της δημογραφικής αυτής πολιτικής, με βάση την αντίληψη ότι πρόκειται για “**αξιολογικά όμοιες**” περιπτώσεις. Η **αυτοτέλεια των πιο πάνω στόχων της κοινωνικής πολιτικής**, όπως διαγράφεται από το άρθρο 21 του Συντάγματος, πρέπει να διαφυλάσσεται κατά τη λήψη των σχετικών μέτρων, **λαμβάνοντας υπόψη ότι με την ειδική φροντίδα υπέρ των πολυτέκνων το Σύνταγμα δεν απέβλεψε στην προστασία τους ως προσώπων οικονομικώς αδυνάτων ή αναξιοπαθούντων, αλλά στη βελτίωση των δημογραφικών στοιχείων του πληθυσμού στο σύνολό του.** Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό η λήψη των σχετικών μέτρων να εξαρτάται από **κριτήρια οικονομικά ή περιουσιακά, τα οποία θεσπίζονται και εφαρμόζονται αδιακρίτως** είτε πρόκειται για πολυτέκνες οικογένειες είτε για οικονομικά και κοινωνικά ευπαθείς ομάδες προσώπων, τα οποία μάλιστα ενδέχεται να μη συνδέονται μεταξύ τους με οποιονδήποτε οικογενειακό δεσμό. Εφόσον, πάντως, τα συνταγματικά αυτά όρια τηρούνται από το νομοθέτη, **δεν αποκλείεται ούτε η μεταβολή του ειδικού συστήματος προστασίας των πολυτέκνων** ούτε η ορθολογική κλιμάκωση των παροχών και των προϋποθέσεων χορήγησής τους στις πολυτέκνες οικογένειες. Η κλιμάκωση αυτή μπορεί, ιδίως, **να στηρίζεται σε ειδικά και πρόσφορα για την κατηγοριοποίηση των πολύτεκνων οικογενειών κριτήρια εισοδήματος ή περιουσίας, τα οποία δεν ταυτίζονται με τα αντίστοιχα των ευπαθών κοινωνικών ομάδων**, ώστε να αποτρέπεται το ενδεχόμενο προφανώς περιττών για τη στήριξή τους παροχών, οι οποίες, εφόσον έχουν οικονομικό χαρακτήρα, επιβαρύνουν σε κάθε περίπτωση το σύνολο των φορολογουμένων ή των καταναλωτών.

3. ΣτΕ 915/2021

ΣτΕ: Απέρριψε τις αιτήσεις ακυρώσεως της Β.Θάνου, κατά της απόφασης απομάκρυνσής της από την Επιτροπή Ανταγωνισμού

Περίληψεις ΣτΕ Ολομ. 911-917/2021: Αυτοδίκαιη έκπτωση Προέδρου, Αντιπροέδρου και μελών της Επιτροπής Ανταγωνισμού, κατόπιν της θέσπισης ασυμβιβάστων με τον ν. 4623/2019

[Ανάλυση εδώ:](#)

ΣτΕ: Απόρριψη αιτήσεων ακύρωσης της πρώην πρόεδρου της Επιτροπής Ανταγωνισμού

Η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, κατά πλειοψηφία, με μια σειρά αποφάσεων της απέρριψε τις αιτήσεις ακύρωσης της πρώην πρόεδρου της Επιτροπής Ανταγωνισμού, Βασιλικής Θάνου-Χριστοφίλου και των τέως μελών του Διοικητικού Συμβουλίου της εν λόγω επιτροπής.

Συγκεκριμένα, η Ολομέλεια του Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου απέρριψε (αποφάσεις 912-915/2021), τις αιτήσεις της κυρίας Θάνου και των άλλων, με τις οποίες ζητούσαν να ακυρωθούν τόσο οι αποφάσεις με τις οποίες απομακρύνθηκαν από τις θέσεις που κατείχαν, όσο και αυτές με τις οποίες τοποθετήθηκαν νέα πρόσωπα στις θέσεις τους.

Αναλυτικότερα, στο ΣτΕ είχαν προσφύγει εκτός από τη Βασιλική Θάνου, η τέως αντιπρόεδρος της ανεξάρτητης αρχής Άννα Νάκου, και δυο μέλη της, ο Νικόλαος Ζευγώλης και ο Ιωάννης Παύλοβιτς, ενώ παρεμβάσεις είχαν πραγματοποιήσει από διαφορετικές σκοπιές, μεταξύ των άλλων, ο Ιωάννης Λιανός, η Καλλιόπη Μπενετάτου, η Μαρία-Ιωάννα Ράντου και η Μαρία Ιωαννίδου.

Νομικά ζητήματα:

Η Βασιλική Θάνου και οι άλλοι, υποστήριζαν ότι όλο το πλέγμα των αποφάσεων αντικατάστασης του Δ.Σ. της Επιτροπής Ανταγωνισμού, ήταν αντισυνταγματικό, παράνομο και αντίθετο στο ενωσιακό δίκαιο, αλλά και ήταν φωτογραφικές, οι πράξεις διορισμού της νέας διοίκησης της ανεξάρτητης Επιτροπής. Ακόμη, υποστήριζαν ότι οι προσβαλλόμενες υπουργικές αποφάσεις «είναι παράνομες, στερούμενες νομίμου ερείσματος, και πάσχουν από πλημμελή και μη νόμιμη αιτιολογία». Κατά συνεπεία, οι προσβαλλόμενες αποφάσεις, «στερούνται νομίμου ερείσματος και είναι για τον λόγο αυτό παράνομες, καθώς και πλημμελώς και μη νομίμως αιτιολογημένες».

Η πλειοψηφία της Ολομέλειας των δικαστών του ΣτΕ, έκρινε ότι οι διατάξεις του άρθρου 101 του νόμου 4623/2019, με το οποίο αντικαταστάθηκε η παράγραφος 7 του άρθρου 12 του νόμου 3959/2011 και θεσπίσθηκαν ασυμβίβαστα για ορισμένες θέσεις της πυραμίδας της Επιτροπής Ανταγωνισμού είναι συνταγματική, συμβατή με την Ευρωπαϊκή και Ελληνική νομοθεσία και τις Ευρωπαϊκές συμβάσεις.

4. ΣτΕ 1147/2022

Συνταγματικότητα υποχρεωτικής χρήσης μάσκας, μέτρων περιορισμού μετακίνησης και συναθροίσεως των πολιτών στο πλαίσιο του COVID-19 [είναι συνταγματικά]

Ανάλυση [εδώ](#) και [εδώ](#)

Με την απόφαση 1147/2022 της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας **απερρίφθη αίτηση ακυρώσεως που άσκησαν πενήντα (50) φυσικά πρόσωπα κατά** της Δ1α/Γ.Π.οικ.80588/14-12-2020 **κοινής υπουργικής αποφάσεως, με την οποία είχαν θεσπισθεί έκτακτα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας από τον κίνδυνο περαιτέρω διασποράς του κορωνοϊού COVID-19 [...]** κατά το μέρος που οι ρυθμίσεις της εν λόγω κ.υ.α. επέβαλλαν την υποχρεωτική χρήση μη ιατρικής μάσκας, προέβλεπαν μέτρα περιορισμού της μετακίνησης και συναθροίσεως των πολιτών, καθώς και κυρώσεις σε περίπτωση παραβάσεως των εν λόγω μέτρων. Ειδικότερα, με την απόφαση αυτή κρίθηκαν τα εξής:

1. **Δεν** συντρέχει περίπτωση καταργήσεως της δίκης, κατά τα οριζόμενα στο **άρθρο 32** του π.δ. 18/1989, λόγω εκδόσεως, μετά από την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως και έως την επ' ακροατηρίω συζήτηση αυτής, δέκα (10) νεώτερων κ.υ.α. Και τούτο, **διότι οι προσβαλλόμενες ρυθμίσεις επαναλαμβάνονται κατά τα κύρια σημεία τους στις κοινές υπουργικές αποφάσεις, οι οποίες ακολούθησαν την έκδοση της ρητώς προσβαλλόμενης κ.υ.α. και με τις οποίες κατ' ουσίαν παρατάθηκε η ισχύς των εν λόγω ρυθμίσεων. Με τα δεδομένα αυτά οι εν λόγω, μεταγενέστερες της ρητώς προσβαλλόμενης, κ.υ.α. θεωρούνται ως συμπροσβαλλόμενες με την κρινόμενη αίτηση.**

2. **Το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα.** Ειδικότερα, ως **ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας** και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως **κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους, εξ άλλου, παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του.**

Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφανίσεως ιού που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, **το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφύλαξης, οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας και κατ' επέκταση, την μείωση της πίεσης των υπηρεσιών υγείας, έως ότου εξευρεθεί επιστημονικώς τεκμηριωμένη λύση αποτελεσματικής αντιμετώπισεώς της,** οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν την πραγμάτωση της σχετικής

υποχρέωσης του Κράτους. **Η καταλληλότητα και η αναγκαιότητα των μέτρων εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι, ιδίως, ο τρόπος μεταδόσεως, και κρίνεται επί τη βάσει έγκυρων και τεκμηριωμένων, επιστημονικών, ιατρικών και επιδημιολογικών δεδομένων. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή, εφ' όσον:**

- α) **προβλέπεται από ειδική νομοθεσία**, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τα κρατούντα σχετικώς έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα,
- β) **τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις,**
- γ) **παρέχεται δυνατότητα εξατομικευμένης εξαιρέσεως** και
- δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το **απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα** και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσεως για την ανάσχεση της πανδημίας.

Η ένταση και η διάρκεια των περιοριστικών μέτρων πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα υφιστάμενα επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών.

Η ως άνω **παρέμβαση, εφ' όσον**, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, **κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών**, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για την διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, **δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη** για την επίτευξη του προμνημονευθέντος συνταγματικού δημοσίου σκοπού. Εξ άλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά την λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανομένων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει **ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο.**

Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το **άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος** η υποχρέωση του ατόμου, **επιδεικνύοντας την επιτασσύμενη από την διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του**, καθώς και να μεριμνά για την διατήρηση της ατομικής του υγείας με σκοπό **να μην μεταδώσει την ασθένεια σε άλλους**, έτσι ώστε να γίνεται σεβαστό το ατομικό δικαίωμα των υπολοίπων στην διατήρηση της υγείας τους, αλλά και να μην επιβαρύνεται το σύστημα υγείας, η μέριμνα για την διατήρηση στο αναγκαίο, ανάλογα με τον πληθυσμό, μέγεθος και την απρόσκοπτη λειτουργία του οποίου αποτελεί συνταγματική υποχρέωση του Κράτους.

3. Από τις διατάξεις των άρθρων 1, 11 και 12 του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας, 8 της ΕΣΔΑ και 1, 2, 5 και 26 της Συμβάσεως του Οβιέδο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική προκύπτει ότι η αρχή του αυτοπροσδιορισμού του ανθρώπου αποτελεί θεμελιώδη αρχή, η οποία διέπει το δίκαιο, άρρηκτα συνδεδεμένη με την αξία του ανθρώπου και το δικαίωμα στην ανάπτυξη της προσωπικότητας. Ειδικότερη έκφραση της ως άνω αρχής αποτελεί, στο πεδίο της ιατρικής φροντίδας, η παροχή συναινέσεως του ασθενούς πριν από την πραγματοποίηση ιατρικών πράξεων, η οποία προϋποθέτει την προηγούμενη ενημέρωση του ενδιαφερομένου. Ωστόσο, το δικαίωμα σε προηγούμενη ενημέρωση και στην παροχή συναινέσεως δεν είναι απόλυτο, αλλά υποχωρεί όταν επιβάλλεται για λόγους δημοσίου συμφέροντος συνιστάμενους, μεταξύ άλλων, στην προστασία της δημόσιας υγείας, εφ' όσον τούτο προβλέπεται από τον νόμο και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.

4. Τα μέτρα που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση της επιδημίας COVID-19 και τα οποία, μεταξύ άλλων, συνίστανται στην χρήση ατομικών μέσων προστασίας, όπως οι μη ιατρικές μάσκες, στον περιορισμό των μετακινήσεων και την αναστολή δραστηριοτήτων, με σκοπό τον περιορισμό της κινητικότητας, και κύριους στόχους την μείωση του συγχρωτισμού και την αποφυγή της περαιτέρω διασποράς του ιού, λόγω και της πίεσης που δέχεται το Εθνικό Σύστημα Υγείας από την αύξηση των κρουσμάτων, δεν παρίστανται, κατ' αρχήν, προδήλως δυσανάλογα για την ικανοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού γενικότερου δημοσίου συμφέροντος, δηλαδή την προστασία της δημόσιας υγείας, ούτε προδήλως μη αναγκαία, εν όψει ιδίως της αρμοδίως παρατηρηθείσας από τον Οκτώβριο του 2020 αυξήσεως των ημερησίων, εργαστηριακώς επιβεβαιωμένων, κρουσμάτων της νόσου, λαμβανομένης υπ' όψιν και της υποχρέωσης των πολιτών να ανέχονται εύλογους περιορισμούς στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων τους σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρ. 4 του άρθρου 25 του Συντάγματος.

5. Καθ' όσον αφορά, ειδικότερα, την χρήση μη ιατρικής μάσκας σημειώνεται ότι το μέτρο αυτό, που συνίσταται στην υποχρέωση χρήσεως μέσου ατομικής προστασίας των αναπνευστικών οδών από βιολογικό παράγοντα (κορωνοϊός SARS-COV-2), ο οποίος προκαλεί την λοίμωξη COVID-19, συνιστάται από τον Π.Ο.Υ. ως μέρος δέσμης μέτρων για την προστασία από την λοίμωξη, καθώς και από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων. Εν όψει τούτων και των υπάρχοντων κατά το χρονικό σημείο επιβολής του εν λόγω μέτρου επιστημονικών δεδομένων και λαμβανομένου υπ' όψιν ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί ούτε για τις ενδεχόμενες συνέπειες από την χρήση της μάσκας, ούτε για την αποτελεσματικότητά της, το μέτρο αυτό δεν παρίσταται προδήλως ακατάλληλο για την προστασία της δημόσιας υγείας, ο δε περιορισμός της προσωπικότητας των αιτούντων λόγω της υποχρεωτικής χρήσεως μάσκας δεν είναι δυσανάλογος για την ικανοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού (προστασία της ατομικής υγείας και αποφυγή διαδόσεως της νόσου), εφ' όσον από το μέτρο αυτό, το οποίο ισχύει για όλους τους πολίτες, εξαιρούνται: α) τα άτομα για τα οποία η χρήση μάσκας δεν ενδείκνυται για ιατρικούς λόγους που αποδεικνύονται με κατάλληλα έγγραφα, όπως λόγω αναπνευστικών προβλημάτων, και β) τα παιδιά ηλικίας κάτω των τεσσάρων ετών, ενώ στους εργασιακούς χώρους μπορούν να μην φορούν μάσκα όσοι εργάζονται σε ατομικό χώρο χωρίς την παρουσία οποιουδήποτε άλλου προσώπου.

6. Ο **περιορισμός των μετακινήσεων** αποσκοπεί στην αποφυγή της διαδόσεως και της διασποράς του ιού λόγω του συγχρωτισμού των πολιτών, αντίστοιχα δε μέτρα έχουν θεσπισθεί και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Δεδομένης δε της υποχρεώσεως του Κράτους να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για την προστασία της δημόσιας υγείας, ο τεθείς με αντικειμενικό και γενικό τρόπο, σοβαρός αυτός περιορισμός της ελευθερίας μετακινήσεως, **που συνιστά προληπτικό μέτρο προστασίας της δημόσιας υγείας** δια της αποφυγής του συγχρωτισμού των πολιτών, ο οποίος ευνοεί την μετάδοση της επιδημίας δια των σταγονιδίων που αποβάλλονται μέσω της ομιλίας, του βήχα και του παταμού, **συνιστά θεμιτό περιορισμό του δικαιώματος της ελευθερίας μετακινήσεως**, λαμβανομένου υπ' όψιν ότι, ιδίως κατά την περίοδο εξάρσεως της πανδημίας, αυτή έχει **δυσμενείς επιπτώσεις όχι μόνο στην υγεία των πολιτών, αλλά επίσης και στην οικονομία** (εθνική και διεθνή) **και τελικώς στο σύνολο της κοινωνίας. Ο περιορισμός δε αυτός δεν είναι προδήλως δυσανάλογος για την επίτευξη του σκοπού δημοσίου συμφέροντος**, την ικανοποίηση του οποίου επιδιώκει, εφ' όσον, πάντως, δεν εμποδίζεται η ικανοποίηση των ζωτικών αναγκών των πολιτών.

7. Τα επιβαλλόμενα, σε περίπτωση μη τηρήσεως των ληφθέντων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας, **πρόστιμα** και **το ύψος αυτών** έχουν θεσπισθεί από τον ίδιο τον κανονιστικό νομοθέτη και η αξιολόγηση της διακινδυνεύσεως της δημόσιας υγείας ανά είδος παραβάσεως έχει, ομοίως, γίνει από αυτόν, έτσι ώστε **να μην καταλείπεται πεδίο εκτιμήσεως από το διοικητικό όργανο που εκδίδει την πράξη επιβολής προστίμου**. Κινούμενα, δε, εντός των ορίων που διαγράφει η εξουσιοδοτική διάταξη τα προβλεπόμενα στο άρθρο 6 της ρητώς προσβαλλομένης κ.υ.α., καθώς και των θεωρουμένων ως συμπροσβαλλομένων κ.υ.α., **πρόστιμα δεν παρίστανται δυσανάλογα**.

2^η ανάλυση:

Στις 27 Μαΐου 2022 δημοσιεύθηκε στον ιστότοπο του Συμβουλίου της Επικρατείας[1] περίληψη της απόφασης της Ολομελείας (ΣτΕ Ολ 1147/2022) σχετικά με τη συνταγματικότητα της επιβολής υποχρεωτικής χρήσης μη ιατρικής μάσκας, καθώς και των μέτρων περιορισμού μετακινήσεως και συναθροίσεως των πολιτών για την προστασία της δημόσιας υγείας από τον κίνδυνο διασποράς του κορωνοϊού COVID-19.

Το αρχικό ζήτημα που τέθηκε στο ΣτΕ ενόψει της προσβολής με αίτηση ακύρωσης της Δ1α/Γ.Π.οικ.80588/14-12-2020 κοινής υπουργικής απόφασης (Β' 5486), με την οποία είχε ληφθεί μία δέσμη έκτακτων μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας από τον κίνδυνο περαιτέρω διασποράς του κορωνοϊού COVID-19 στο σύνολο της Επικράτειας για το διάστημα από 13η Δεκεμβρίου 2020 έως και την 7η Ιανουαρίου 2021, ήταν δικονομικής φύσης: **κατά πόσο η δίκη έπρεπε να συνεχιστεί, δεδομένου ότι το αντικείμενό της είχε εκ πρώτης όψης καταργηθεί, καθώς η ισχύς της προσβαλλόμενης κανονιστικής πράξης ήταν χρονικά περιορισμένη**. Σε αυτό το σημείο, το Δικαστήριο, αξιοποιώντας τη δυνατότητα που παρέχει **το άρθρο 32 παρ. 3 του πδ 18/89 προέβη σε μία δικονομική ερμηνεία, που «διέσωσε» τη δίκη**. Παρότι η ισχύς της συγκεκριμένης ΚΥΑ είχε τυπικά λήξει, μέχρι τον χρόνο συζήτησης στο ακροατήριο της υπόθεσης, αυτή είχε αντικατασταθεί από πολυάριθμες άλλες με παρεμφερές, αν όχι πάντα πανομοιότυπο, περιεχόμενο. Πρόκειται επομένως κατ' ουσία για παράταση της ίδιας ρύθμισης, κάτι που επιτρέπει τη συνέχιση της δίκης. Αντίθετη ερμηνεία, θα είχε ως αποτέλεσμα να θιγεί το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα

δικαστικής προστασίας των πολιτών, καθώς δεν θα ήταν δυνατός ο δικαστικός έλεγχος από το ΣτΕ της συνταγματικότητας μέτρων που θίγουν μία σειρά από θεμελιώδη δικαιώματα, και μάλιστα κατά ιδιαίτερα έντονο τρόπο. [...]

Ως προς την ουσία της απόφασης, **στον πυρήνα της μείζονας πρότασης του Δικαστηρίου βρίσκεται**, όπως είναι αναμενόμενο, **το δικαίωμα στην υγεία, υπό τη διττή του διάσταση: ως ατομικό δικαίωμα (προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και ελευθερία αυτοκαθορισμού) και ως κοινωνικό δικαίωμα (υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας** υψηλού επιπέδου και, γενικώς, **προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων** που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία). Από τον συγκερασμό των δύο όψεων του δικαιώματος, προκύπτει, αφενός, ότι σε περίπτωση που το Κράτος τεθεί αντιμέτωπο με μία πανδημία, η οποία απειλεί εντόνως τη δημόσια υγεία και θέτει σε κίνδυνο την ατομική υγεία αλλά και τη ζωή των πολιτών, **έχει τότε την υποχρέωση, βάσει και της αρχής της προφύλαξης (ή της αρχής της πρόληψης), να λάβει όλα τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή της μετάδοσης του ιού**. Ο στόχος αυτός συνδέεται βέβαια και με την αποτροπή κατάρρευσης του εθνικού συστήματος υγείας. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι το ΣτΕ αναγνωρίζει το τελευταίο αυτό στοιχείο, ανάγοντας τη διατήρηση της απρόσκοπτης λειτουργίας του σε συνταγματική υποχρέωση. Όπως επίσης αξιοσημείωτη είναι και η αναγνώριση ότι οι πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν την πραγμάτωση της σχετικής (θετικής) υποχρέωσης του Κράτους.

Αφετέρου, το δικαίωμα στην υγεία θέτει και τα όρια μίας τέτοιας επέμβασης του νομοθέτη ή της κανονιστικώς δρώσας διοίκησης στα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών. **Βασικό εργαλείο του ελέγχου είναι σαφώς η αρχή της αναλογικότητας από κοινού με την αρχή της ισότητας**, **αν και οι περιορισμοί θεμελιώνονται εξίσου και στην επίκληση του χρέους επίδειξης κοινωνικής αλληλεγγύης του άρθρου 25 παρ. 4 Σ**. Η τελευταία αυτή διάταξη, που ενεργοποιήθηκε εκ νέου εν μέσω της πανδημίας, επιβάλλει στους πολίτες όχι μόνο να ανέχονται περιορισμούς των δικαιωμάτων τους, αλλά και μία υποχρέωση μέριμνας για την ατομική τους υγεία, με σκοπό να αποτραπεί η μετάδοση της ασθένειας σε άλλους και εν τέλει η υπέρμετρη επιβάρυνση του συστήματος υγείας. Με τον τρόπο αυτό, παρατηρείται μία υπέρβαση της λογικής της κλασικής φιλελεύθερης ρήτρας του άρθρου 5 παρ. 1 Σ («Καθένας έχει δικαίωμα...εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων») προς όφελος μιας περισσότερο κοινωνιοκεντρικής θεώρησης των δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με το Δικαστήριο, **η επέμβαση είναι συνταγματικώς ανεκτή, εφόσον:** α) **προβλέπεται από ειδική νομοθεσία**, η οποία λαμβάνει υπόψιν τα κρατούντα σχετικώς έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται **χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις**, γ) **παρέχεται δυνατότητα εξατομικευμένης εξαιρέσεως** και δ) τα μέτρα **αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα** και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσης για την ανάσχεση της πανδημίας. Η **περιοδική επανεξέταση** των μέτρων επιβάλλεται, ώστε να συμβαδίζουν ανά πάσα στιγμή με τα επιδημιολογικά δεδομένα (αντικειμενικά επιστημονικά στοιχεία) και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών (γνώμη των ειδικών). Εφόσον πάντως συμφωνούν με τις επικαιροποιημένες γνώμες των ειδικών επιστημόνων, τότε αυτά τεκμαίρονται ως αναγκαία, πρόσφορα και αναλογικά μέσα επίτευξης του συνταγματικού δημόσιου σκοπού της προστασίας της υγείας.

Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι σε σχέση με την κρατούσα γενική θεωρία δικαιωμάτων **το Δικαστήριο δεν υιοθετεί το κριτήριο της παραβίασης του πυρήνα του δικαιώματος**. Πολύ δύσκολα θα μπορούσε να φανταστεί κανείς περιπτώσεις, στις οποίες δικαιώματα όπως η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, η ελευθερία μετακίνησης, η θρησκευτική λατρεία ή το δικαίωμα στην εργασία, θα μπορούσαν να θιγούν πιο έντονα και δραστικά, σε βαθμό παροδικής σχεδόν εκμηδένισης, από ό,τι με τα μέτρα που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, και από την προσβαλλόμενη απόφαση (απαγόρευση ιδιωτικών συναθροίσεων, αναστολή λειτουργίας καταστημάτων λιανικού εμπορίου, χώρων εστίασης, αθλητικών εγκαταστάσεων, απαγόρευση συμμετοχής του κοινού στην τέλεση θρησκευτικών λειτουργιών κτλ.). Παρόλα αυτά, **δεν φαίνεται να γίνεται επίκληση του πυρήνα του δικαιώματος, του οποίου η παραβίαση, καθιστά, κατά τη θεωρία, αντισυνταγματικό τον περιορισμό**.

Εξχωριστής σημασίας είναι επίσης η αναφορά του Δικαστηρίου στην αρχή της ενημερωμένης **συναίνεσης** που ισχύει ενόψει επεμβάσεων που θίγουν το δικαίωμα ψυχοσωματικής ακεραιότητας του προσώπου. **Επικαλούμενο ιδίως το άρθρο 26 της Σύμβασης του Οβιέδο, το ΣτΕ έκρινε ότι το δικαίωμα σε προηγούμενη ενημέρωση και στην παροχή συναινέσεως δεν είναι απόλυτο, αλλά υποχωρεί όταν επιβάλλεται για λόγους δημοσίου συμφέροντος** συνιστάμενους, μεταξύ άλλων, στην **προστασία της δημόσιας υγείας**, εφόσον τούτο **προβλέπεται από τον νόμο και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας**.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο προχωρά στη διατύπωση του **νομολογιακού τεστ** με βάση το οποίο **θα ελεγχθούν τα συγκεκριμένα μέτρα**. Επειδή τα μέτρα στηρίζονται σε **επίκαιρα επιστημονικά στοιχεία και παραδοχές** και για τον πρόσθετο λόγο ότι η συνέχιση της πανδημίας έχει τεράστιες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, αναγνωρίζει ότι **θα πρέπει να περιοριστεί σε έναν οριακό έλεγχο αναλογικότητας**. Δηλαδή, ελέγχει μόνο αν οι θεσπιζόμενες ρυθμίσεις είναι **προδήλως απρόσφορες ή υπερβαίνουν προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο**.

Τα δε ειδικότερα μέτρα που ελήφθησαν για την αντιμετώπιση της επιδημίας COVID-19 και τα οποία, μεταξύ άλλων, συνίστανται στην χρήση ατομικών μέσων προστασίας, όπως οι μη ιατρικές μάσκες, στον περιορισμό των μετακινήσεων και την αναστολή δραστηριοτήτων, με σκοπό τον περιορισμό της κινητικότητας, και κύριους στόχους την μείωση του συγχρωτισμού και την αποφυγή της περαιτέρω διασποράς του ιού, κρίνονται επομένως, υπό το φως του παραπάνω τεστ, ως συνταγματικά, καθώς **δεν παρίστανται ως προδήλως δυσανάλογα**. Η χρήση μη ιατρικής μάσκας, για την οποία προβλέπονται θεμιτές εξαιρέσεις, **συνιστάται εξάλλου από τον Π.Ο.Υ.** ως μέρος δέσμης μέτρων για την προστασία από τη λοίμωξη, **καθώς και από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων**. Αντιστοίχως, ο περιορισμός των μετακινήσεων έχει επιβληθεί ως μέτρο σε όλα τα ευρωπαϊκά σχεδόν κράτη. Τέλος, τα πρόστιμα για την παραβίαση των μέτρων δεν θεωρούνται δυσανάλογα.

Κάνοντας έναν σύντομο απολογισμό του διατακτικού και του εν περιλήψει σκεπτικού της απόφασης, καθώς ήταν αναμενόμενο κατά το παράδειγμα άλλων δικαστηρίων, όπως το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο[4] και το γαλλικό Συνταγματικό Συμβούλιο[5], **το ΣτΕ δεν αμφισβήτησε τη συνταγματικότητα των βασικών μέτρων που υιοθετήθηκαν κατά την πρώτη περίοδο της πανδημίας, παρά τη σοβαρότητα των περιορισμών που επιβλήθηκαν**. Πρωτοφανείς

οι περιορισμοί, όμως πρωτοφανής και η κατάσταση που βίωσαν όλες οι χώρες, κάτι που εξηγεί γιατί υιοθετήθηκαν περίπου τα ίδια μέτρα σε διάφορες έννομες τάξεις, αν και με διαφορετική ένταση και χρονική διάσταση. Αυτή ειδικά η διαπίστωση δείχνει να βαρύνει στο σκεπτικό του Δικαστηρίου, καθώς προσθέτει αναμφίβολα ένα επιχείρημα υπέρ του εύλογου χαρακτήρα των περιορισμών.

Επιπρόσθετα, πρέπει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο προβαίνει εδώ, όπως και στην περίφημη απόφαση της Ολομελείας 668/2012 για το Μνημόνιο, στη **διατύπωση μίας θέσης αργής υπέρ του οριακού δικαστικού ελέγχου**. Ωστόσο, η καταρχήν αυτή τοποθέτηση δεν πρέπει να ληφθεί παραπλανητικά κατά γράμμα. **Διακηρύσσεται μεν ο έλεγχος της πρόδηλης δυσαναλογίας των μέτρων, αλλά τίθενται παράλληλα αυστηρές προϋποθέσεις**, προκειμένου να τηρηθεί το ίδιο ευνοϊκό για τα μέτρα κριτήριο ελέγχου. ➔ Εξ αυτών εκτιμούμε ως σημαντικότερες προϋποθέσεις, κατά πρώτον,

- τα επικαιροποιημένα επιδημιολογικά δεδομένα
- και επιστημονικές παραδοχές,
- καθώς και το επιχείρημα από τη συγκριτική εξέταση των μέτρων και τη δικαστική αντιμετώπισή τους σε ευρωπαϊκό τουλάχιστον επίπεδο.

Δεν πρέπει δηλαδή σε καμία περίπτωση να θεωρείται δεδομένη η επανάληψη της ίδιας κρίσης περί συνταγματικότητας των περιορισμών και στις αποφάσεις που θα ακολουθήσουν και αφορούν επιμέρους πτυχές και ύστερες φάσεις της προσπάθειας αντιμετώπισης της πανδημίας, ιδίως από τη στιγμή που και η αντίστοιχη νομολογία αλλοδαπών δικαστηρίων επέδειξε ανάλογες διακυμάνσεις.

5. ΣτΕ 610/2018

Περιορισμός του πληροφορείν στο μέτρο που μπορεί να δικαιολογηθεί από την προστασία άλλων δικαιωμάτων

Ανάλυση εδώ:

I. Εισαγωγή

1. Συνοπτική παρουσίαση των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την δικαστική απόφαση

Πρόκειται για την δίκη της υπόθεσης υπ' αριθμόν 610/2018 ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. **Αντικείμενό της είναι οι περιορισμοί στην άσκηση του δικαιώματος του πληροφορείν και του δικαιώματος στην πληροφόρηση στο μέτρο που μπορούν να δικαιολογηθούν για την προστασία της αξίας των ανθρώπων, της προσωπικότητας των ατόμων και της ερωτικής τους ζωής και δη της επιλογής του γενετήσιου προσανατολισμού τους** (η οποία και ανήκει στον πυρήνα της απαραβίαστης σφαίρας της ιδιωτικής ζωής των προσώπων).

Η διοικητική διαφορά **ξεκίνησε με την επιβολή προστίμου** για παραβάσεις του Κώδικα Δεοντολογίας, διότι πρόκειται περί υποβαθμισμένων εκπομπών μη ανταποκρινομένων στην ποιοτική στάθμη και την κοινωνική αποστολή της τηλεόρασης. Στη συνέχεια, **η αιτούσα Α.Ε. προέβη σε αίτηση ακυρώσεως με την οποία επιδίωκε να ακυρωθεί η υπ' αριθμόν 194/2005 απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης** και κάθε άλλη σχετική πράξη ή παράλειψη της διοικήσεως. Κρίθηκε ότι η παρ. 15 του άρθρου 3 του ν. 2328/1995, κατ' εξουσιοδότηση της οποίας θεσπίστηκαν τα άρθρα 4 παρ. 1, 6 παράγραφοι 1 και 2, 7 παρ. 2, 8 παρ. 1 και 9 παρ. 2 του Κώδικα δεοντολογίας, δεν αντίκειται στο άρθρο 43 παρ. 2 του Συντάγματος. **Το ΕΣΡ αιτιολόγησε την κρίση του για την επιλογή του είδους της κύρωσης και τον καθορισμό του ύψους του, λαμβάνοντας υπόψη νόμιμα κριτήρια.** Η υποτροπή δεν περιορίζεται μόνο στη συγκεκριμένη παράβαση. **Συνεπώς, απορρίφθηκε η αίτηση ακύρωσης.**

2. Τα πραγματικά περιστατικά της απόφασης και οι ισχυρισμοί των διαδίκων

Τα πραγματικά περιστατικά που συνθέτουν το ιστορικό της απόφασης και που οδήγησαν τους διαδίκους στο δικαστήριο, αποτελούν κατά χρονολογική σειρά α) **η προβολή σε εκπομπή αποσπασμάτων τηλεφωνικού διαλόγου μεταξύ του φερόμενου αρχιμανδρίτη και δημοσιογράφου του σταθμού, στον οποίο ο πρώτος συνομιλητής παραδέχεται ομοφυλοφιλικές του σχέσεις** και αναφέρει και άλλους ιερωμένους με παρόμοια σεξουαλική δράση. (23.2.2005), β) η προβολή στην ίδια εκπομπή αποσπασμάτων τηλεφωνικής συνομιλίας ερωτικού περιεχομένου νεαρού με φερόμενο ιεράρχη και χλευαστικό σχολιασμό των σεξουαλικών προτιμήσεων των ιερωμένων. (24.2.2005), γ) η προβολή στην εκπομπή αποσπασματος συνέντευξης με νεαρό που καταγγέλλει ιερωμένο για σεξουαλικού περιεχομένου σχόλια και κινήσεις καθώς και τα απαξιωτικά σχόλια του παρουσιαστή. (25.2.2005), δ) η προβολή στην εκπομπή ηχητικού αποσπάσματος και βίντεο ντοκουμέντο όπου εμφανίζονται δύο άντρες κατά τη διάρκεια ερωτικής συνεύρεσης (16.4.2005), ε) **η διενέργεια ελέγχου από το Ε.Σ.Ρ. σχετικά με την εκπομπή «...» ύστερα από καταγγελίες στ) παρουσίαση εκπροσώπων του τηλεοπτικού σταθμού για παροχή εξηγήσεων.** (10.5.2005) ζ) η υποβολή υπομνήματος από την αιτούσα Α.Ε. (με αριθ. πρωτ. 16.5.2005) για την έκθεση των απόψεών της της σχετικά με τον έλεγχο, και η) **η επιβολή του επίδικου προστίμου στην αιτούσα εταιρία.** (31.5.2005).

Επίσης:

Η νομολογία (πχ με την 610/2018) επανειλημμένα έχει δεχθεί τη νομιμότητα διοικητικών κυρώσεων σε ραδιοτηλεοπτικά μέσα, λόγω προβολής της ιδιωτικής ερωτικής ζωής ακόμα και δημοσίων προσώπων κατά τρόπο που δεν συνάδει με την ανθρώπινη αξία.

6. ΣτΕ 1343/2022

Εσφαλμένη η εφαρμογή προστίμου σε υποψήφιο βουλευτή για αζήτητη επικοινωνία από την ΑΠΔΠΧ, λόγω λανθασμένης χρήσης του α. 11 ν. 3471/2006

1η ανάλυση εδώ:

ΣτΕ 1343/2022: Ακύρωση προστίμου που επέβαλε η ΑΠΔΠΧ σε βάρος υποψηφίου βουλευτή για αζήτητη επικοινωνία με τρίτους

Με την κρινόμενη αίτηση ζητήθηκε η ακύρωση της 13/9.6.2020 απόφασης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, με την οποία επιβλήθηκε στον αιτούντα, υποψήφιο βουλευτή στις γενικές βουλευτικές εκλογές της 7.7.2019, η κύρωση προστίμου, ύψους **3.500 ευρώ**, λόγω παράνομης επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων προς το σκοπό της πολιτικής επικοινωνίας, μέσω αποστολής ηλεκτρονικών μηνυμάτων.

Με την κρινόμενη προβάλλεται ότι **μη νομίμως** και κατά παράβαση των άρθρων 5, 25, 29 και 51 παρ. 3 του Συντάγματος και του άρθρου 3 του πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ **εξομοιώθηκε η πολιτική επικοινωνία με τη διαφημιστική δραστηριότητα**. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι η καθ' ης Αρχή πλημμελώς ερμήνευσε το άρθρο **11 παρ. 1 και 3 του ν. 3471/2006**, περιορίζοντας τη δυνατότητα συμμετοχής του αιτούντος στην πολιτική ζωή της χώρας και το παθητικό εκλογικό δικαίωμα, περιλαμβανομένης και της **ελευθερίας έκφρασης** και ότι ο περιορισμός αυτός δεν προβλέπεται σε διάταξη νόμου αλλά γίνεται επί τη βάσει μιας **διασταλτικής ερμηνείας των σχετικών διατάξεων**.

Στην προκειμένη περίπτωση, με την προσβαλλόμενη πράξη **επιβλήθηκε η κύρωση του προστίμου βάσει της ερμηνείας ότι στην κατ' άρθρο 11 παρ. 1 του ν. 3471/2006 επικοινωνία για «κάθε είδους διαφημιστικό σκοπό» περιλαμβάνεται και η πολιτική επικοινωνία που γίνεται με χρήση ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας**, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, μέσω δημοσίων δικτύων. Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγεται όμως ότι για τον περιορισμό της, αναγκαίας για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, επικοινωνίας του υποψηφίου βουλευτή κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου με τους εκλογείς της περιφέρειας στην οποία θέτει υποψηφιότητα, απαιτείται ειδική ρύθμιση. Τέτοια ειδική ρύθμιση δεν μπορεί να θεωρηθεί το άρθρο 11 παρ. 1 του ν. 3471/2006, το οποίο εφαρμόστηκε αποκλειστικά από την προσβαλλόμενη απόφαση της Αρχής και το οποίο **ρυθμίζει τις μη ζητηθείσες επικοινωνίες για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης προϊόντων** ή υπηρεσιών και για κάθε είδους διαφημιστικούς σκοπούς, μεταφέροντας την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 13 της οδηγίας 2002/58, περί αυτόκλητων κλήσεων για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης, **καθώς στην περιγραφείσα στις ως άνω διατάξεις επικοινωνία δεν εμπίπτει πάντως η επικοινωνία του υποψηφίου βουλευτή κατά την προεκλογική περίοδο**. Και τούτο ενόψει της ιδιαίτερης σημασίας που αποδίδεται από τις αναφερόμενες στην τέταρτη σκέψη συνταγματικές διατάξεις στην επικοινωνία αυτή.

Η ερμηνεία αυτή δεν θίγει την προστασία των προσωπικών δεδομένων των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων, σε αντίθεση με τα προβαλλόμενα από την καθ' ης Αρχή με το από 22.3.2022

υπόμνημα μετά τη συζήτηση, δεδομένου ότι **εξακολουθούν να τυγχάνουν εφαρμογής οι γενικές διατάξεις του ΓΚΠΑ, βάσει των οποίων δύναται να κριθεί η νομιμότητα κάθε επεξεργασίας.** Επομένως, η προσβαλλόμενη απόφαση που επέβαλε το επίδικο πρόστιμο, υπό την εσφαλμένη νομική εκδοχή ότι τυγχάνει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 11 του ν. 3471/2006 κρίθηκε **ακυρωτέα ως στερούμενη νομίμου ερείσματος.**

2^η ανάλυση εδώ:

Κύρωση προστίμου σε υποψήφιο βουλευτή για αζήτητη πολιτική επικοινωνία. Δεν εμπίπτει η επικοινωνία του υποψήφιου βουλευτή κατά την προεκλογική περίοδο στο ρυθμιστικό πεδίο του άρθρου 11 παρ. 1 του ν. 3471/2006

Για τον περιορισμό της, αναγκαίας για τη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, επικοινωνίας του υποψήφιου βουλευτή κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου με τους εκλογείς της περιφέρειας στην οποία θέτει υποψηφιότητα, **απαιτείται ειδική ρύθμιση.** Τέτοια ειδική ρύθμιση **δεν μπορεί να θεωρηθεί το άρθρο 11 παρ. 1 του ν. 3471/2006, το οποίο ρυθμίζει τις μη ζητηθείσες επικοινωνίες για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης προϊόντων** ή υπηρεσιών και για κάθε είδους διαφημιστικούς σκοπούς, μεταφέροντας την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 13 της οδηγίας 2002/58 περί αυτόκλητων κλήσεων για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης, καθώς στην περιγραφείσα στις ως άνω διατάξεις επικοινωνία δεν εμπίπτει πάντως η επικοινωνία του υποψήφιου βουλευτή κατά την προεκλογική περίοδο.

Η ερμηνεία αυτή δεν θίγει την προστασία των προσωπικών δεδομένων των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων, δεδομένου ότι εξακολουθούν να τυγχάνουν εφαρμογής οι γενικές διατάξεις του ΓΚΠΑ, βάσει των οποίων δύναται να κριθεί η νομιμότητα κάθε επεξεργασίας.

3^η ανάλυση εδώ:

Οι εκλογές του 2023 πλησιάζουν και σύντομα οι υποψήφιοι βουλευτές θα αρχίσουν τις προσπάθειες για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη και την ψήφο των εκλογέων. Τα όπλα στην προεκλογική φαρέτρα τους για την προώθηση της υποψηφιότητάς τους πολλά. Ένα από αυτά, όμως, **η αποστολή μηνυμάτων SMS**, η οποία **απασχόλησε την νομολογία του ΣτΕ πρόσφατα με αφορμή την επιβολή προστίμου 3.500 ευρώ από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ) στους υποψήφιους βουλευτές Θεόδωρο Φορτσάκη, Δημήτρη Κούβελα και Ιωάννα Καλαντζάκου, ύστερα από τέσσερις καταγγελίες πολιτών για λήψη αζήτητης επικοινωνίας μέσω σύντομων μηνυμάτων SMS** για την προβολή της υποψηφιότητάς τους στις εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου 2019.

Οι καταγγέλλοντες δεν είχαν σχέση με τους υποψηφίους βουλευτές, οι οποίοι, κληθέντες σε ακρόαση, υποστήριξαν ότι η αποστολή μηνυμάτων σε πρόσωπα που δεν ήταν προγραμματισμένο να λάβουν επικοινωνία πολιτικού χαρακτήρα οφείλεται σε ανθρώπινο λάθος, διότι κατά τη μαζική αποστολή περιλήφθηκαν και κάποιοι τηλεφωνικοί αριθμοί από την προσωπική ατζέντα του, η οποία περιλαμβάνει αρκετές χιλιάδες επαφές λόγω των θέσεων ευθύνης που κατείχε κατά καιρούς.

Η ΑΠΔΠΧ προέβη στην επιβολή του προστίμου βασιζόμενη στο άρθρο 11 του Ν. 3471/2006 σε συνδυασμό με την οδηγία 1/2010 της ίδιας της Αρχής «*σχετικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων προς το σκοπό της πολιτικής επικοινωνίας*». Η ΑΠΔΠ προέβη στην κρίση πως ο υποψήφιος βουλευτής κατέστη υπεύθυνος επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων μετά τη λήψη και επεξεργασία τους.

Η Αρχή θεώρησε πως βάσει του άρθρου 11 του Ν. 3471/2006:

1. Έπρεπε να υπάρχει προηγούμενη συγκατάθεση των πολιτών ως υποκειμένων των δεδομένων, εφόσον δεν είχαν αντληθεί στο πλαίσιο προηγούμενης παρόμοιας επαφής.
2. Θα έπρεπε να υπάρχει δυνατότητα για έκφραση του δικαιώματος αντίρρησης επικοινωνίας με τρόπο εύκολο και σαφή.

Εν αντιθέσει με αυτά, οι υποψήφιοι βουλευτές, που λόγω της δικηγορικής τους ιδιότητας θεωρήθηκε πως είχαν γνώση του ισχύοντος νομικού πλαισίου, φαίνεται να άντλησαν τα προσωπικά δεδομένα στο πλαίσιο επαγγελματικής σχέσης μη συναφούς με πολιτική δραστηριότητα του υποψηφίου και να μην σεβάστηκαν το δικαίωμα εναντίωσης σε πολιτική επικοινωνία. **Οι υποψήφιοι βουλευτές αμφισβήτησαν τη νομιμότητα του προστίμου, ασκώντας αίτηση ακύρωσης ενώπιον του ΣτΕ. Βασικός προβαλλόμενος λόγος ακύρωσης ήταν η εξομοίωση από την Αρχή της πολιτικής επικοινωνίας με την πολιτική δραστηριότητα.**

Η εξέταση της εν λόγω υπόθεσης θα πρέπει να επικεντρωθεί πρωτίστως στη **διάταξη 11 του Ν. 3471/2006**. → **Η διάταξη απαγορεύει την αζήτητη ηλεκτρονική επικοινωνία χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση με σκοπό τη διαφήμιση ή την προώθηση εμπορικών προϊόντων μέσω δημοσίων δικτύων, εφόσον το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων δεν έχει συγκατατεθεί προηγουμένως. Η αρχή υπήγαγε την πολιτική επικοινωνία στην έννοια της διαφήμισης.** Η διασταλτική αυτή προσέγγιση, ωστόσο, βαίνει στο μεταίχμιο των ορίων της διακριτικής ευχέρειας του ερμηνευτή της συγκεκριμένης διάταξης, αν συνυπολογίσουμε ορισμένες θεμελιώδεις αρχές με υπερνομοθετική ισχύ.

Πρώτα και πάνω από όλα **πρέπει να αναλογιστούμε ορισμένες θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές.**

A) Το **δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας** και συγκεκριμένα **το δικαίωμα του εκλέγεσθαι**. (Άρθρο 5 Παράγραφος 1 του Συντάγματος)

B) Η **ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης**, η οποία αποτελεί έκφραση λαϊκής κυριαρχίας κατά το **Άρθρο 52 του Συντάγματος**, **προϋποθέτει την κατά το δυνατόν πληρέστερη, έγκαιρη και πολύπλευρη ενημέρωση του εκλογικού σώματος, στην οποία, ως αναπόσπαστο στοιχείο του δικαιώματος του εκλέγεσθαι, περιλαμβάνεται η επικοινωνία του υποψηφίου βουλευτή με τους εκλογείς της οικείας εκλογικής περιφέρειας**, προκειμένου να τους ενημερώσει για την υποψηφιότητά του και να προβάλλει τις πολιτικές του θέσεις (Άρθρο 10 ΕΣΔΑ).

Η υπό Β συνδυαστικά συναγόμενη αρχή υποβόσκει και σε άλλες νομοθετικές επιλογές εντός της έννομης τάξης, όπως η διάθεση των εκλογικών καταλόγων κάθε εκλογικής περιφέρειας στους υποψηφίους της (Άρθρο 23 του ΠΔ 26/2012). **Επιπλέον, τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι** (Άρθρο 51 του Συντάγματος), **το δικαίωμα στην πληροφόρηση**

(Άρθρο 5^Α του Συντάγματος) και η ελευθερία έκφρασης (Άρθρο 14 παράγραφος 1 του Συντάγματος) δεν μπορούν να ασκηθούν στην πλήρη έκταση τους και ποιοτικά, εφόσον κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου δεν υφίσταται άμεσος διάυλος επικοινωνίας μεταξύ εκλογέα και υποψηφίων.

Θα μπορούσαμε, άραγε, να περιορίσουμε αυτή την επικοινωνία, τη συναπτόμενη με την άσκηση αυτών των θεμελιωδών δικαιωμάτων, χάριν της προστασίας των δικαιωμάτων τρίτων προσώπων που τυχόν θίγονται; Σίγουρα ναι. Αλλά και σίγουρα με ειδική διάταξη και όχι διασταλτική ερμηνεία διάταξης νόμου.

Γ) Η προστασία των προσωπικών δεδομένων βάσει του Άρθρου 9^Α του Συντάγματος δεν οδηγεί στην ακραία θέση περί πλήρους απαγόρευσης της επεξεργασίας δεδομένων, όπως συνάγεται και από την τέταρτη αιτιολογική σκέψη του Κανονισμού GDPR. Αντιθέτως, είναι δυνατή η επεξεργασία τους με όρους και προϋποθέσεις και σύμφωνα με την πάγια νομολογία του ΣτΕ και υπό το καθεστώς της οδηγίας 95/46 (προκατόχου του Κανονισμού GDPR) τηρούμενης τουλάχιστον μίας εκ των τριών προϋποθέσεων:

1. Προηγούμενη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων
2. Η επεξεργασία να είναι απαραίτητη για τους σκοπούς των έννομων συμφερόντων που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή τρίτος, εκτός εάν έναντι των συμφερόντων αυτών υπερισχύουν το συμφέρον ή τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων που επιβάλλουν την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.
3. Εμβαθύνοντας, μπορούμε να διαπιστώσουμε πως ακόμη και η γενική απαγόρευση επεξεργασίας ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κάμπτεται. Ειδικά στην περίπτωση των αποκαλυπτικών για πολιτικά φρονήματα δεδομένων είναι δυνατή η επεξεργασία τέτοιων δεδομένων:
 - ο Όταν η επεξεργασία διενεργείται στο πλαίσιο νομίμων δραστηριοτήτων φορέα με πολιτικό στόχο και αφορά μέλη ή πρώην μέλη του πολιτικού φορέα ή πρόσωπα που έχουν τακτική επικοινωνία με αυτόν.
 - ο Όταν η επεξεργασία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο προεκλογικών δραστηριοτήτων από πολιτικά κόμματα, καθώς κατά τον ενωσιακό νομοθέτη, καθώς και με τον συνταγματικό νομοθέτη και την ΕΣΔΑ, τούτο εξυπηρετεί τις ανάγκες λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Από τα ανωτέρω **μπορούμε να κατανοήσουμε πως η ερμηνεία αυτή του άρθρου 11 του Ν. 3471/2006 περιορίζει τη δυνατότητα συμμετοχής του υποψηφίου βουλευτή στην πολιτική ζωή της χώρας και το παθητικό εκλογικό δικαίωμα, χωρίς ειδική διάταξη νόμου, δεδομένου και ότι το άρθρο 11 του Ν. 3471/2006 δεν μπορεί να νοηθεί ως τέτοια, αφού απαγορεύει επικοινωνία για λόγους διαφήμισης και εμπορικής προώθησης.** ➔ Άρα, είναι εσφαλμένη η εφαρμογή του άρθρου αυτού στην προκειμένη περίπτωση.

Επομένως, δεν θίγονται τα προσωπικά δικαιώματα των τεσσάρων καταγγελλόντων από την ενέργεια της αποστολής SMS από τον υποψήφιο βουλευτή και έτσι το Δ' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας ακύρωσε την πράξη επιβολής του προστίμου.

Τελικές παρατηρήσεις:

- I. Αν όχι το άρθρο 11 του νόμου 3471/2006, τότε ποιο είναι το εφαρμοστέο για την οριοθέτηση της πολιτικής επικοινωνίας; Μία αποστροφή, ωστόσο, της απόφασης ίσως δίνει την απάντηση. Αναφέρεται πως: *«η ερμηνεία αυτή δεν θίγει την προστασία των προσωπικών δεδομένων των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων, δεδομένου ότι εξακολουθούν να τυγχάνουν εφαρμογής οι γενικές διατάξεις του GDPR, βάσει των οποίων δύναται να κριθεί η νομιμότητα κάθε επεξεργασίας»*. Επομένως, το Δικαστήριο θεωρεί προφανώς ότι η νομιμότητα της πολιτικής επικοινωνίας θα κριθεί επί τη βάση των διατάξεων του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΕΕ) 2016/679 (GDPR).
- II. Ωστόσο, μας παρέχει και δύο βέβαιες θέσεις: η πολιτική επικοινωνία σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να εξομοιωθεί με τη δραστηριότητα της διαφήμισης ή της εμπορικής προώθησης λόγω της μεγάλης σημασίας της για την ποιοτική απόλαυση και άσκηση θεμελιωδών δικαιωμάτων.
- III. Ακόμη, ο περιορισμός μιας δραστηριότητας με τόσο σπουδαία συνταγματική λειτουργικότητα δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με ειδική διάταξη και όχι με διασταλτική ερμηνεία άλλης διάταξης.
- IV. Τέλος, εντύπωση προκαλεί πως η απόφαση δεν αναφέρει ούτε ακροθιγώς την 1/2010 οδηγία της ΑΠΔΠΧ σχετικά με την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων προς το σκοπό της πολιτικής επικοινωνίας.

Ηλιάδου – αποφάσεις που δεν αναλύθηκαν αυτοτελώς σε μάθημα

7. ΣτΕ 2046/2022

Σύμφωνα με το Σύνταγμα οι διατάξεις των άρθρων 18-20 του ν. 4777/2021 περί σύστασης Ομάδων Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων (ΟΠΠΙ). Δεν παραβιάζονται οι αρχές της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της πλήρους αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ.

1^η ανάλυση εδώ:

Με τις 2046-7/2022 αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου απορρίφθηκαν δύο αιτήσεις ακυρώσεως στρεφόμενες αμφότερες κατά της προκήρυξης διαγωνισμού πρόσληψης ειδικών φρουρών στην Ελληνική Αστυνομία (ΕΛΑΣ), για τη συγκρότηση Ομάδων Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων (ΟΠΠΙ), η δε δεύτερη και κατά της υπουργικής απόφασης, με την οποία ορίστηκαν ζητήματα εκπαίδευσης των ειδικών φρουρών που προσλαμβάνονται για τη στελέχωση των ΟΠΠΙ.

Με τις αποφάσεις αυτές κρίθηκε ότι:

α) Οι προσβαλλόμενες πράξεις βρίσκουν έρεισμα σε διατάξεις της κείμενης νομοθεσίας περί των ειδικών φρουρών (άρθρα 9 παρ. 6 του ν. 2734/1999 και 2 παρ. 1 της Υ.Α. 7002/12/1-κστ/2019).

β) Η προσβαλλόμενη προκήρυξη δεν παραβιάζει το άρθρο 103 του Συντάγματος καθώς με το άρθρο 18 παρ. 5 του ν. 4777/2021 συνεστήθησαν στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη χίλιες τριάντα οργανικές επί θητεία θέσεις ειδικών φρουρών για τη συγκρότηση των ΟΠΠΙ.

γ) Οι ρυθμίσεις των άρθρων 18-20 του ν. 4777/2021 κινούνται εντός των πλαισίων της αρχής της πλήρους αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ και δεν θίγουν το δικαίωμα των ιδρυμάτων αυτών να αποφασίζουν επί των υποθέσεών τους με δικά τους όργανα για τους ακόλουθους λόγους:

i) αναφορικά με ζητήματα εσωτερικής λειτουργίας και τάξης, ήτοι με ζητήματα κοινής ακαδημαϊκής ευταξίας, κοινής φύλαξης και ασφάλειας των πανεπιστημιακών χώρων και ελέγχου της πρόσβασης σε αυτούς, προβλέπεται σειρά μέτρων ασφάλειας και προστασίας προσώπων και υποδομών στα ΑΕΙ, αρμοδιότητας των ιδίων αυτών οργάνων, σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στα άρθρα 12-17 του ν. 4777/2021,

ii) ο νομοθέτης, εκτιμώντας τις περιστάσεις και ιδίως ότι η προηγουμένως προκριθείσα λύση της ανάθεσης στα ΑΕΙ συμμετοχής τους στην αντιμετώπιση ζητημάτων φύλαξης και

προστασίας των χώρων των ΑΕΙ και των δραστηριοποιούμενων σε αυτούς έναντι αξιόποινων πράξεων έχει αποτύχει, αναθέτει την αρμοδιότητα της πρόληψης και αντιμετώπισης των αξιόποινων πράξεων στις ΟΠΠΙ, δίδοντας **έμφαση στον αποτρεπτικό ρόλο της λειτουργίας τους** και στον ταχύ και άμεσο χαρακτήρα της δράσης τους πριν από την επέμβαση της ΕΛΑΣ.

+ Παράλληλα, η δράση των ΟΠΠΙ, η οποία ελέγχεται πειθαρχικά και ποινικά και είναι δυνατόν να θεμελιώσει αστική ευθύνη του Δημοσίου κατ' άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, διέπεται από το Σύνταγμα και τις κείμενες διατάξεις, εν γένει δε από τις αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας. Η τελευταία, ειδικά όσον αφορά την αστυνόμευση στους χώρους των ΑΕΙ, δεν επιτρέπει την επέμβαση της αστυνομικής δύναμης στις περιπτώσεις μη σοβαρής διατάραξης της ευταξίας εντός των χώρων των ΑΕΙ, περιπτώσεις για τις οποίες προβλέφθηκαν κατά τα προαναφερθέντα τα μέτρα ασφαλείας που λαμβάνουν τα ίδια τα ΑΕΙ. **+ Επιπρόσθετα, με τις διατάξεις των άρθρων 18-20 του ν. 4777/2021 λαμβάνεται ειδική μέριμνα για την εγκαθίδρυση κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και των ΟΠΠΙ.** Προς τον σκοπό αυτόν οι τελευταίες συγκροτούνται (και) από ειδικούς φρουρούς, οι οποίοι προσλαμβάνονται ειδικώς προς τούτο, **λαμβάνουν ομοίως ειδική εκπαίδευση προσανατολισμένη στην καλλιέργεια φιλοσοφίας προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες των ΑΕΙ, δεν φέρουν πυροβόλο όπλο** και υποχρεούνται να συνεργάζονται με τις πανεπιστημιακές αρχές και όργανα σύμφωνα με όσα ειδικότερα προβλέπονται στα άρθρα 18-20 ν. 4777/2021. **+ Εξάλλου, διάθεση των ΟΠΠΙ σε ΑΕΙ λαμβάνει χώρα μόνον εφόσον και στο μέτρο που διαπιστώνεται ανάγκη προς τούτο, προφανώς με γνώμονα την αρχή της αναλογικότητας,** υπό το πρίσμα της οποίας υπόκειται αυτοτελώς σε δικαστικό έλεγχο η σχετική απόφαση για διάθεση ΟΠΠΙ σε ΑΕΙ.

iii) Δεν προβλέπεται συμμετοχή των ΟΠΠΙ σε διοικητικό όργανο των ΑΕΙ. Εξάλλου, οι ΟΠΠΙ δεν έχουν αρμοδιότητα ούτε, συνεπώς, δυνατότητα επέμβασης επί θεμάτων επιστήμης, έρευνας, διδασκαλίας, λειτουργίας των ΑΕΙ, τα οποία εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των τελευταίων. Συνεπώς, με την ένδικη ρύθμιση όχι μόνο δεν πλήττεται αλλά **θάλπεται η συνταγματική τάξη** (μειοψηφία 6 Συμβούλων).

δ) Με την εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου **18 παρ. 6 του ν. 4777/2021 επιβάλλεται στη Διοίκηση η έκδοση προεδρικού διατάγματος για τη ρύθμιση ζητημάτων αναφορικά με τη διαδικασία διάθεσης των ΟΠΠΙ, την οργάνωση, συγκρότηση, λειτουργία** και εξοπλισμό τους και ειδικότερους όρους και λεπτομέρειες άσκησης των καθηκόντων τους. Ωστόσο, η έκδοση του εν λόγω διατάγματος δεν ήταν αναγκαία στα στάδια της προκήρυξης διαγωνισμού και της πρόσληψης ή εκπαίδευσης των ειδικών φρουρών για τη συγκρότηση των ΟΠΠΙ, καθώς η αποστολή, οι αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των ΟΠΠΙ, τα προσόντα, τα πρόσθετα προσόντα, τα κριτήρια πρόσληψης και η μοριοδότηση αυτών, τα της εκπαίδευσης καθώς και τα ζητήματα υπηρεσιακής κατάστασης των ειδικών φρουρών ρυθμίζονται ήδη στην κείμενη νομοθεσία, τα δε ζητήματα που θα ρυθμισθούν με το π.δ. της παρ. 6 αναφέρονται σε ζητήματα διάφορα και επόμενα της πρόσληψης και εκπαίδευσης αυτών (μειοψηφία 4 Συμβούλων και ενός Παρέδρου).

2^η ανάλυση:

A. Εισαγωγή

Η απόφαση της Ολομελείας του ΣτΕ υπ' αριθμ. 2046/2022 κρίνει τυπικά, κατόπιν υποβολής αιτήσεως ακυρώσεως, τη νομιμότητα της υπ' αριθμ. 6000/2/6785-πε'/31-5-2021 απόφασης του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας (ΕΛΑΣ) με την οποία προκηρύχθηκε διαγωνισμός για την πρόσληψη ιδιωτών στην ΕΛΑΣ ως Ειδικών Φρουρών για τη συγκρότηση Ομάδων Προστασίας Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων (ΟΠΠΙ), οι οποίες συνεστήθησαν με τη διάταξη του άρθρου 18 παρ. 1 του Ν. 4777/2021. Ωστόσο, το προκαταρκτικό αλλά κατ' ουσίαν κυριότερο αντικείμενο της δίκης ήταν ο κατ' άρθρο 93 παρ. 4 Σ παρεμπόδιση έλεγχος της συνταγματικότητας των άρθρων 18-20 του ίδιου νόμου. Τα βασικά θέματα Συνταγματικού Δικαίου που αντιμετώπισε το Δικαστήριο στην εν λόγω απόφαση ήταν το κατά πόσο θίγεται ¹ η ακαδημαϊκή ελευθερία ως ατομικό θεμελιώδες δικαίωμα και ² το αυτοδιοίκητο των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων ως αρχή αλλά ³ και ως θεμελιώδες δικαίωμα όπως θα εξετασθεί κατωτέρω κατ' άρθρο 16 παρ. 1 και 5 Σ με την εγκατάσταση των ως άνω Ομάδων εντός των χώρων ορισμένων Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων με σκοπό και αντικείμενο τη φύλαξή τους από έκνομες ενέργειες μερίδας φοιτητών ή/και κυρίως εξωπανεπιστημιακών στοιχείων.

[...] καινοφανές ζήτημα, το κατά πόσο η φύλαξη των ΑΕΙ από Ομάδες Προστασίας που δεν θα ανήκουν σε αυτά ούτε θα υπάγονται στην εποπτεία τους αλλά στην Ελληνική Αστυνομία εντάσσεται στο συνταγματικά κατοχυρωμένο πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο. ΕΡΩΤΗΜΑ: το πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο υπόκειται σε περιορισμούς από τον νομοθέτη ή ισχύει απεριόριστα; [...] Σημειωτέον ότι για τα εδώ εξεταζόμενα ζητήματα υπήρξε μειοψηφία 6 δικαστών, η οποία θα εξεταστεί ξεχωριστά.

B. Το εν γένει συνταγματικό πλαίσιο

I. Η συνταγματική έννοια της ακαδημαϊκής ελευθερίας

Σύμφωνα με το Δικαστήριο οι βασικές αρχές ου διέπουν την παροχή της ανώτατης εκπαίδευσης, [...] είναι αφενός η αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας και αφετέρου η αρχή της πλήρους αυτοδιοίκησης[1].

Η ακαδημαϊκή ελευθερία ως θεμελιώδες ατομικό (αμυντικό) δικαίωμα του ερευνητή ή πανεπιστημιακού δασκάλου[3] αλλά και του διδασκόμενου (φοιτητή)[4] αποτελεί την ειδικότερη έκφανση των επιμέρους θεμελιωδών δικαιωμάτων της ελευθερίας της έρευνας, της επιστήμης και της διδασκαλίας, που κατοχυρώνονται στο άρθρο 16 παρ. 1 εδ. α' Σ, εντός των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων[5]. Ρητή μνεία της γίνεται στο εδ. β' της παρ. 1 του άρθρου 16 Σ, όπου και τίθεται ως ενδογενές όριό της το καθήκον υπακοής στο Σύνταγμα. [...]

Η αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας εγγυάται την αδέσμευτη επιστημονική σκέψη, έρευνα και διδασκαλία και νοείται όχι μόνο ως ατομικό δικαίωμα του πανεπιστημιακού δασκάλου ή ερευνητή αλλά και αντικειμενικά (θεσμική εγγύηση) ως οργανωμένη δραστηριότητα, αναπτυσσόμενη σύμφωνα με κανόνες που θεσπίζει και οικονομικά μέσα που παρέχει το Κράτος[7]. Από τη θεσμική της φύση προκύπτει και θετική αξίωση των φορέων της για παροχή εκ μέρους του Κράτους των

αναγκαίων μέσων για την εξασφάλιση των εν γένει προϋποθέσεων για ελεύθερη επιστημονική έρευνα και διδασκαλία ή αντίστοιχα υποχρέωση των οργάνων του Κράτους για την εξασφάλιση των προϋποθέσεων αυτών[8], **είτε με την μορφή υλικής παροχής είτε με τη μορφή λήψης θετικών μέτρων για την προστασία του δικαιώματος, όταν αυτό διακινδυνεύεται ή παραβιάζεται από τρίτους**. Αποτελεί ειδικότερη έκφραση της εν γένει πνευματικής ελευθερίας και της ανεμπόδιστης διακίνησης των ιδεών. Στο πλαίσιο της ελευθερίας ακαδημαϊκής έρευνας και διδασκαλίας εντάσσεται και η αξίωση ακώλυτης διεξαγωγής της έρευνας και της διδασκαλίας[10], ειδικότερα να μην επεμβαίνει και περιοριστικά (με προληπτικά ή κατασταλτικά μέσα) στην διαδικασία κτήσης και μετάδοσης των επιστημονικών γνώσεων[11]. **Η αξίωση αυτή ισχύει όχι μόνο έναντι του Κράτους αλλά και έναντι τρίτων ιδιωτών κατά τη θεωρία της «τριτενέργειας»**[12] η οποία έχει υιοθετηθεί από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ, όπως αυτό εισήχθη με την αναθεώρηση του 2001. Υπ' αυτή την έννοια, ορθά έχει επισημανθεί ότι η ελευθερία μαθήσεως του φοιτητή (ελευθερία του διδάσκεσθαι), ως στοιχείο της ακαδημαϊκής ελευθερίας κατά τα ανωτέρω, δεν περιλαμβάνει την ελευθερία παρακωλύσεως των παραδόσεων[13] ή άλλων επιστημονικών εκδηλώσεων ή διοικητικών δραστηριοτήτων του Πανεπιστημιακού Ιδρύματος (π.χ. βίαιη διακοπή πανεπιστημιακής παράδοσης, κατάληψη πανεπιστημιακής αίθουσας με σκοπό τη ματαίωση πανεπιστημιακής διάλεξης ή άλλης επιστημονικής ή πολιτικής δράσης που νομίμως διεξάγεται, διακοπή συνεδρίασης οργάνου διοίκησης, κατάληψη πανεπιστημιακών χώρων που προορίζονται για διάφορες μορφές δράσης των φορέων της πανεπιστημιακής κοινότητας με σκοπούς μη ακαδημαϊκούς, και μάλιστα που συνιστούν εγκληματικές πράξεις κ.α.).

Η ακαδημαϊκή ελευθερία **προστατεύεται ανεπιφύλακτα**, μη υπαγόμενη τόσο στο εδ. α' όσο και στο εδ. β' της παρ. 1 του άρθρου 16 Σ σε επιφύλαξη του νόμου. Ορίζει όμως το εδ. β' ότι η **ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από την υποχρέωση υπακοής στο Σύνταγμα**. Οι φορείς δηλ. της ακαδημαϊκής ελευθερίας **υπόκεινται στον ενδογενή περιορισμό της υπακοής στο Σύνταγμα**[14].

II. Έννοια, νομική φύση και περιεχόμενο του αυτοδιοίκητου των ΑΕΙ κατά το άρθρο 16 παρ. 5 εδ. α' Σ

Το αυτοδιοίκητο των πανεπιστημίων κατοχυρώνεται ρητά στην **παρ. 5 εδ. α' του άρθρου 16 Σ**, το οποίο αφενός ορίζει την συγκρότηση των ΑΕΙ υπό την μορφή ΝΠΔΔ αφετέρου επιτάσσει την αυτοδιοίκησή τους και μάλιστα υπό πλήρη μορφή όπως αναφέρει[17]. **Αυτοδιοίκηση του Πανεπιστημίου σημαίνει ότι τα ΑΕΙ διαχειρίζονται με αυτοτέλεια έναντι του Κράτους τις υποθέσεις τους στο πλαίσιο που θεσπίζουν οι νόμοι**. Σημείο αναφοράς της αυτοτέλειας αυτής είναι συνεπώς η **διαχείριση των ιδίων υποθέσεων**, δηλ. των σχετικών με την επιστήμη υποθέσεων[18]. Γίνεται δεκτό ότι υπάρχουν **δύο όψεις της πανεπιστημιακής αυτοδιοίκησης: η οργανωτική συγκρότηση των επιστημονικών κοινοτήτων και η προστασία απέναντι στις οποιεσδήποτε παρεμβάσεις στην επιστημονική διαδικασία**.

Η νομική φύση του αυτοδιοίκητου των ΑΕΙ είναι διφυής[20] και έγκειται στο ότι αφενός μεν αποτελεί εγγύηση θεσμού ή θεσμική εγγύηση και μάλιστα παρέχοντας υποχρεωτικά στα ΑΕΙ νομική προσωπικότητα του Δημοσίου Δικαίου[21], αλλά και, κατ' εξαίρεση για ΝΠΔΔ, την κατοχύρωση ενός θεμελιώδους ατομικού δικαιώματος[22], το οποίο αποσκοπεί στην πληρέστερη εγγύηση της

ακαδημαϊκής ελευθερίας[23]. Πάντως αυτοδιοίκητο δεν σημαίνει αυτονομία, δηλ. την αυτοδύναμη θέσπιση κανόνων δικαίου[24], πλην της εξαιρέσεως της κανονιστικής δράσης της διοικήσεως κατ' άρθρο 43 παρ. 2 εδ. β' Σ και στο μέτρο της εξουσιοδότησης που παρέχει ο τυπικός νομοθέτης, ενώ τα ΑΕΙ σύμφωνα με το εδ. β' της παρ. 5 του άρθρου 16 Σ τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, η οποία σε ό,τι αφορά το αυτοδιοίκητο περιορίζεται σε έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των πανεπιστημιακών οργάνων από τον αρμόδιο Υπουργό[25]. Την κρατική εποπτεία υπό την ως άνω μορφή το ΣτΕ θεωρεί ως τον μοναδικό και αναγκαίο περιορισμό του συνταγματικού αυτοδιοίκητου των Πανεπιστημίων.

[...]

Εξάλλου, η αρχή της πλήρους αυτοδιοικήσεως των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων συνίσταται στην εξουσία των ιδρυμάτων αυτών να αποφασίζουν για τις υποθέσεις τους με δικά τους αποκλειστικά όργανα (ατομικά ή συλλογικά) οριζόμενα μεν από τον κοινό νομοθέτη, απαρτιζόμενα όμως, οπωσδήποτε, από πρόσωπα, τα οποία είναι επιφορτισμένα ή μετέχουν, κατά τις προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις, στην πραγματοποίηση της εκπαιδευτικής και ερευνητικής αποστολής τους, της κρατικής εποπτείας περιοριζόμενης μόνο σε έλεγχο νομιμότητας των πράξεων των οργάνων αυτών[28]. Επίσης, στην έννοια του αυτοδιοίκητου των ΑΕΙ εμπίπτει και η εξουσία επιλογής δια των ιδίων τους οργάνων του διδακτικού – κύριου και βοηθητικού – και του διοικητικού προσωπικού τους.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι κατά το ΣτΕ οι ίδιες υποθέσεις που εντάσσονται στο πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο σχετίζονται με θέματα επιστήμης, έρευνας, διδασκαλίας, οικονομικής διαχείρισης και διοικητικού προσωπικού, θέματα δηλ. αμιγώς ακαδημαϊκά, οικονομικά και διοικητικά[31], ενώ δεν εμπίπτει κάθε θέμα των ΑΕΙ που δεν σχετίζεται με τα παραπάνω στο αυτοδιοίκητο. Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρά τη σαφή τοποθέτηση της θεωρίας[33] και τη δική του θέση[34] όσον αφορά την αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας, το ΣτΕ δεν χαρακτηρίζει ρητά την αρχή της αυτοδιοίκησης των Πανεπιστημίων ως ατομικό δικαίωμα αυτών, δεν το αποκλείει, όμως, αν και φαίνεται να το αντιμετωπίζει περισσότερο ως θεσμική εγγύηση.

Γ. Η έννοια της δημόσιας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας

Το Δικαστήριο συνδέει το ζήτημα της φύλαξης των Πανεπιστημίων σύμφωνα με τις κρίσιμες διατάξεις των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021 και με τις έννοιες της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Σύμφωνα με τον παραδοσιακό ορισμό, ως δημόσια τάξη νοείται το σύνολο των κανόνων δικαίου αναφορικά με τη συμπεριφορά του πολίτη μέσα στο κοινωνικό σύνολο, η τήρηση των οποίων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εξασφάλιση μιας ομαλής κοινωνικής συμβίωσης των πολιτών μιας χώρας[35]. Το περιεχόμενο της έννοιας της τάξης επιτελεί ρυθμιστική λειτουργία, εφόσον σκοπός της τάξης είναι η κανονικότητα των ανθρώπινων σχέσεων[36].

[...]

Αρμόδιο για την προστασία αυτών των εννόμων αγαθών είναι το Κράτος μέσω της αστυνομικής αρχής και δη της Ελληνικής Αστυνομίας (πρβλ. Ν. 1481/1984, Ν. 2800/2000). **Την αρμοδιότητα αυτή μπορεί ο νομοθέτης να μεταβιβάσει σε άλλα ΝΠΔΔ, δεν είναι, όμως, υποχρεωμένος[40].**

4. Ζητήματα συνταγματικότητας της φύλαξης των Πανεπιστημίων από τις ΟΠΠΙ – Οι απαντήσεις της ΣτΕ Ολ 2046/2022

Ερχόμαστε τώρα στις απαντήσεις που έδωσε η απόφαση στο προκείμενο ζήτημα, της υπαγωγής δηλ. των κρίσιμων διατάξεων των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021 στις παραπάνω συνταγματικές αρχές της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του πανεπιστημιακού αυτοδιοίκητου του άρθρου 16 παρ. 1 εδ. β' και 5 Σ, ούτως ώστε να προβεί στον έλεγχο συνταγματικότητας των διατάξεων αυτών με βάση τις ως άνω συνταγματικές αρχές.

Το Δικαστήριο αφού προβαίνει στην μείζονα πρόταση εν πολλοίς στις παραπάνω παραδοχές όσον αφορά την νομική φύση και τη συνταγματική σημασία των αρχών της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του πανεπιστημιακού αυτοδιοίκητου, όπως και της δημόσιας τάξης και κρατικής ασφάλειας, εν συνεχεία **παίρνει θέση κατά την υπαγωγή στο κατά πόσο η σύσταση και λειτουργία των ΟΠΠΙ εντός των πανεπιστημιακών χώρων με αποστολή την φύλαξή τους συνάδει ή όχι με τις παραπάνω αρχές.**

Με τις επισημάνσεις που κάνει στις σκέψεις 21 και 22 της απόφασης, η Ολομέλεια του ΣτΕ φαίνεται ότι αντιμετωπίζει τις συνταγματικές αρχές του άρθρου 16 παρ. 1 εδ. β' και 5 Σ **[δηλαδή την ακαδημαϊκή ελευθερία και το αυτοδιοίκητο]** αφενός και τη δημόσια τάξη και ασφάλεια αφετέρου, ως αντίρροπα έννομα αγαθά, **τα οποία υπόκεινται σε στάθμιση**, στην οποία προβαίνει τόσο στη σκέψη 22 καταρχήν όσο και στις παρακάτω σκέψεις αναλυτικότερα.

Άρα σχετικά με την απόφαση αυτή έχω να κάνω δύο παρατηρήσεις – προσβάλλεται η ακαδημαϊκή ελευθερία; Προσβάλλεται το αυτοδιοίκητο των ΑΕΙ;

1. Προσβάλλει η φύλαξη από τις ΟΠΠΙ την ακαδημαϊκή ελευθερία;

1. Η θέση της πλειοψηφίας [σημαντικές είναι οι σκ. 22, 24]

Στο συγκεκριμένο ερώτημα η πλειοψηφία του Δικαστηρίου προβαίνει καταρχάς στην εξής παραδοχή, χρησιμοποιώντας μία πολύπλοκη και δυσνόητη διατύπωση ότι **«όταν ο κοινός νομοθέτης εκτιμά ότι το δημόσιο συμφέρον, το οποίο συνίσταται στην προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας αλλά και στην ίδια τη διασφάλιση της ακώλυτης άσκησης της ακαδημαϊκής ελευθερίας, επιβάλλει την αστυνόμευση στους χώρους των ΑΕΙ σε συνέχεια, μάλιστα, σειράς προϊσχυσάντων ηπιότερων μέτρων ασφάλειας και προστασίας του προσωπικού και της παρουσίας των ΑΕΙ, τα οποία κρίνονται από τον νομοθέτη απρόσφορα να υπηρετήσουν τους σκοπούς αυτούς, δεν απορρέει από τις προπαρατεθείσες διατάξεις του άρθρου 16 του Συντάγματος, στις οποίες δεν κατοχυρώνεται αυτοτελώς «άσυλο», υποχρέωση του**

νομοθέτη να αναθέτει, ύστερα από απόσπασή τους από την παρέχουσα, λόγω της αποστολής της, μείζονες εγγυήσεις ασφάλειας ΕΛΑΣ, τις αρμοδιότητες της πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος στους χώρους των ΑΕΙ στα όργανα αυτών ούτε να προβλέπει συμμετοχή τους στην άσκηση των εν λόγω αρμοδιοτήτων»[ΣτΕ ΟΛ 2046/2022, σκ. 22.].

Από την παραπάνω σκέψη 22 προκύπτουν *prima facie* τουλάχιστον τρεις σημαντικές παραδοχές:

α) Ότι βάσει ιστορικής ερμηνείας του Συντάγματος δεν κατοχυρώνεται από τις συνταγματικές αρχές της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του πανεπιστημιακού αυτοδιοίκητου το λεγόμενο πανεπιστημιακό «άσυλο», υπό την έννοια της απαγόρευσης αστυνομικής παρέμβασης στους χώρους των πανεπιστημίων, ακόμα και για την επιβολή ή την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης όταν τελούνται ποινικά αδικήματα[43],

β) ότι το δημόσιο συμφέρον, το οποίο εξειδικεύεται εν προκειμένω στην δημόσια τάξη και ασφάλεια αλλά και στην ακώλυτη άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, μπορεί να επιβάλει την παρουσία της αστυνομίας στους χώρους των ΑΕΙ με σκοπό την αστυνόμευση, όπου ως αστυνόμευση νοείται τόσο η πρόληψη όσο και η καταστολή και

γ) ότι τα παραπάνω ισχύουν υπό την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, όταν ηπιότερα μέτρα έχουν καταστεί απρόσφορα για την προστασία των ως άνω έννομων αγαθών του δημοσίου συμφέροντος (επιμέρους αρχές της καταλληλότητας ή προσφορότητας και της αναγκαιότητας).

Επιπλέον, από την αποκωδικοποίηση της παραπάνω σκέψης σε συνδυασμό με όσα εκτίθενται στην παρακάτω σκέψη 24 μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία καταλήγει στην κρίση ότι η αστυνόμευση στους πανεπιστημιακούς χώρους, έτσι όπως προβλέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021, δεν θίγει καν την ακαδημαϊκή ελευθερία αλλά τουναντίον διασφαλίζει την ακώλυτη άσκησή της ως ένα είδος υλοποίησης κρατικού καθήκοντος προστασίας της, χρησιμοποιώντας τους όρους «διαφύλαξη και ενίσχυση της ακαδημαϊκής ελευθερίας» ως σκοπό της δράσης των ΟΠΠΙ. Ως συμπέρασμα δε της σκέψης της, η πλειοψηφία κρίνει ότι «με την ένδικη ρύθμιση όχι μόνο δεν πλήττεται αλλά θάλπεται η συνταγματική τάξη»[σκέψη αρ. 24].

Περαιτέρω, η απόφαση στην σκέψη 24 δέχεται ότι «από καμία διάταξη του ν. 4777/2011 δεν προκύπτει ότι η σύσταση των ΟΠΠΙ θέτει σε κίνδυνο την ακώλυτη άσκηση του έργου τους (σ.σ. των ΑΕΙ) και την ακαδημαϊκή ελευθερία ούτε τις λοιπές ελευθερίες ή την αξία του ανθρώπου, τις οποίες, κατά τα προαναφερόμενα, επικαλούνται οι αιτούντες. Ειδικότερα, οι ΟΠΠΙ δεν έχουν αρμοδιότητα ούτε, συνεπώς, δυνατότητα επέμβασης επί θεμάτων επιστήμης, έρευνας, διδασκαλίας, λειτουργίας των ΑΕΙ, τα οποία εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των τελευταίων· αντίθετα έχουν ως αποστολή και αρμοδιότητα την πρόληψη και καταστολή των εγκλημάτων προς διαφύλαξη και ενίσχυση της ακαδημαϊκής ελευθερίας έναντι αξιόποινων πράξεων κατά της ζωής και σωματικής ακεραιότητας των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και κατά των εγκαταστάσεων και της παρουσίας των ΑΕΙ κατ' εφαρμογή των αρχών της νομιμότητας και αναλογικότητας ιδίως όσον αφορά την παρουσία και δράση τους στους χώρους όπου ασκούνται δραστηριότητες έρευνας και διδασκαλίας. Συνεπώς, με την ένδικη ρύθμιση όχι

μόνο δεν πλήττεται αλλά θάλπεται η συνταγματική τάξη. Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, αβασίμως προβάλλεται ότι τα άρθρα 18-20 του ν. 4777/2021 πλήττουν τις αρχές της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της πλήρους αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ· ούτε τίθεται συνεπώς κατ' αρχήν ζήτημα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας από την εν γένει πρόβλεψη σύστασης και λειτουργίας ΟΠΠΙ στα ΑΕΙ ως περιορισμού της ακαδημαϊκής ελευθερίας».

Σκ.24: «Παράλληλα, **η δράση των ΟΠΠΙ, η οποία ελέγχεται πειθαρχικά και ποινικά και είναι δυνατόν να θεμελιώσει αστική ευθύνη του Δημοσίου κατ' άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, διέπεται από το Σύνταγμα και τις κείμενες διατάξεις, εν γένει δε από τις αρχές της νομιμότητας και αναλογικότητας...** Η τελευταία, ειδικά όσον αφορά την αστυνόμευση στους χώρους των ΑΕΙ, δεν επιτρέπει την επέμβαση της αστυνομικής δύναμης στις περιπτώσεις μη σοβαρής διατάραξης της ευταξίας εντός των χώρων των ΑΕΙ, περιπτώσεις για τις οποίες προβλέφθηκαν κατά τα προαναφερθέντα τα μέτρα ασφαλείας που λαμβάνουν τα ίδια τα ΑΕΙ. + Επιπρόσθετα, με τις διατάξεις των άρθρων 18-20 του ν. 4777/2021 **λαμβάνεται ειδική μέριμνα για την εγκαθίδρυση κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας** μεταξύ των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και των ΟΠΠΙ. Προς τον σκοπό αυτόν οι τελευταίες, όπως προαναφέρεται, συγκροτούνται (και) από ειδικούς φρουρούς, οι οποίοι προσλαμβάνονται ειδικώς προς τούτο, **λαμβάνουν ομοίως ειδική εκπαίδευση προσανατολισμένη στην καλλιέργεια φιλοσοφίας προσαρμοσμένης στις ιδιαιτερότητες των ΑΕΙ, δεν φέρουν πυροβόλο όπλο** και υποχρεούνται να συνεργάζονται με τις πανεπιστημιακές αρχές και όργανα σύμφωνα με όσα ειδικότερα προβλέπονται στα άρθρα 18-20 ν. 4777/2021. + Εξάλλου, διάθεση των ΟΠΠΙ σε ΑΕΙ λαμβάνει χώρα, κατά τον νόμο, **μόνον εφόσον και στο μέτρο που διαπιστώνεται ανάγκη προς τούτο**, προφανώς με γνώμονα την αρχή της αναλογικότητας, υπό το πρίσμα της οποίας υπόκειται αυτοτελώς σε δικαστικό έλεγχο η σχετική απόφαση για διάθεση ΟΠΠΙ σε ΑΕΙ»[45].

Σε συνέχεια των παραδοχών που προέβη στη σκέψη 23, η πλειοψηφία παραθέτει το **προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς**, το οποίο τόσο ο νομοθέτης στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 4777/2021 όσο προφανώς και η πλειοψηφία της απόφασης κρίνουν **ανεπαρκές και αναποτελεσματικό** για να αποτρέψουν εγκληματικές ενέργειες και εν γένει ενέργειες που συνιστούν ανωμαλία στην Ανώτατη Εκπαίδευση και παρακώλυση έως παραβίαση της ακαδημαϊκής ελευθερίας διδασκόντων και διδασκομένων ή σοβαρή διατάραξη της διοικητικής λειτουργίας των ΑΕΙ[46], **και τονίζει το ότι η δράση των ΟΠΠΙ δεν εκτείνεται στην συμμετοχή στα όργανα διοίκησης των Πανεπιστημίων ούτε σε παρέμβαση σε θέματα εκπαιδευτικά-ακαδημαϊκά.** [...] Πάντως, αποφεύγει να αναφερθεί ρητά σε προγενέστερα περιστατικά κατά τις τελευταίες δεκαετίες, που συνιστούσαν όχι απλά παραβίαση της ακαδημαϊκής ελευθερίας παραγόντων της πανεπιστημιακής κοινότητας αλλά και άλλων έννομων και δη συνταγματικών αγαθών[47] των πληττομένων από έκνομες ενέργειες και που δικαιολογούν την παρουσία των ΟΠΠΙ στα Πανεπιστήμια, περιοριζόμενη να παραθέσει τους ισχυρισμούς του νομοθέτη του Ν. 4777/2021 στην αιτιολογική έκθεση του νόμου και τους ισχυρισμούς και τα στοιχεία της Διοικήσεως στις απόψεις και στο υπόμνημα ενώπιον του Δικαστηρίου[48] [...].

2. Η θέση της μειοψηφίας

Η μειοψηφία των 6 συμβούλων, αφού αναφέρεται στον ιστορικό περίγυρο της συνταγματικής της κατοχύρωσης της ακαδημαϊκής ελευθερίας στο άρθρο 16 Σ 1975 λόγω των τραυματικών εμπειριών της επταετούς δικτατορίας και των αντιφιλελεύθερων και αντιδημοκρατικών δράσεων της στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, όσον αφορά την συνταγματική και εν γένει νομικοπολιτική φύση της ακαδημαϊκής ελευθερίας προβαίνει στις κάτωθι παραδοχές:

«Η ακαδημαϊκή ελευθερία, που αποτελεί ειδικότερη πτυχή της πνευματικής ελευθερίας και ανεμπόδιστης διακίνησης των ιδεών (καρπών του διαφωτισμού), έχει ως περιεχόμενο την αξίωση για την αποχή των κρατικών οργάνων από επεμβάσεις, έστω και έμμεσες, στο περιεχόμενο, στη μέθοδο και στη διαδικασία της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας που διενεργείται στα ΑΕΙ.... Εξ άλλου ο κοινός νομοθέτης κατά την ευχέρειά του να θεσπίζει κανόνες για την οργάνωση και λειτουργία των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν μπορεί να θεσπίζει ρυθμίσεις που θίγουν ή παρακωλύουν ουσιαστικά, έστω και έμμεσα, τη συνταγματικά κατοχυρωμένη πλήρη αυτοδιοίκησή τους και ακαδημαϊκή ελευθερία (ΣτΕ 2786/1984 Ολομέλεια). Επέμβαση διοικητικού οργάνου εντός των ΑΕΙ για την τήρηση της αστυνομικής υφής δημόσιας τάξεως πρέπει να διενεργείται με την προϋπόθεση της διασφάλισης της ελευθερίας διδασκαλίας, έρευνας και διακίνησης των ιδεών στο πλαίσιο της πλήρους αυτοδιοίκησης των εν λόγω ιδρυμάτων. Ναι μεν ο θεσμός της ακαδημαϊκής ελευθερίας δεν είναι *legibus solutus*, ωστόσο οι νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν τα ΑΕΙ δεν επιτρέπεται να παρέχουν εξουσία σε κρατικά όργανα που μπορεί να παρακωλύσει ή να δυσχεράνει δυσανάλογα την ελευθερία έρευνας και διδασκαλίας στα ιδρύματα αυτά, υπό την πλήρη αυτοδιοίκησή τους. Και τούτο διότι για την πρακτική – ουσιαστική αξία των ατομικών δικαιωμάτων καθώς και των θεσμικών εγγυήσεων του Συντάγματος δεν αρκεί η κατοχύρωσή τους από αυτό, αλλά αναγκαίο στοιχείο αποτελεί η κατάλληλη νομοθετική και διοικητική ρύθμισή τους, ώστε να υλοποιούνται αποτελεσματικά. Από τα προηγηθέντα συνάγεται ότι η διασφάλιση της τάξης και της ασφάλειας στα ΑΕΙ είναι αναγκαία στο κράτος δικαίου, προκειμένου, ειδικότερα, να μπορέσουν τα ιδρύματα αυτά να επιτελέσουν ακωλύτως τη λειτουργία τους με την ελεύθερη ανάπτυξη της επιστήμης. Όταν προβλέπεται η άσκηση εξουσίας κρατικών οργάνων, στα οποία έχουν ανατεθεί αστυνομικά καθήκοντα, στον χώρο των ΑΕΙ, τα όργανα των ιδρυμάτων αυτών είναι εκ του Συντάγματος αρμόδια, σε επίπεδο διοίκησης, να διασφαλίσουν ότι κατά την άσκηση αστυνομικής εξουσίας στους χώρους τους δεν διαταράσσεται ή δεν δυσχεραίνεται δυσανάλογα η ομαλή λειτουργία τους και η αποτελεσματική εκπλήρωση της αποστολής τους με την άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας.

Αφού δε, η μειοψηφία παραθέτει τις διατάξεις του Ν. 4777/02021 όσον αφορά την αποστολή και τα μέσα των ΟΠΠΙ εντός των πανεπιστημιακών χώρων καταλήγει κατά την υπαγωγή: «Κατόπιν των προεκτεθέντων, η ανάθεση της προστασίας και ασφάλειας των προσώπων που βρίσκονται στους χώρους των ΑΕΙ και των υποδομών τους και ιδίως της πρόληψης και καταστολής των αξιόποινων πράξεων, στους χώρους τους (που εντάσσονται στην διασφάλιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και αποτελούν αρμοδιότητες αναπόσπαστες από τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας) στο συνιστώμενο με τις αναφερθείσες διατάξεις του ν. 4777/2021 ειδικό αστυνομικό σώμα που υπάγεται στην Ελληνική Αστυνομία, δηλαδή στο κράτος, και το οποίο μπορεί να εγκατασταθεί στους χώρους των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, να δρα στους χώρους τους, στους οποίους καλλιεργείται ελεύθερα η επιστήμη με τη θεσμική εγγύηση της πλήρους αυτοδιοίκησης των ιδρυμάτων αυτών (αρμοδίων κατά το Σύνταγμα για την διοικητική ρύθμιση της ακαδημαϊκής ελευθερίας), προς πρόληψη των αξιοποιώνων

πράξεων (με μέσα, όπως η παρουσία και περιπολία του προσωπικού των Ομάδων στους χώρους των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η ηλεκτρονική επιτήρηση και συγκέντρωση πληροφοριών) και καταστολή τους (με τη δυνατότητα χρήσεως μέσων αποκατάστασης της τάξης και επιβολής του νόμου, πλην των πυροβόλων όπλων), προσκρούει στις προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις (σ.σ. της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του αυτοδιοικήτου των ΑΕΙ)...».

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η **μειοψηφία** της απόφασης εξετάζει άρρηκτα συνδεδεμένα και αναπόσπαστα τις δύο κρίσιμες συνταγματικές αρχές του άρθρου 16 παρ. 1 εδ. β' και 5 Σ, της ακαδημαϊκής ελευθερίας και του αυτοδιοικήτου των ΑΕΙ, και **θεωρεί ότι με τις επίδικες ρυθμίσεις του Ν. 4777/2021 παραβιάζονται και οι δύο. Ο τρόπος που χειρίζεται τις δύο συνταγματικές αρχές δεικνύει ότι φρονεί πως ό,τι θίγει την μία αντίστοιχα αντανakλά και στην άλλη,** κάτι που κρίνεται συνταγματικά προβληματικό. Επίσης, δεν εξηγεί η μειοψηφία κατά ποίο τρόπο η ανάθεση της φύλαξης των ΑΕΙ σε ειδικές ομάδες προστασίας υπαγόμενες στην ΕΛΑΣ μπορεί να παρακωλύσει ή να δυσχεράνει δυσανάλογα την ελευθερία έρευνας και διδασκαλίας στα ιδρύματα αυτά, υπό την πλήρη αυτοδιοίκησή τους.

2. Προσβάλλει η φύλαξη από τις ΟΠΠΙ το αυτοδιοίκητο των Πανεπιστημίων;

Το ερώτημα αυτό ήταν κατά την εδώ υποστηριζόμενη άποψη το **πιο κρίσιμο** και πλέον δυσχερές που καλείτο να απαντήσει η Ολομέλεια του ΣτΕ, η απάντηση που έδωσε δε, προκαλεί περαιτέρω ερωτήματα για το τι ακριβώς θέλησε να πει η πλειοψηφία της απόφασης.

1. Η θέση της πλειοψηφίας

Παρά το ότι **η πλειοψηφία της απόφασης ορθά δεν προβαίνει στον χειρισμό των δύο συνταγματικών αρχών του άρθρου 16 παρ. 1 εδ. β' και 5 Σ κατά τρόπο που να τις συνδέει άρρηκτα μεταξύ τους, όπως πράττει η μειοψηφία,** δεν τις εξετάζει, όμως, και αποκομμένες. **Τις συσχετίζει** υπό την έννοια ότι ενδεχόμενη απόκλιση από τη μία (αρχή του αυτοδιοικήτου) επιτρέπεται για την προστασία («διαφύλαξη και ενίσχυση» κατά την ορολογία της πλειοψηφίας) της άλλης (αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας)[50]. **Άλλωστε, η πανεπιστημιακή αυτοδιοίκηση θεωρείται η φυσική προέκταση[51] και η οργανωτική διασφάλιση[52] της ακαδημαϊκής ελευθερίας. [...]**

Στο **θέμα του αυτοδιοικήτου** των ΑΕΙ η πλειοψηφία εκθέτει ότι «...όπως γίνεται παγιώς δεκτό[54]..., η δημόσια τάξη και η κρατική ασφάλεια, ειδικότερες εκφάνσεις των οποίων αποτελούν η πρόληψη και η καταστολή του εγκλήματος, ως κατ' εξοχήν δημόσιες εξουσίες και εκφράσεις κυριαρχίας, αποτελούν αρμοδιότητες αναπόσπαστες από τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας. Για τον λόγο αυτόν, η άσκηση των επιμέρους αρμοδιοτήτων που συγκροτούν την αποστολή των ενόπλων σωμάτων ασφαλείας, κλάδο των οποίων αποτελεί η Ελληνική Αστυνομία, μη δυνάμενη κατ' αρχήν να παραχωρηθεί σε ιδιώτες ασκείται μέσω της αστυνομικής αρχής μόνο από το Κράτος και από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που είναι κι αυτά αποκεντρωμένες καθ' ύλην δημόσιες υπηρεσίες. Και είναι μεν δυνατή η, ύστερα από τμηματική και περιστασιακή απόσπαση από την ΕΛΑΣ, ανάθεση σε άλλα όργανα της Δημόσιας Διοίκησης ορισμένων από τις αρμοδιότητες αυτής με πράξη του κοινού νομοθέτη (ΣτΕ Ολομ. 16/2015)· ωστόσο, όταν ο κοινός νομοθέτης εκτιμά ότι το δημόσιο συμφέρον, το οποίο συνίσταται στην προστασία της δημόσιας τάξης και ασφαλείας αλλά και στην ίδια τη διασφάλιση της ακώλυτης άσκησης της

ακαδημαϊκής ελευθερίας, επιβάλλει την αστυνόμευση στους χώρους των ΑΕΙ σε συνέχεια, μάλιστα, σειράς προϊσχυσάντων ηπιότερων μέτρων ασφάλειας και προστασίας του προσωπικού και της περιουσίας των ΑΕΙ, τα οποία κρίνονται από τον νομοθέτη απρόσφορα να υπηρετήσουν τους σκοπούς αυτούς, δεν απορρέει από τις προπαρατεθείσες διατάξεις του άρθρου 16 του Συντάγματος, ..., υποχρέωση του νομοθέτη να αναθέτει, ύστερα από απόσπασή τους από την παρέχουσα, λόγω της αποστολής της, μείζονες εγγυήσεις ασφάλειας ΕΛΑΣ, τις αρμοδιότητες της πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος στους χώρους των ΑΕΙ στα όργανα αυτών ούτε να προβλέπει συμμετοχή τους στην άσκηση των εν λόγω αρμοδιοτήτων...»[σκέψη 22].

Από την περίπλοκη αυτή διατύπωση, η οποία κατά την εδώ εκτίμηση πρέπει να αποτελεί ενδεχομένως συναίρεση επιμέρους αντιτιθέμενων απόψεων εντός της πλειοψηφίας, συνάγεται ότι η πλειοψηφία του Δικαστηρίου κρίνει στη σχολιαζόμενη απόφαση σε συνδυασμό και με όσα αναφέρει στην παρακάτω σκέψη 23 ότι καταρχήν η αρμοδιότητα της φύλαξης των Πανεπιστημίων όσον αφορά την πρόληψη και καταστολή εγκληματικών ενεργειών είναι αρμοδιότητα της αστυνομικής αρχής. Δέχεται όμως δύο εξαιρέσεις από τον ως άνω κανόνα με απόφαση του νομοθέτη: πρώτον, η ανάθεση μίας τέτοιας αρμοδιότητας και σε άλλα ΝΠΔΔ, τα οποία όμως θα πρέπει να είναι αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες, και δεύτερον η ανάθεση αυτή και σε άλλα όργανα της Δημόσιας Διοίκησης, μόνον ύστερα από τμηματική και περιστασιακή απόσπαση από την ΕΛΑΣ, και μόνον ορισμένων από τις αρμοδιότητες αυτής. **Σε αμφότερες τις περιπτώσεις αυτό όμως δεν αποτελεί συνταγματική υποχρέωση του νομοθέτη και επ' ουδενί υφίσταται υποχρέωση του νομοθέτη εκ του άρθρου 16 Σ και ιδίως της αρχής του αυτοδιοικήτου των ΑΕΙ κατά την παρ. 5 του άρθρου αυτού να αναθέτει μία τέτοια αποστολή στο όργανα διοίκησης των Πανεπιστημίων.** Αυτό δε, ισχύει τοσούτω μάλλον όταν τα έννομα αγαθά της δημόσιας τάξης και της δημόσιας (κρατικής) ασφάλειας, τα οποία εξειδικεύουν την αόριστη νομική έννοια του δημοσίου συμφέροντος, ενόψει και της αρχής της αναλογικότητας δεν δικαιολογούν την ανάθεση των αρμοδιοτήτων της πρόληψης και της καταστολής εγκληματικών πράξεων στους χώρους των πανεπιστημίων στα όργανα διοικήσεως αυτών. **Από e contrario όμως ερμηνεία της παραπάνω σκέψης του Δικαστηρίου μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι αφήνεται στην διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη να αναθέσει την αρμοδιότητα αυτή στα όργανα διοίκησης των ΑΕΙ, το ότι δεν το πράττει όμως στην προκειμένη περίπτωση δεν μπορεί από πλευράς Συνταγματικού Δικαίου να του προσαφθεί αντισυνταγματική συμπεριφορά.**

Με τις παραδοχές αυτές καθώς και με αυτές στην παρακάτω σκέψη το Δικαστήριο απορρίπτει τον ισχυρισμό ότι η αρμοδιότητα φύλαξης των Πανεπιστημίων ανήκει στο αυτοδιοίκητο των ΑΕΙ[56].

Περαιτέρω, κατά την υπαγωγή των ενδίκων νομοθετικών διατάξεων στην μείζονα πρόταση η πλειοψηφία της απόφασης εκθέτει: «Υπό τα ως άνω δεδομένα[57], οι αμφισβητούμενες ρυθμίσεις των άρθρων 18-20 του ν. 4777/2021 **κινούνται εντός των πλαισίων της αρχής της πλήρους αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ και δεν θίγουν το δικαίωμα των ιδρυμάτων αυτών να αποφασίζουν επί των υποθέσεών τους με δικά τους όργανα για τους ακόλουθους λόγους:**

- α) Αφενός και αναφορικά με ζητήματα εσωτερικής λειτουργίας και τάξης, ήτοι με ζητήματα κοινής ακαδημαϊκής ευταξίας, κοινής φύλαξης και ασφάλειας των πανεπιστημιακών χώρων και ελέγχου της πρόσβασης σε αυτούς, προβλέπεται σειρά μέτρων ασφάλειας και προστασίας προσώπων και υποδομών στα ΑΕΙ, αρμοδιότητας των ιδίων αυτών

οργάνων, σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στα άρθρα 12-17 ν. 4777/2021 και εκτίθενται αναλυτικότερα στη σκέψη 12.

β) Αφετέρου, ο νομοθέτης, **εκτιμώντας τις περιστάσεις και ιδίως ότι η προηγουμένως προκριθείσα λύση της ανάθεσης στα ΑΕΙ συμμετοχής τους** (δια της δυνατότητας να επιτρέπουν ή μη την επέμβαση δημόσιας δύναμης) στη, βαίνουσα πέραν των ως άνω ζητημάτων εσωτερικής λειτουργίας και τάξης, **αντιμετώπιση ζητημάτων φύλαξης και προστασίας των χώρων των ΑΕΙ** και των δραστηριοποιούμενων σε αυτούς έναντι αξιόποινων πράξεων ώστε να διασφαλίζεται ότι κατά την εν λόγω επέμβαση δεν θα διαταράσσεται ή δεν θα δυσχεραίνεται δυσανάλογα η ομαλή λειτουργία τους και η αποτελεσματική εκπλήρωση της αποστολής τους με την άσκηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας «εφαρμόζεται δεκαετίες ολόκληρες [...] **έχει, όμως, αποτύχει**»....

γ) **Δεν προβλέπεται συμμετοχή των ΟΠΠΙ σε διοικητικό όργανο των ΑΕΙ.** Συγκεκριμένα: [...] Ειδικότερα, οι ΟΠΠΙ δεν έχουν αρμοδιότητα ούτε, συνεπώς, δυνατότητα επέμβασης επί θεμάτων επιστήμης, έρευνας, διδασκαλίας, λειτουργίας των ΑΕΙ, τα οποία εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των τελευταίων· **αντίθετα έχουν ως αποστολή και αρμοδιότητα την πρόληψη και καταστολή των εγκλημάτων** προς διαφύλαξη και ενίσχυση της ακαδημαϊκής ελευθερίας έναντι αξιόποινων πράξεων κατά της ζωής και σωματικής ακεραιότητας των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας και κατά των εγκαταστάσεων και της παρουσίας των ΑΕΙ κατ' εφαρμογή των αρχών της νομιμότητας και αναλογικότητας ιδίως όσον αφορά την παρουσία και δράση τους στους χώρους όπου ασκούνται δραστηριότητες έρευνας και διδασκαλίας. Συνεπώς, με την ένδικη ρύθμιση όχι μόνο δεν πλήττεται αλλά θάλπεται η συνταγματική τάξη.

Κατά την πλειοψηφία, η αρχή του αυτοδιοίκητου των ΑΕΙ, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 παρ. 5 Σ, δεν παραβιάζεται από τις κρίσιμες διατάξεις των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021 για τρεις περαιτέρω λόγους:

α) Τα ζητήματα κοινής **ακαδημαϊκής ευταξίας**, κοινής φύλαξης και ασφάλειας των πανεπιστημιακών χώρων και ελέγχου της πρόσβασης σε αυτούς ανατίθενται στα **πανεπιστημιακά όργανα** σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 12-17 Ν. 4777/2021,

β) η άσκηση των αρμοδιοτήτων για τα πέραν των ανωτέρω ζητημάτων εσωτερικής (ακαδημαϊκής) λειτουργίας και τάξης, **ζητήματα φύλαξης και προστασίας των χώρων των ΑΕΙ** και των δραστηριοποιούμενων σε αυτούς έναντι αξιόποινων πράξεων στα όργανα διοικήσεως των ΑΕΙ, διά του συστήματος της αυτορρύθμισης από τα ίδια όργανα αυτών, **αποδείχθηκε επί δεκαετίες αναποτελεσματική και**

γ) Τα όργανα των ΟΠΠΙ **δεν συμμετέχουν στα όργανα διοικήσεως των Πανεπιστημίων.**

Με τις παραπάνω παραδοχές συνάγεται ότι η πλειοψηφία προβαίνει σε μία **λεπτή διάκριση μεταξύ κοινής ακαδημαϊκής ευταξίας**, κοινής φύλαξης και ασφάλειας των πανεπιστημιακών χώρων και ελέγχου της πρόσβασης σε αυτούς αφενός, **που υπονοεί ότι εντάσσονται στο πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο, και φύλαξης των Πανεπιστημίων με σκοπό την αποτροπή ή καταστολή τέλεσης ποινικών αδικημάτων** τα οποία, όχι μόνο αφηρημένα[59] αλλά και συγκεκριμένα με βάση τις διατάξεις

των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021[60] δεν εμπίπτουν στο συνταγματικά κατοχυρωμένο πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι διατάξεις αυτές που αναθέτουν την δημόσια αυτή λειτουργία στις ΟΠΠΙ κρίνονται συνταγματικές.

2. Η θέση της μειοψηφίας

Η θέση της μειοψηφίας στο ζήτημα του εάν οι ΟΠΠΙ προσβάλλουν το πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο, εκτίθενται ανωτέρω[61]. Επ' αυτού δεν υφίσταται κάτι επιπλέον σε όσα προαναφέρθηκαν, δεδομένου ότι όπως αναφέρθηκε **η μειοψηφία συνδέει αναπόσπαστα ακαδημαϊκή ελευθερία και πανεπιστημιακό αυτοδιοίκητο**, οπότε η παραβίαση της πρώτης με τις διατάξεις των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021 **συνεπάγεται και την παραβίαση της δεύτερης**.

Ε. Επίλογος

Οι παραδοχές της πλειοψηφίας εκκινούν από ορθή αφετηρία, δεν αποκλίνουν από όσα έχουν γίνει δεκτά από την ίδια την νομολογία του ΣτΕ και την κρατούσα άποψη στη θεωρία, όσον αφορά την ερμηνεία των κρίσιμων συνταγματικών αρχών σε παλαιότερα ζητήματα και άγονται καταρχήν σε σωστή κατάληξη, δημιουργούν, όμως, ενδιάμεσα προβληματισμούς και αφήνουν κάποια σημεία θολά. Ενώ ορθά δέχεται η πλειοψηφία ότι οι επίμαχες ρυθμίσεις των άρθρων 18-20 Ν. 4777/2021 δεν θίγουν καν την ακαδημαϊκή ελευθερία, **δεν παίρνει θέση ρητά και άμεσα για το κατά πόσο η φύλαξη των πανεπιστημίων εντάσσεται στο πεδίο προστασίας του αυτοδιοίκητου** και εάν το τελευταίο μπορεί παρ' όλα αυτά να περιορισθεί. Αυτό συνάγεται έμμεσα και από μία περίπλοκη κατασκευή που άγει στο συμπέρασμα ότι τελικά η φύλαξη είναι αρμοδιότητα της ΕΛΑΣ και μόνο εάν θέλει ο νομοθέτης μπορεί να την αναθέσει σε άλλα ΝΠΔΔ, που εν προκειμένω δεν συντρέχει για τα ΑΕΙ.

Το εάν ο θεσμός των ΟΠΠΙ επιτύχει, κάτι που δεν συνάγεται από τη μέχρι τώρα πραγματικότητα, είναι ανεξάρτητο από τη συνταγματικότητα της νομοθετικής καθιέρωσής του. Το Δικαστήριο όφειλε να ελέγξει μόνο το τελευταίο ζήτημα και έκρινε υπέρ της συνταγματικότητας. Πέραν, όμως, της συνταγματικότητας της όποιας ρύθμισης, ζητούμενο είναι να δούμε μία άλλη κατάσταση σε ορισμένα ΑΕΙ, στα οποία συμβαίνουν περιστατικά που δεν δικαιολογούν τον χαρακτήρα και την αποστολή τους.

8. ΣτΕ 1429/2022

Επιτρεπτή υπό όρους η χωροθέτηση αιολικών πάρκων στις Κυκλάδες

Ανάλυση εδώ:

Προϋποθέσεις χωροθέτησης αιολικών πάρκων στις Κυκλάδες - Πρέπει:

1. να *συμφωνεί*, μεταξύ άλλων, με τον *ισχύοντα χωροταξικό σχεδιασμό*
2. και να *διασφαλίζει την προστασία του πολιτιστικού αποθέματος και του φυσικού κεφαλαίου των νησιών.*

Με την 1429/2022 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας **απορρίφθηκε αίτηση ακυρώσεως** της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και Δήμων νησιών των Κυκλάδων, **με την οποία είχε αμφισβητηθεί η χωροθέτηση και οι περιβαλλοντικοί όροι εννέα αιολικών πάρκων στην Άνδρο, την Τήνο, την Πάρο και τη Νάξο.** → Με την απόφαση αυτή κρίθηκε ότι **οι συνταγματικές διατάξεις για τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης και την προστασία των νησιωτικών περιοχών δεν έχουν την έννοια του παντελούς αποκλεισμού της εγκατάστασης αιολικών πάρκων στα νησιά.**

Η εγκατάσταση, όμως, αυτή, η οποία, μάλιστα, ενδέχεται να **ευνοείται από το αιολικό δυναμικό των νησιωτικών περιοχών,**

1. πρέπει να επιχειρείται **βάσει του ισχύοντος χωροταξικού σχεδιασμού**
2. **και των όρων** που τίθενται για κάθε πάρκο από τη σχετική πράξη **περιβαλλοντικής αδειοδότησης.**
3. Όπως κρίθηκε με την απόφαση αυτή, από τον εν λόγω κανόνα δεν εξαιρούνται ούτε οι Κυκλάδες, **το πολύτιμο πολιτιστικό απόθεμα και το ιδιαίτερος πλούσιο φυσικό κεφάλαιο** των οποίων αποτελούν, βεβαίως, στοιχεία υποχρεωτικώς **ληπτά υπόψη** για τη χάραξη των κατευθύνσεων σχεδιασμού και στον τομέα των ΑΠΕ [=ανανεώσιμες πηγές ενέργειας] κατ' εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων περί προστασίας του περιβάλλοντος και του νησιωτικού χώρου, **δεν αποκλείουν, όμως, σε καμία περίπτωση κάθε εγκατάσταση ΑΠΕ στα νησιά αυτά,** τα οποία, κατά συνεκτίμηση των ιδιαιτεροτήτων τους και των ειδικών συνταγματικών απαιτήσεων προστασίας τους, όπως αυτά έχουν αναδειχθεί μέσω του χωροταξικού σχεδιασμού, πρέπει να συμβάλλουν, ως τμήμα του εθνικού χώρου, στην επίτευξη των στόχων της ανανεώσιμης και φιλικής προς το περιβάλλον ενέργειας, την οποία έχει θέσει ο νομοθέτης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Οδηγία 2018/2001/ΕΕ, με την οποία η αυξημένη χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές αξιολογείται ως επωφελής για το περιβάλλον, την κοινωνία και την υγεία, τίθεται δε ως στόχος η διαμόρφωση του μερίδιου ενέργειας από ΑΠΕ στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας στο ύψος του 32% μέχρι το έτος 2030).

Με την απόφαση αυτή, εξάλλου, επιβεβαιώθηκε ο κανόνας ότι η εγκατάσταση ανεμογεννητριών δεν απαγορεύεται ούτε εντός περιοχών Natura, με την εξαίρεση

- των οικοτόπων προτεραιότητας που έχουν ενταχθεί ως τόποι κοινοτικής σημασίας στο δίκτυο Natura 2000 σύμφωνα με την απόφαση 2006/613/EK της Επιτροπής,
- των περιοχών απόλυτης και μη προστασίας της φύσης,
- των υδροτόπων Ραμσάρ,
- των πυρήνων των εθνικών δρυμών
- και των κηρυγμένων μνημείων της φύσης και των αισθητικών δασών.

Και στις υπόλοιπες περιοχές Natura, όμως, όπου δεν υπάρχει απόλυτη απαγόρευση χωροθέτησης αιολικών πάρκων, η εγκατάστασή τους πρέπει να επιτρέπεται μόνον εφόσον έχει προηγηθεί επαρκής τεκμηρίωση μέσω μελέτης ορνιθολογικού περιεχομένου, ότι η εγκατάσταση δεν αναμένεται να επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις, ιδίως στα πουλιά. Όπως, εξάλλου, διαπιστώθηκε με την ίδια απόφαση, η συγκεκριμένη έγκριση περιβαλλοντικών όρων, έστω και αν δεν αφορά περιοχή πλήρους απαγόρευσης, **περιορίσε ουσιαδώς τα αιολικά πάρκα** συνεκτιμώντας τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν κατά τη διαβούλευση, με σκοπό ιδίως την προστασία σημαντικών ειδών της ορνιθοπανίδας, όπως του μαυροπετρίτη, και μη αδειοδοτώντας ένα αιολικό πάρκο στο σύνολό του και μεγάλο αριθμό ανεμογεννητριών ενός άλλου πάρκου, και των δύο στην Άνδρο, που θα ήταν επικίνδυνα για το πουλί αυτό.

2^η ανάλυση:

1. Αποκωδικοποιώντας τη δημοσιευμένη περίληψη της απόφασης 1429/2022 του Ε' Τμήματος του ΣτΕ, γίνεται ευθύς αμέσως αντιληπτή η συνταγματική και νομιμοποιητική δυναμική που απολαμβάνει η εφαρμογή της Χωροταξικής οργάνωσης της χώρας σε κάθε επίπεδο και με άξονα τη **συντεταγμένη βιωσιμότητα** της οικονομικής παραγωγικής πρωτοβουλίας **εντός ενός αντίστοιχα αιεφόρου περιβάλλοντος (φυσικού και πολιτιστικού) διαβίωσης**. Εν προκειμένω, **απορρίφθηκε αίτηση ακυρώσεως** της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και Δήμων νησιών των Κυκλάδων, **που αμφισβητούσαν τη χωροθέτηση και τους περιβαλλοντικούς όρους εννέα αιολικών πάρκων στην Άνδρο, την Τήνο, την Πάρο και τη Νάξο**. Κατά τη συνεκτική συλλογιστική του ανώτατου Ακυρωτικού, οι συνταγματικές **διατάξεις για τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης και την προστασία της νησιωτικότητας σε καμία περίπτωση δεν επιτάσσουν τον «οριζόντιο» αποκλεισμό παραγωγικών εγκαταστάσεων αιολικών πάρκων** στα παραπάνω νησιά. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, αυτές οι ενεργειακές παραγωγικές μονάδες, που στην ουσία της λειτουργίας τους αξιοποιούν ως στρατηγικό πλεονέκτημα το αιολικό δυναμικό των νησιωτικών περιοχών, **επιβάλλεται να εναρμονίζονται συμμετρικά με τις «αντοχές» και τους όρους του ισχύοντος χωροταξικού σχεδιασμού** (σε κάθε κλίμακα), όπως και με τις προϋποθέσεις και τις συνθήκες της νομιμότητας, που διέπουν τη συναφώς συγκροτημένη περιβαλλοντική αδειοδότηση. [...]

2. **Η απόφαση εντάσσεται στον παραδοσιακό κύκλο ακυρωτικών διαφορών ενώπιον του ΣτΕ** γύρω από τον έλεγχο νομιμότητας, αλλά και συνταγματικότητας της **περιβαλλοντικής αδειοδότησης** και της χωροταξικής ένταξης των Αιολικών Πάρκων σε συνάρτηση με τους όρους της νησιωτικότητας και της Φέρουσας Ικανότητας [...]

3. Επί της ουσίας, στην εν λόγω απόφαση **προβάλλεται νομολογιακά η σύνθεση της Βιώσιμης Ανάπτυξης** με ισοσκελισμένη και εναρμονιστική αποδοτική **συνάφεια ανάμεσα: στην περιβαλλοντική προστασία, την κοινωνική μέριμνα και την οικονομική ανταπόκριση** κατά την **αντίστοιχη διαφύλαξη του περιβαλλοντικού κεκτημένου**, της **κοινωνικο-οικονομικής (νησιωτικής) ισορροπίας** και της «πράσινης» ενεργειακής αυτονομίας και ανταγωνιστικότητας με βάση τόσο τους εθνικούς, όσο και

τους ενωσιακούς προγραμματικούς στόχους. Ως εκ τούτου, συναφώς υποστηρίχθηκε, πως το «πολύτιμο πολιτιστικό απόθεμα» και το «ιδιαιτέρως πλούσιο φυσικό κεφάλαιο» της νησιωτικότητας, που αποτελούν συνταγματικά κεκτημένα «υποχρεωτικώς και αιτιωδώς **ληπτέα υπόψη**» για τη χάραξη των κατευθύνσεων του χωροταξικού σχεδιασμού και στον τομέα των Α.Π.Ε δεν αποκλείουν σε καμία περίπτωση εκ προοιμίου και «οριζόντια» την εγκεκριμένη εισδοχή, εγκατάσταση και λειτουργία των Α.Π.Ε. στις νησιωτικές περιοχές. Καθώς και τα νησιά οφείλουν να εντάξουν, ως «αναπτυξιακό τμήμα του εθνικού χώρου», στη σύγχρονη ενεργειακή τους ταυτότητα τη βιώσιμη απόδοση της ανανεώσιμης και φιλικής προς το περιβάλλον ενέργειας, που αποτελεί στρατηγικό εθνικό και ενωσιακό νομοθετικό και αναπτυξιακό διακύβευμα (βλ. Οδηγία 2018/2001/ΕΕ, με την οποία η αυξημένη χρήση ενέργειας από Ανανεώσιμες Πηγές αξιολογείται ως επωφελής για το περιβάλλον, την κοινωνία και την υγεία, τίθεται δε ως στόχος η διαμόρφωση του μερίδιου ενέργειας από Α.Π.Ε. στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας στο ύψος του 32% μέχρι το έτος 2030).

4. **Ειδικό βάρος**, λοιπόν, κατά το δικαιο-παραγωγικό σκεπτικό της απόφασης καταλαμβάνουν οι συνθήκες της νομιμότητας και της συγκροτημένης διάρθρωσης της χωροθέτησης των Α.Π.Ε. στο νησιωτικό χώρο. Συνεπώς, η εκπλήρωση της συνταγματικής επιταγής του Χωροταξικού Σχεδιασμού (**κατ' άρθρο 24 παρ. 2 του Συντ.**) και η κλιμάκωσή του σε Εθνικό, Περιφερειακό, Ειδικό και Τοπικό επίπεδο στην ουσία αποτελεί το κρίσιμο ειδοποιό στοιχείο για τη βιώσιμη και νομιμοποιητική αποδοχή της εκάστοτε σημαίνουσας παραγωγικής (εν προκειμένω ενεργειακής) δραστηριότητας στον χώρο, λαμβάνοντας εξισορροπιστικά και *in concreto* υπόψη τις **ιδιάζουσες περιβαλλοντικές και αναπτυξιακές συνθήκες και προκλήσεις**. Περιστάσεις και παράμετροι που ενσωματώνονται και ελέγχονται διακριτά, αλλά και εναρμονιστικά τόσο στη διάρθρωση του Χωροταξικού Πλαισίου (και στις νομιμοποιητικές Σ.Μ.Π.Ε.), όσο και στις επιμέρους κατά τόπο και κατά αντικείμενο Μ.Π.Ε..

[...]

7. Πλέον, η συμμετοχική διαδικασία τεχνοκρατικά και δημοκρατικά δεν «δικαιώνεται» με γενικόλογες και άτακτες επιμέρους αντιδράσεις, αλλά αξιώνει ένα επαρκώς δομημένο βάρος απόδειξης για την τεκμηρίωση και την στοιχειοθέτηση των αντίστοιχα συναρτώμενων εύλογων απαιτήσεων, και τελικώς για την προαγωγή εν συνόλω των συνθηκών του ευρωπαϊκού κράτους δικαίου, κατά τους συγκλίνοντες στόχους ενός βιώσιμου δημοσίου συμφέροντος.

8. Προσεγγίζοντας το σκεπτικό της απόφασης επί του πρακτέου, η κρίση του ΣτΕ, κατά τη δικαιοδοτική του συνέπεια, **προβάλλει με ευκρίνεια την προστατευτική διαβάθμιση του περιβαλλοντικού κεκτημένου σε σχέση με τη διαφύλαξη του πυρήνα του φυσικού περιβάλλοντος. Γίνεται μεν αποδεκτή η οριοθετημένη και με αυστηρούς όρους νόμιμη παραγωγική εγκατάσταση Α.Π.Ε. σε περιοχές Natura 2000 εντός ειδικά διαμορφωμένου και εγκεκριμένου χωροταξικού πλαισίου, υπό τη ρήτρα ωστόσο της αντίστοιχης δέουσας εκτίμησης** εντός της Μ.Π.Ε. και της Ειδικής Οικολογικής Αξιολόγησης (βλ. ΣτΕ 1422/2013, ΣτΕ 258/2021), **εξαιρώντας παράλληλα αδιαπραγμάτευτα:** α) τους οικότοπους με σημαίνουσα οικολογική προτεραιότητα (βλ. Οδηγία 92/43/ΕΚ) που έχουν ενταχθεί ως «τόποι κοινοτικής σημασίας» στο δίκτυο Natura 2000, σύμφωνα με την απόφαση 2006/613/ΕΚ της Επιτροπής, **β) τις περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης,** γ) τους υγροτόπους Ραμσάρ, δ) τους πυρήνες των εθνικών δρυμών και ε) **τα κηρυγμένα μνημεία της φύσης και των αισθητικών δασών**. Έτσι στις υπόλοιπες περιοχές Natura, όπου δεν

υπάρχει απόλυτη απαγόρευση χωροθέτησης αιολικών πάρκων, η εγκατάστασή τους τονίζεται πως πρέπει να επιτρέπεται μόνον εφόσον έχει προηγηθεί επαρκής (επιστημονική) τεκμηρίωση μέσω της ως άνω μελέτης Ειδικής Οικολογικής Αξιολόγησης (π.χ. εν προκειμένω ειδικά για την **ορνιθοπανίδα της περιοχής**). Μετά ταύτα, όπως διαπιστώθηκε και στην υπό εξέταση απόφαση, η Έγκριση Περιβαλλοντικών Όρων, έστω και αν δεν αφορά περιοχή πλήρους απαγόρευσης, περιόρισε ουσιωδώς τα αιολικά πάρκα συνεκτιμώντας τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν κατά τη διαβούλευση, με σκοπό ιδίως την προστασία σημαντικών ειδών της ορνιθοπανίδας, όπως χαρακτηριστικά του **μαυροπετρίτη**, και μη αδειοδοτώντας ένα αιολικό πάρκο στο σύνολό του και έναν μεγάλο αριθμό επιπρόσθετων ανεμογεννητριών ενός άλλου πάρκου στο νησί της Άνδρου. **Η** διάρθρωση δε και των πολιτιστικών στοιχείων του κυκλαδίτικου νησιωτικού χώρου πιστώνεται πως ενσωματώνεται με όρους βιωσιμότητας και εναρμονισμένης συμπερίληψης, συνδυάζοντας ισόρροπα την παράλληλη αποδοτικότητα και τη σημασία της ελκυστικής και της αναπτυξιακής προοπτικής της πολιτιστικής κληρονομιάς με τις πιεστικές προκλήσεις του παρόντος και του μέλλοντος, κάτω από ένα διαγενεακό φάσμα ολιστικής ποιοτικής διαβίωσης. **Ενώ παράλληλα, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στη διαδικασία της διαβούλευσης με τη συμμετοχή των οικείων Ο.Τ.Α. και των ενδιαφερόμενων πολιτών, κατόπιν όμως στοιχειοθετημένων και λυσιτελών ενστάσεων και αντιπροτάσεων. Προσπερνώντας έτσι την οριζόντια και άτακτη καταγγελτική αναφορά και τη γενικευμένη άρνηση επί της πραγμάτωσης του έργου, που ισορροπεί ανάμεσα στην παραγωγικά ανταγωνιστική οικονομική πρωτοβουλία και το «πράσινο» ενεργειακό κοινωνικό όφελος.**

[...]

3^η ανάλυση:

Αιολικά πάρκα: Η απόφαση του ΣτΕ για την εγκατάσταση ανεμογεννητριών στις Κυκλάδες.

Επιτρεπτή υπό όρους κρίνει το Συμβούλιο της Επικρατείας τη χωροθέτηση αιολικών πάρκων στις Κυκλάδες, τονίζοντας ότι πρέπει να συμφωνεί, μεταξύ άλλων, με τον ισχύοντα χωροταξικό σχεδιασμό και να διασφαλίζει την προστασία του πολιτιστικού αποθέματος και του φυσικού κεφαλαίου των νησιών.

Το ΣτΕ απέρριψε αίτηση ακυρώσεως της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου και Δήμων νησιών των Κυκλάδων, με την οποία είχε αμφισβητηθεί η χωροθέτηση και οι περιβαλλοντικοί όροι εννέα αιολικών πάρκων στην Άνδρο, την Τήνο, την Πάρο και τη Νάξο.

«Με την απόφαση αυτή, εξάλλου, επιβεβαιώθηκε ο κανόνας ότι η εγκατάσταση ανεμογεννητριών δεν απαγορεύεται ούτε εντός περιοχών Natura, με την εξαίρεση των οικοτόπων προτεραιότητας που έχουν ενταχθεί ως τόποι κοινοτικής σημασίας στο δίκτυο Natura 2000 σύμφωνα με την απόφαση 2006/613/ΕΚ της Επιτροπής, των περιοχών απόλυτης και μη προστασίας της φύσης, των υγροτόπων Ραμσάρ, των πυρήνων των εθνικών δρυμών και των κηρυγμένων μνημείων της φύσης και των αισθητικών δασών», αναφέρει μεταξύ άλλων το ΣτΕ.

Με την απόφαση αυτή κρίθηκε ότι οι συνταγματικές διατάξεις για τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης και την προστασία των νησιωτικών περιοχών δεν έχουν την έννοια του παντελούς αποκλεισμού της εγκατάστασης αιολικών πάρκων στα νησιά.

Η εγκατάσταση, όμως, αυτή, η οποία, μάλιστα, ενδέχεται να ευνοείται από το αιολικό δυναμικό των νησιωτικών περιοχών, πρέπει να επιχειρείται βάσει του ισχύοντος χωροταξικού σχεδιασμού και των όρων που τίθενται για κάθε πάρκο από τη σχετική πράξη περιβαλλοντικής αδειοδότησης. Όπως κρίθηκε με την απόφαση αυτή, από τον εν λόγω κανόνα δεν εξαιρούνται ούτε οι Κυκλάδες, το πολύτιμο πολιτιστικό απόθεμα και το ιδιαιτέρως πλούσιο φυσικό κεφάλαιο των οποίων αποτελούν, βεβαίως, στοιχεία υποχρεωτικώς ληπτέα υπόψη για τη χάραξη των κατευθύνσεων σχεδιασμού και στον τομέα των ΑΠΕ κατ' εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων περί προστασίας του περιβάλλοντος και του νησιωτικού χώρου, δεν αποκλείουν, όμως, σε καμία περίπτωση κάθε εγκατάσταση ΑΠΕ στα νησιά αυτά, τα οποία, κατά συνεκτίμηση των ιδιαιτεροτήτων τους και των ειδικών συνταγματικών απαιτήσεων προστασίας τους, όπως αυτά έχουν αναδειχθεί μέσω του χωροταξικού σχεδιασμού, πρέπει να συμβάλλουν, ως τμήμα του εθνικού χώρου, στην επίτευξη των στόχων της ανανεώσιμης και φιλικής προς το περιβάλλον ενέργειας, την οποία έχει θέσει ο νομοθέτης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Οδηγία 2018/2001/ΕΕ, με την οποία η αυξημένη χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές αξιολογείται ως επωφέλης για το περιβάλλον, την κοινωνία και την υγεία, (τίθεται δε ως στόχος η διαμόρφωση του μεριδίου ενέργειας από ΑΠΕ στην ακαθάριστη τελική κατανάλωση ενέργειας στο ύψος του 32% μέχρι το έτος 2030).

Με την απόφαση αυτή, εξάλλου, επιβεβαιώθηκε ο κανόνας ότι η εγκατάσταση ανεμογεννητριών δεν απαγορεύεται ούτε εντός περιοχών Natura, με την εξαίρεση των οικοτόπων προτεραιότητας που έχουν ενταχθεί ως τόποι κοινοτικής σημασίας στο δίκτυο Natura 2000 σύμφωνα με την απόφαση 2006/613/ΕΚ της Επιτροπής, των περιοχών απόλυτης και μη προστασίας της φύσης, των υγροτόπων Ραμσάρ, των πυρήνων των εθνικών δρυμών και των κηρυγμένων μνημείων της φύσης και των αισθητικών δασών. Και στις υπόλοιπες περιοχές Natura, όμως, όπου δεν υπάρχει απόλυτη απαγόρευση χωροθέτησης αιολικών πάρκων, η εγκατάστασή τους πρέπει να επιτρέπεται μόνον εφόσον έχει προηγηθεί επαρκής τεκμηρίωση μέσω μελέτης ορνιθολογικού περιεχομένου, ότι η εγκατάσταση δεν αναμένεται να επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις, ιδίως στα πουλιά. Όπως, εξάλλου, διαπιστώθηκε με την ίδια απόφαση, η συγκεκριμένη έγκριση περιβαλλοντικών όρων, έστω και αν δεν αφορά περιοχή πλήρους απαγόρευσης, περιόρισε ουσιωδώς τα αιολικά πάρκα συνεκτιμώντας τις παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν κατά τη διαβούλευση, με σκοπό ιδίως την προστασία σημαντικών ειδών της ορνιθοπανίδας, όπως του μαυροπετρίτη, και μη αδειοδοτώντας ένα αιολικό πάρκο στο σύνολό του και μεγάλο αριθμό ανεμογεννητριών ενός άλλου πάρκου, και των δύο στην Άνδρο, που θα ήταν επικίνδυνα για το πουλί αυτό».

9. ΣτΕ 26/2022

Ανοιχτά εμπορικά καταστήματα τις Κυριακές – κρίση αντισυνταγματικότητας νόμου λόγω παρεμβολής της νομοθετικής στην δικαστική εξουσία

Περίληψη απόφασης:

Εμπορικά καταστήματα. Αίτηση ακύρωσης της υπα 126753/2019, για τις περιοχές, στις οποίες επιτρέπεται η προαιρετική λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές από Μάιο έως και Οκτώβριο. Η νεώτερη διάταξη του άρθρου 82 του ν. 4690/2020, που ρυθμίζει το ίδιο ζήτημα και δεν θα κατέλειπε πεδίο ισχύος και εφαρμογής της προσβαλλόμενης κανονιστικής πράξης, συνιστά ανεπίτρεπτη επέμβαση του νομοθέτη στα έργα της δικαστικής εξουσίας, αντίθετη στο Σύνταγμα και δεν επιφέρει την κατάργηση της δίκης, με αποτέλεσμα η προσβαλλόμενη να να πρέπει να ελεγχθεί με βάση το άρθρο 13 του ν. 4177/2013.

Το Σύνταγμα (αλλά και το διεθνές δίκαιο) **απαιτεί λόγο δημοσίου συμφέροντος, επιτακτικό, ο οποίος να επιβάλλει και όχι να δικαιολογεί απλώς ως σκόπιμη την εξαίρεση από τον κανόνα με τον οποίο καθιερώθηκε η Κυριακή ως γενική αργία.**

Το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017 όσο και η προσβαλλόμενη να παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας.

Αντίθετη μειοψηφία.

Εφόσον ως προς τη συνταγματικότητα των διατάξεων του άρθρου 82 του ν. 4690/2020 και της παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, όπως έχει προστεθεί με το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017, υπάρχει αντίθετη νομολογία, παραπέμπεται η υπόθεση στην Ολομέλεια. Η υπόθεση εισήχθη στην επταμελή σύνθεση με πράξη της Προέδρου του Δ' Τμήματος.

Η απόφαση και τα σημαντικότερα σημεία της:

Οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθεί η υπ' αριθ. 126753/9.12.2019 απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων, [...] με την οποία, [...] , προστέθηκε στις περιοχές, στις οποίες επιτρέπεται η προαιρετική λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές από τον μήνα Μάιο έως και τον μήνα Οκτώβριο, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, και το Επιχειρηματικό Πάρκο Γιαλού-Άγιος Δημήτριος-Πύργος στο Δήμο Σπάτων του Νομού Αττικής.

[...]

7. Επειδή, στην προκειμένη περίπτωση, στις 30.5.2020 μετά την άσκηση της κρινόμενης αίτησης (10.2.2020), για την οποία είχε ορισθεί αρχική δικάσιμος η 9.6.2020, δημοσιεύθηκε ο ν. 4690/2020 (Α' 104), με το άρθρο 82 του οποίου αφενός αντικαταστάθηκε η περ. β της παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, που περιέχει την εξουσιοδοτική διάταξη για την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, και αφετέρου η προσβαλλόμενη απόφαση **καταργήθηκε**, αναδρομικώς, από τότε που ίσχυσε. [...]

8. [...] Ενόψει τούτων, οι διατάξεις του άρθρου 82 του ν. 4690/2017 εγείρουν ζήτημα εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 32 παρ.1 και 2 του π.δ. 18/1989, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε κατάργηση της δίκης

9. Επειδή, το άρθρο 82 του ν. 4690/2020, τόσο κατά την παρ.1, με την οποία το περιεχόμενο της επίδικης ρύθμισης της προσβαλλόμενης απόφασης κατέστη περιεχόμενο της περ. β΄ της παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, όσο και κατά την παρ. 2, με την οποία η εν λόγω απόφαση καταργήθηκε από τότε που ίσχυσε, συνιστά ανεπίτρεπτη επέμβαση του νομοθέτη στα έργα της δικαστικής εξουσίας, αντίθετη στις διατάξεις των άρθρων 4 παρ.1, 20 παρ.1, 26 και 95 παρ. 1 εδ. α΄ του Συντάγματος. Και τούτο, διότι με τις διατάξεις αυτές, όπως προκύπτει από την τοποθέτηση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων στη Βουλή και το χρόνο θέσπισής τους [...] ο νομοθέτης απέβλεψε στο να επηρεάσει το αντικείμενο της παρούσας δίκης, καταργώντας αναδρομικά την προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση και αποστερώντας, με τον τρόπο αυτόν, το Δικαστήριο από τη δυνατότητα επίλυσης του ζητήματος και τους αιτούντες από τη δικαστική προστασία που δικαιούνται (πρβλ. ΣτΕ 522-4/2015 Ολ., 685/2019 Ολ.). Κατά συνέπεια, η διάταξη του άρθρου 82 παρ.2 του ν. 4690/2020 δεν επιφέρει, κατά το άρθρο 32 παρ. 1 του π.δ. 18/1989, την κατάργηση της παρούσας δίκης, η οποία διατηρεί το αντικείμενό της, και η προσβαλλόμενη 126753/9.12.2019 απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης και Επενδύσεων πρέπει να ελεγχθεί με βάση το άρθρο 13 του ν. 4177/2013, όπως ίσχυε πριν από τη συμπλήρωσή του με τον ν.4690/2020.

10. [...] Στο πλαίσιο του χαρακτήρα αυτού του Συντάγματος κατοχυρώνεται για τους πάσης φύσης εργαζομένους και απασχολούμενους (εξαρτημένα ή ανεξάρτητα εργαζόμενους, ελεύθερους επαγγελματίες κ.λπ.) το δικαίωμα του ελεύθερου χρόνου και της απόλαυσής του, ατομικά και από κοινού με την οικογένειά τους, ως τακτικό διάλειμμα της εβδομαδιαίας εργασίας. [...] Συναφώς δε, προσφέρει και την δυνατότητα οργάνωσης της κοινωνικής και οικογενειακής ζωής του, θέματα για τα οποία επίσης μεριμνά το Σύνταγμα (άρθρο 21 παράγραφος 3). [...]

Ειδικότερα, με τον νόμο ΓΥΝΕ΄ (3455/1909, Α΄ 286/7.12.1909) καθιερώθηκε το πρώτον η Κυριακή ως γενική αργία, από τον κανόνα δε αυτόν προβλέφθηκαν, τόσο από τον νόμο αυτόν όσο και από επόμενους, εξαιρέσεις για εργασίες και δραστηριότητες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, οι οποίες επιτρέπεται να ασκούνται και κατά τις Κυριακές και λοιπές αργίες. Κατά την θεσμοθέτηση των εξαιρέσεων, όμως, ο κοινός νομοθέτης δεν είναι ελεύθερος στις επιλογές του, αλλά οφείλει να λαμβάνει υπόψη συγκεκριμένα κριτήρια και προϋποθέσεις, ούτως ώστε αφενός να μην ανατρέπεται ο κανόνας και αφετέρου οι εξαιρέσεις να επιβάλλονται από το δημόσιο συμφέρον, - [...] στην εξυπηρέτηση βασικών αναγκών των πολιτών, των οποίων η ικανοποίηση δεν δύναται να ανασταλεί κατά τις Κυριακές και τις αργίες. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται πχ [...] β) η ανάγκη ορισμένων ιδιωτικών επιχειρήσεων (π.χ. εργοστασίων) να λειτουργούν συνεχώς, για λόγους τεχνικούς, εν συνδυασμό και με λόγους αφορώντες την οικονομική τους επιβίωση. Το ίδιο ισχύει για λειτουργίες, ασκούμενες από το Δημόσιο ή από τον ιδιωτικό τομέα, οι οποίες υπηρετούν ευθέως το δημόσιο συμφέρον, όπως την ασφάλεια των πολιτών, την υγεία (νοσοκομεία), [...] + ως προς τον οικονομικό κλάδο του τουρισμού, + όρια της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παράγραφος 1 του Συντάγματος). Ειδικότερα, καθ' όσον αφορά τον τουρισμό, η απομάκρυνση από τον κανόνα της αργίας κατά τις Κυριακές επιχειρείται υπό την προϋπόθεση ότι α) η εξαίρεση αφορά σαφώς προσδιοριζόμενες περιοχές, στις οποίες η οικονομικοκοινωνική ζωή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον κλάδο του τουρισμού, β) οι εξαιρέσεις προσδιορίζονται με ακρίβεια κατά χρόνο και κατά το δυνατόν σε διάσπαρτες ημέρες ανά έτος, αναλόγως του χαρακτήρα της κάθε περιοχής και της τουριστικής περιόδου (θερινός, χειμερινός τουρισμός), ώστε να μην αναιρείται ο πυρήνας του προαναφερθέντος συνταγματικού δικαιώματος και γ) η κατ' εξαίρεση επιτρεπομένη εργασία είναι πράγματι πρόσφορη για την εξυπηρέτηση του σκοπού της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Οίκοθεν νοείται, ότι η συνδρομή των εκτεθεισών προϋποθέσεων πρέπει να τυγχάνει πλήρους

τεκμηρίωσης κατά την νομοθέτηση των εξαιρέσεων, ώστε, πλην των άλλων, να καθίσταται εφικτός και ο δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητάς τους.

11. [...]

1. Με το άρθρο πρώτο παρ. (ΣΤ.5) υποπαρ. (1.α) του ν. 4254/2014 (Α' 85) προστέθηκε παράγραφος 5 στο άρθρο 16 του ν. 4177/2013 και εξουσιοδοτήθηκε ο Υπουργός Ανάπτυξης να καθορίσει «πilotικά» τρεις τουριστικές περιοχές, όπου θα επιτρεπόταν -κατ' απόκλιση από την παρ. 2- η προαιρετική λειτουργία καταστημάτων και τις λοιπές Κυριακές.

α. Η σχετικώς εκδοθείσα, με στοιχεία Κ1-1119/7.7.2014 (Β' 1859), απόφαση του αρμοδίου Υφυπουργού, η οποία όρισε διάφορες τέτοιες περιοχές στην χώρα, ακυρώθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας με την 100/2017 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου, διότι κρίθηκε ότι με την εξουσιοδότηση του ν. 4254/2014 προσβάλλονται από πλευράς μεν ουσίας οι προεκτεθείσες συνταγματικές διατάξεις, όπως ερμηνεύθηκαν σε σχέση με τον κλάδο του τουρισμού, από πλευράς δε τύπου οι ορισμοί του άρθρου 43 παρ. 2 του Συντάγματος, διότι η αναφορά σε «τρεις τουριστικές περιοχές», χωρίς ειδικότερο και συγκεκριμένο προσδιορισμό, είναι αόριστη.

12.

2. Επειτα, επακολούθησαν οι νόμοι 4446/2016 (Α' 240) και 4472/2017 (Α' 74 της 19.5.2017). Έτσι, η ρύθμιση του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, όπως ήδη ισχύει, προβλέπει στην μεν παράγραφο 1 τα εξής: «1. Επιτρέπεται προαιρετικά η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις εξής Κυριακές: α) Την πρώτη Κυριακή κατά την έναρξη εκάστης τακτικής εκπαιδευτικής περιόδου β) Τις δύο (2) Κυριακές πριν από την ημέρα των Χριστουγέννων. γ) Την Κυριακή των Βαΐων. δ) Την τελευταία Κυριακή κάθε έτους. ε) Δύο Κυριακές κατά τη διάρκεια των ενδιάμεσων εκπαιδευτικών περιόδων, που καθορίζονται με απόφαση του οικείου Αντιπεριφερειάρχη. [...]». [...]

3. Πέραν από αυτήν τη ρύθμιση, η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου 16 (όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 49 παρ. 2 ν. 4472/2017), παρέχει εξουσιοδότηση ως εξής: «2. Με αιτιολογημένη απόφαση του κατά τόπον αρμόδιου Αντιπεριφερειάρχη, [...], ορίζονται με σαφή τρόπο οι περιοχές, στις οποίες επιτρέπεται προαιρετικά η λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων και άλλες Κυριακές, [...] λαμβανομένων υπόψη των τοπικών ιδιαιτεροτήτων που σχετίζονται με την οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. [...]. Περαιτέρω, το άρθρο 49 παρ. 1 ν. 4472/2017 προσέθεσε παράγραφο 1Α στο ίδιο άρθρο 16 του ν. 4177/2013, η οποία αποτελεί το εξουσιοδοτικό έρεισμα για την έκδοση της ήδη προσβαλλόμενης κανονιστικής πράξης και ορίζει τα εξής: «1Α. Επιπλέον, επιτρέπεται η προαιρετική λειτουργία εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές την περίοδο από το μήνα Μάιο έως και το μήνα Οκτώβριο, εκτός από τη δεύτερη Κυριακή του μήνα Αυγούστου, στις εξής περιοχές: α) στον Δήμο Αθηναίων και β) σε περιοχές του Δήμου Πειραιά, της Περιφερειακής Ενότητας Νοτίου Τομέα Αθηνών, του ιστορικού κέντρου Θεσσαλονίκης, [...]»

14. [...] Σε ό,τι αφορά ειδικώς την επίμαχη ρύθμιση του άρθρου 49 του νόμου, η αιτιολογική έκθεση αναφέρει ότι «...ορίζονται συγκεκριμένες περιοχές με αυξημένη εμπορική και τουριστική δραστηριότητα, στις οποίες επιτρέπεται η λειτουργία των καταστημάτων όλες τις Κυριακές κατά την περίοδο από τον Μάιο έως και τον Οκτώβριο, στη διάρκεια της οποίας πραγματοποιείται ο κύριος όγκος τουριστικής κίνησης και δαπάνης». [...]

15. Κατ' επίκληση της πιο πάνω εξουσιοδοτικής διάταξης της παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013 [...], που προστέθηκε με το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017, εκδόθηκε η 75812/6.7.2017 απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Ανάπτυξης, αίτηση ακυρώσεως κατά της οποίας

απορρίφθηκε με την 18/2019 απόφαση του Δικαστηρίου αυτού. Στο προοίμιο της απόφασης αυτής περιέχονται οι εξής εκτιμήσεις, προκειμένου να χωρήσει ο ειδικότερος καθορισμός των περιοχών, όπου επιτρέπεται κατά την περίοδο Μαΐου–Οκτωβρίου η προαιρετική λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές: «Το γεγονός ότι στις οριζόμενες στην παρούσα απόφαση περιοχές και κατά την οριζόμενη στην παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013 περίοδο, παρατηρείται η υψηλότερη τουριστική κίνηση και τουριστική κατανάλωση κατά τη διάρκεια του έτους, όπως αυτή τεκμηριώνεται από: 1. Τον αυξημένο αριθμό αεροπορικών αφίξεων στο Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών και στο Διεθνή Κρατικό Αερολιμένα Θεσσαλονίκης. [...]». Ακολουθώντας, στο άρθρο 1 της πιο πάνω υπουργικής απόφασης, το οποίο συνοδεύεται και από συνδημοσιευόμενα παραρτήματα με διαγράμματα των υπόψη περιοχών, ορίζονται τα εξής ως προς την εδαφική έκταση των ρυθμίσεών της: «Άρθρο 1 Οι ειδικά οριζόμενες περιοχές της Περιφέρειας Αττικής και της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, στις οποίες επιτρέπεται η προαιρετική λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων τις Κυριακές της περιόδου που ορίζεται στην παρ.1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, είναι: 1. Το τμήμα της Λεωφόρου Ποσειδώνος το οποίο περιλαμβάνεται στους δήμους Καλλιθέας, Παλαιού Φαλήρου, Αλίμου, Αργυρούπολης-Ελληνικού και Γλυφάδας. 2. [...]».

16. Επειδή, το δικαίωμα σε τακτική εβδομαδιαία ανάπαυση κατά τα κριθέντα από την 100/2017 απόφαση της Ολομελείας του Δικαστηρίου κατοχυρώνεται από σειρά διατάξεων του Συντάγματος και υπό τους ειδικότερους όρους που διέλαβε η απόφαση αυτή, η δε μη επέμβαση σ' αυτό αποτελεί τον κανόνα, ενώ η νομοθέτηση του επιτρεπτού της εργασίας κατά τις Κυριακές συνιστά εξαίρεση. [...] Εν προκειμένω, η επιχειρηθείσα με το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017 εξαίρεση είχε – παράλληλα και εξίσου με την ανάπτυξη του τουρισμού ή την ανταπόκριση στη σχετική ζήτηση- ως δικαιολογητικό λόγο την επαύξηση του κέρδους των επιχειρήσεων (των λιανεμπορικών και, αντανakλαστικών, των τουριστικών) ή την προώθηση (όχι της ανταγωνιστικότητας της χώρας, αλλά) του ανταγωνισμού μεταξύ επιχειρήσεων στις υπόψη περιοχές, όπως σαφώς προκύπτει στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου, αλλά και από το ίδιο το γράμμα των εξουσιοδοτικών διατάξεων. Τούτα, όμως, δεν συνιστούν θεμιτούς σκοπούς μίας ρύθμισης που διασπά τον κανόνα της τακτικής, κοινής εβδομαδιαίας ανάπαυλας, [...]. Περαιτέρω, η ρύθμιση του άρθρου 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017, σε συνδυασμό με την ισχύουσα ρύθμιση της παρ. 1 του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, καθιστά επί ετήσιας βάσης την εργασία στα καταστήματα τις Κυριακές, στις περιοχές που καταλαμβάνει η προσβαλλόμενη πράξη, κανόνα και όχι εξαίρεση, κατά παράβαση του Συντάγματος και των λοιπών υπερκείμενων κανόνων δικαίου. Τούτο δε, διότι σ' αυτές τις περιοχές για μεν το ήμισυ του έτους (Μάιος- Οκτώβριος), όλες τις Κυριακές -πλην μιας- τα καταστήματα δύνανται να παραμένουν ανοικτά δυνάμει της προσβαλλόμενης. [...] Απαιτείται, συνεπώς, η ρύθμιση να διέλθει επιτυχώς και τα τρία στάδια ελέγχου τήρησης της αρχής της αναλογικότητας, περίπτωση η οποία εδώ δεν συντρέχει. Τούτο δε, διότι η ρύθμιση του άρθρου 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017 καταλαμβάνει άνευ παρεμβολής διοικητικής πράξης τον Δήμο Αθηναίων, στο σύνολο της εδαφικής του έκτασης και για όλες ανεξαιρέτως τις κατηγορίες καταστημάτων, χωρίς να προκύπτει η απαιτούμενη κατά τα προεκτεθέντα τεκμηρίωση μιας τέτοιας ευρείας, γενικής και άνευ εξαιρέσεων επέμβασης [...]. Συνεπώς, τόσο το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017 όσο και η 126753/9.12.2019 προσβαλλόμενη απόφαση παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας και η αίτηση ακυρώσεως θα έπρεπε να γίνει δεκτή για τον λόγο αυτόν.

17. Επειδή, μειοψήφισε η Σύμβουλος Ο. Παπαδοπούλου, με τη γνώμη της οποίας συντάχθηκε και η Πάρεδρος Χρ. Μπολόφη, οι οποίες υποστήριζαν ότι η ρύθμιση της παραγράφου 1Α του άρθρου 16 ν. 4177/2013, όπως προστέθηκε από το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017, δεν αντίκειται σε καμία διάταξη του Συντάγματος, όπως αβασίμως προβάλλεται. Πράγματι, η ρύθμιση επιδιώκει θεμιτό σκοπό γενικού συμφέροντος, ο οποίος συνίσταται στην εξυπηρέτηση της ποσοτικής αξιολογής σε εθνικό επίπεδο, τουριστικής κίνησης [...], η τόνωση και ενίσχυση του οποίου ως

βασικού τομέα της εθνικής οικονομίας αποτελεί πρόδηλο σκοπό γενικού συμφέροντος. [...]. Η καταρχήν νομοθετική επιλογή των περιοχών, [...], στηρίζεται σε πρόσφορες παραμέτρους κρίσης (τοπική εγγύτητα σε πύλες εισόδου-κόμβους μεταφορών, τουριστικό ενδιαφέρον, αυξημένη λιανεμπορική δραστηριότητα εγγύς) [...]. Προσηκόντως τεκμηριωμένη παρίσταται, επίσης, τόσο η επιλογή του χρονικού, εξαμήνου κατ' έτος, διαστήματος, για το οποίο διασπάται ο κανόνας (Μάιος-Οκτώβριος) [...]. Περαιτέρω, η ρύθμιση αφορά μέρος της χώρας και συγκεκριμένη περίοδο του έτους, ώστε να μην τίθεται ζήτημα μετατροπής της εξαίρεσης σε κανόνα. Δεν παραβιάζεται δε από την επίμαχη ρύθμιση ούτε η αρχή της αναλογικότητας, διότι η εξαίρεση, όπως προκύπτει, δεν εισήχθη αδιακρίτως, αλλά μόνο στο αναγκαίο και ικανό μέτρο, δηλαδή σε Περιφέρειες και περιοχές τους, στις οποίες διαπιστωμένα υφίσταται αξιόλογη -σε εθνική κλίμακα- τουριστική κίνηση [...]

Κατόπιν αυτών, σύμφωνα με τη μειοψηφούσα άποψη, παρίστανται απορριπτέοι οι λόγοι ακυρώσεως, με τους οποίους προβάλλεται ότι η εξουσιοδοτική ρύθμιση του άρθρου 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017 παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας ή ότι δεν συμμορφώθηκε προς τα ως άνω ειδικώς κριθέντα με την 100/2017 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας. [...]

18. Επειδή, σύμφωνα με τα ανωτέρω, **το Τμήμα άγεται προς την ακύρωση της προσβαλλόμενης υπουργικής απόφασης**, η οποία εξακολουθεί να ισχύει, **εφόσον η διάταξη του άρθρου 82 παρ.2 του ν. 4690/2020, [...], αντιβαίνει στο Σύνταγμα**. Ενόψει τούτων, δηλαδή του γεγονότος ότι το Τμήμα κρίνει ως αντισυνταγματικές α) τις διατάξεις των παρ.1 και 2 του άρθρου 82 του ν. 4690/2020 και β) τη διάταξη της παρ. 1Α του άρθρου 16 του ν. 4177/2013, όπως αυτή έχει προστεθεί με το άρθρο 49 παρ. 1 του ν. 4472/2017, ως προς τη συνταγματικότητα της οποίας υπάρχει αντίθετη νομολογία (ΣτΕ 18/2019 7μ.), συντρέχει λόγος να παραπεμφθεί η υπόθεση στην Ολομέλεια, κατά το άρθρο 100 παρ.5 του Συντάγματος, να ορισθεί δε εισηγήτρια η Σύμβουλος Χρ. Σιταρά.

10. ΣτΕ 2003/2018

1^η ανάλυση εδώ:

Σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης· ομόφυλα ζευγάρια· Συνταγματικό και σύμφωνο με τα Ευρωπαϊκά νομολογιακά δεδομένα

Το Συμβούλιο της Επικρατείας (Τμ.Γ', 7μελής σύνθεση) με τις υπ' αριθμ. 2003 και 2004/2018 αποφάσεις του απέρριψε ως αβάσιμες και απαράδεκτες τις αιτήσεις Μητροπόλεων, ιερέων, κ.λπ που ζητούσαν να ακυρωθεί η νομοθετική ρύθμιση που προέβλεπε την επέκταση του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης και στα ομόφυλα ζευγάρια. Σύμφωνα με το ΣτΕ η επέκταση του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης και στα ομόφυλα ζευγάρια που υλοποιήθηκε με το νόμο 4356/2015 είναι συνταγματική, σύμφωνη με την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1. Όπως αναφέρεται στις αποφάσεις, από τις συνταγματικές επιταγές συνάγεται «η κατοχύρωση του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής των πολιτών, στον πυρήνα της οποίας ανήκει η **ερωτική ζωή** και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, ο οποίος ως βασικό στοιχείο της προσωπικότητας και της ελευθερίας αυτοπροσδιορισμού του ατόμου, πρέπει σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία να είναι απολύτως **σεβαστός και να μην αποτελεί αιτία διακρίσεων** από την πλευρά της κρατικής εξουσίας».

2. Όπως επισημαίνεται στις αποφάσεις, από το Σύνταγμα «ο γάμος και η οικογένεια έχουν αναχθεί σε συνταγματικώς προστατευόμενους θεσμούς, αλλά η προστασία αυτή δεν έχει συγκεκριμένο πάντοτε περιεχόμενο, αλλά οι ειδικότερες μορφές και η έκτασή της καθορίζονται από το νομοθέτη», και συνεχίζει: «ο νομοθέτης δεν κωλύεται από τις συνταγματικές επιταγές να τροποποιεί τις ρυθμίσεις περί των τρόπων σύστασης της οικογένειας ή **να αναγνωρίζει στα πλαίσια των συνταγματικώς κατοχυρωμένων αρχών της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, της ισότητας και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής, άλλες εναλλακτικές προς το γάμο μορφές συμβίωσης** και δια αυτών ίδρυση οικογενειακών δεσμών, δεδομένου ότι η συνταγματική προστασία της οικογένειας δεν αφορά αποκλειστικά στην δια γάμου ιδρυόμενη και από τη φύση του υφίσταται κατ' ανάγκη τις επιδράσεις από τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις κατά την διαδρομή του χρόνου υποκείμενες σε εξέλιξη και αναπροσδιορισμούς».

3. Παράλληλα τονίζεται ότι «**η θέσπιση της εναλλακτικής μορφής συμβίωσης δεν θίγει τον συνταγματικώς προστατευόμενο θεσμό του γάμου** από τον οποίο διαφοροποιείται σημαντικά, δεδομένου ότι **στοχεύει στην κάλυψη διαφορετικών κοινωνικών αναγκών και συγκεκριμένα στην αναγνώριση και προστασία de facto συντροφικών σχέσεων**, που ενώ αποτελούν μέρος της σύγχρονης πραγματικότητας παραμένουν εκτός των πλαισίων της έννομης τάξης».

Σύμφωνα με το ΣτΕ, το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης μεταξύ των ομόφυλων ζευγαριών, δεν ανταγωνίζεται το θεσμό του γάμου και «δεν θίγει με οποιονδήποτε τρόπο την δια του γάμου ιδρυόμενη και συνταγματικώς προστατευόμενη οικογένεια».

2^η ανάλυση εδώ:

Νόμιμο και συνταγματικό κρίθηκε το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει τα τελευταία χρόνια και δίδει τη δυνατότητα σε ετερόφυλα **αλλά και ομόφυλα ζευγάρια** να συνάπτουν σύμφωνο συμβίωσης, νομιμοποιώντας την κοινή τους ζωή και διασφαλίζοντας περιουσιακά και άλλα δικαιώματα.

Με αυξημένη σύνθεση, το Συμβούλιο της Επικρατείας (Γ' Τμήμα) και με εισηγήτρια την Αναστασία Παπαδημητρίου και πρόεδρο την Αικατερίνη Συγγούνα, έκρινε νόμιμη και συνταγματική τη δυνατότητα για σύναψη συμφώνου συμβίωσης και από ομόφυλα ζευγάρια, βασιζόμενο στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο ΣτΕ είχαν προσφύγει οι Ιερές Μητροπόλεις Πειραιώς, Κυθήρων και Γόρτυνος, η Εστία Πατερικών Μελετών-Μη κυβερνητική οργάνωση, όπως και 160 μοναχοί, πολίτες και δικηγόροι.

Η πλευρά της **Εκκλησίας** υποστήριζε, μεταξύ άλλων, ότι το νομοθετικό πλαίσιο για την επέκταση του συμφώνου ελεύθερης συμβίωσης και στα ομόφυλα ζευγάρια **¹προσβάλλει τα κρατούντα στην Ελλάδα χρηστά ήθη**, όπως αυτά καταγράφονται στα άρθρα 2 και 5 του Συντάγματος. Ακόμη, υποστήριζε ότι **²πλήττονται οι θεσμοί του γάμου και της οικογένειας** και τα κρατούντα στη χώρα μας χρηστά ήθη και αντιλήψεις.

Οι σύμβουλοι Επικρατείας, με τις υπ' αριθμ. 2003 και 2004/2018 αποφάσεις τους, **απέρριψαν όλες τις αιτήσεις ακύρωσης των Μητροπόλεων**, επισημαίνοντας ότι από τις συνταγματικές επιταγές συνάγεται «[Επειδή, από τον συνδυασμό των ως άνω άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 με το άρθρο 9 παρ. 1 του Συντάγματος συνάγεται η] **κατοχύρωση του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής των πολιτών, στον πυρήνα της οποίας ανήκει η ερωτική ζωή και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, ο οποίος ως βασικό στοιχείο της προσωπικότητας και της ελευθερίας αυτοπροσδιορισμού του ατόμου, πρέπει σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία να είναι απολύτως σεβαστός και να μην αποτελεί αιτία διακρίσεων από την πλευρά της κρατικής εξουσίας**». [σκεψη 11]

Από το Σύνταγμα «ο γάμος και η οικογένεια έχουν αναχθεί σε συνταγματικώς προστατευόμενους θεσμούς, αλλά η προστασία αυτή δεν έχει συγκεκριμένο πάντοτε περιεχόμενο, αλλά οι ειδικότερες μορφές και η έκτασή της καθορίζονται από το νομοθέτη», αναφέρεται στις δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες προσθέτουν:

«Επειδή, οι ανωτέρω **διατάξεις του άρθρου 21** του Συντάγματος, με τις οποίες ο γάμος και η οικογένεια έχουν αναχθεί σε συνταγματικώς προστατευόμενους θεσμούς **έχουν προεχόντως κατευθυντήριο χαρακτήρα [...]** Ο νομοθέτης δεν κωλύεται από τις συνταγματικές επιταγές να τροποποιεί τις ρυθμίσεις περί των τρόπων σύστασης της οικογένειας ή να αναγνωρίζει στα πλαίσια των συνταγματικώς κατοχυρωμένων αρχών της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, της ισότητας και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής, **άλλες εναλλακτικές προς το γάμο μορφές συμβίωσης και δια αυτών ίδρυση οικογενειακών δεσμών**, δεδομένου ότι η συνταγματική προστασία της οικογένειας δεν αφορά αποκλειστικά στην δια γάμου ιδρυόμενη και από τη φύση του υφίσταται κατ' ανάγκη τις επιδράσεις από τις κοινωνικές διαφοροποιήσεις κατά την διαδρομή του χρόνου υποκειμένες σε εξέλιξη και αναπροσδιορισμούς». [σκέψη 12]

«Η θέσπιση της εναλλακτικής μορφής συμβίωσης δεν θίγει τον συνταγματικώς προστατευόμενο θεσμό του γάμου από τον οποίο διαφοροποιείται σημαντικά, δεδομένου ότι στοχεύει στην κάλυψη διαφορετικών κοινωνικών αναγκών και συγκεκριμένα στην αναγνώριση και προστασία de facto συντροφικών σχέσεων, που ενώ αποτελούν μέρος της σύγχρονης πραγματικότητας παραμένουν εκτός των πλαισίων της έννομης τάξης», υπογραμμίζει το ΣτΕ.

Το σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης μεταξύ των ομόφυλων ζευγαριών, σύμφωνα με τους συμβούλους Επικρατείας, **δεν ανταγωνίζεται το θεσμό του γάμου** και δεν θίγει με οποιονδήποτε τρόπο την δια του γάμου ιδρυόμενη και συνταγματικώς προστατευόμενη οικογένεια.

Αναφερόμενα άρθρα: 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 με το άρθρο 9 παρ.1, 21 του Συντάγματος

*** 11. ΣτΕ 1894/2022**

Συνταγματικό και συμβατό με τις ενωσιακές οδηγίες το «νέο» άρθρο 103 του ν. 4412/2016

Ανάλυση 1^η:

Συνταγματικό και συμβατό με τις ενωσιακές οδηγίες το «νέο» άρθρο 103 του ν. 4412/2016-Υποχρέωση **αναθέτουσας** αρχής να καλεί τον προσωρινό ανάδοχο σε συμπλήρωση δικαιολογητικών-Επιτρεπτή η συμπλήρωση **εφόσον δεν τροποποιείται η προσφορά**-Η οδηγία 2014/24 δεν περιλαμβάνει ρύθμιση για τη συμπλήρωση των δικαιολογητικών κατακύρωσης-Παραπομπή σε Ολομέλεια.

Με την υπ' αριθ. 1894/2022 απόφαση του Στ' Τμήματος του ΣτΕ κρίθηκε, **με τη διαδικασία της πιλοτικής δίκης** (άρθρο 1 ν. 3900/2010), το γενικότερου ενδιαφέροντος νομικό ζήτημα της συμβατότητας με το Σύνταγμα και το ενωσιακό δίκαιο αφενός **του «νέου» άρθρου 103 του ν. 4412/2016, όπως αυτό τροποποιήθηκε με το άρθρο 43 του ν. 4782/2021, το οποίο προβλέπει τη συμπλήρωση των ελλিপών ή ελλείποντων δικαιολογητικών κατακύρωσης από τον προσωρινό ανάδοχο κατόπιν κλήσης της αναθέτουσας αρχής** (αναθέτοντος φορέα) και αφετέρου της αναδρομικής εφαρμογής του άρθρου αυτού, ήτοι της εφαρμογής του και σε εκκρεμείς κατά τη θέσπισή του διαγωνιστικές διαδικασίες, όπως ορίστηκε ρητά με τη διάταξη του άρθρου 22 του ν. 4903/2022.

*** 12. ΣτΕ 725/2022**

[Ανάλυση εδώ:](#)

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ:

Με την αίτηση αυτή οι αιτούσες επιδιώκουν να ακυρωθεί και να ανασταλεί η εκτέλεση της υπ' αριθ. 1554/2021 απόφασης της Α.Ε.Π.Π. [Αρχή Εξέτασης Προδικαστικών Προσφυγών (ΑΕΠΠ)], καθώς και κάθε άλλης σχετικής πράξης ή παράλειψης της Διοικήσεως.(....) ανοικτό δημόσιο μειοδοτικό διαγωνισμό, για ν' αναθέσει την σύμβαση εκτελέσεως του έργου της αναπτύξεως και βελτιώσεως των υποδομών του Κρατικού Αερολιμένος Η προϋπολογιζόμενη αξία της συμβάσεως ανερχόταν σε 46.208.467 ευρώ(....)

Είναι απορριπτέος, άρα, ο ισχυρισμός ότι έπρεπε η αναθέτουσα Αρχή ν' αποβλέψει στην επίκληση της ισχύουσας βεβαιώσεως εγγραφής τους στο Μ.Ε.ΕΠ. [μητρωο εργοληπτικων επιχειρησεων] για την οικεία τάξη, την οποίαν περιείχαν οι απαντήσεις των μελών της αιτούσας σε άλλα ερωτήματα του αυτού Μέρους του ΕΕΕΣ. Ούτε εξ άλλου μπορεί να πιθανολογηθεί σοβαρά ότι και επί παντελούς ελλείψεως σχετικής, κρίσιμης πληροφορίας στο ΕΕΕΣ, όπως εν προκειμένω (και όχι σε περίπτωση που συντρέχει απλώς έλλειψη σε κατ' αρχήν παρασχεθείσα εκεί πληροφορία), η νέα, κατά χρόνον εφαρμοστέα, μορφή του άρθρου 102 του ν. 4412/2016 διευρύνει τις εξουσίες της αναθέτουσας Αρχής, ώστε αυτή να επιτρέπεται να ζητήσει και για τέτοια ακόμα στοιχεία την εκ των υστέρων υποβολή τους από τους οικονομικούς φορείς.

Συνεπώς, δεν μπορούν να πιθανολογηθούν σοβαρά ως βάσιμα τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα από την αιτούσα.

Δια ταύτα: Παραπέμπει στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου το ασκηθέν ένδικο βοήθημα «αίτηση αναστολής εκτέλεσης και ακύρωσης» σύμφωνα με το αιτιολογικό και ορίζει εισηγητή ενώπιον της Ολομελείας τον Σύμβουλο. Εξετάζει, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο τελευταίο εδάφιο της παραγράφου 7 του άρθρου 372 του ν. 4412/2016 το αίτημα αναστολής και το απορρίπτει, κατά το αιτιολογικό.

13. 1478/2022

Ακύρωση ΚΥΑ, καθ' ο μέρος με αυτήν ρυθμίζεται η απαλλαγή των μαθητών από το μάθημα των θρησκευτικών, διότι πριν από την έκδοσή της δεν τηρήθηκε, ως ουσιαδής τύπος, η παροχή γνώμης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

Ανάλυση εδώ:

Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, με την υπ' αριθμ. 1478/2022 απόφασή της, **ακύρωσε Κοινή Υπουργική Απόφαση του 2021, κατά το μέρος που προβλέπεται η απαλλαγή των μαθητών από το μάθημα των Θρησκευτικών, καθώς δεν προηγήθηκε της έκδοσης της ΚΥΑ η γνώμη της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα για αυτό το θέμα.**

Αναλυτικά, η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας **έκανε δεκτή αίτηση γονέων, με την οποία ζητούσαν την ακύρωση της από 28.5.2021 ΚΥΑ κατά το μέρος που ρυθμίζεται η απαλλαγή των μαθητών-μαθητριών από το μάθημα των Θρησκευτικών.**

Με την αίτησή τους, οι γονείς ζητούσαν την ακύρωση της επίμαχης υπουργικής αποφάσεως αφενός κατά το μέρος που αφορά στις **προϋποθέσεις απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών** αφετέρου κατά το μέρος που προβλέπεται η **εναλλακτική απασχόληση των απαλλασσόμενων από το μάθημα των Θρησκευτικών** μαθητών και μαθητριών, **αντί να προβλέπεται η διδασκαλία ισότιμου μαθήματος συναφούς περιεχομένου με το μάθημα των Θρησκευτικών.**

Η Ολομέλεια του ΣτΕ έκρινε ότι η ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία ο διευθυντής-διευθύντρια της σχολικής μονάδας σε συνεργασία με τον σύλλογο των διδασκόντων αποφασίζουν κατά περίπτωση για τον τρόπο που απασχολούνται υποχρεωτικά οι απαλλασσόμενοι μαθητές, είναι συνταγματικώς ανεκτή, ως μεταβατική, μέχρι την οριστική ρύθμιση του θέματος εντός ευλόγου χρόνου. Και από το ΣτΕ ως εύλογος χρόνος κρίνεται το τέλος του σχολικού έτους 2022-2023.

Τέλος, οι σύμβουλοι Επικρατείας έκριναν ότι *«πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξεως απαιτείτο, ως ουσιαδής τύπος, η παροχή γνώμης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, η οποία όμως, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, δεν υπάρχει».*

2^η ανάλυση:

Ένα ζήτημα εξαιρετικά ενδιαφέρον τόσο νομικά όσο και κοινωνιολογικά είναι και αυτό της παρακολούθησης του μαθήματος των Θρησκευτικών στα σχολεία και η πλέον υπάρχουσα δυνατότητα απαλλαγής από αυτό. Συνιστά ένα θέμα που έχει απασχολήσει πολλάκις το Συμβούλιο της

Επικρατείας (ΣτΕ), αλλά έχει κριθεί και από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ).

Το εν λόγω ζήτημα τέθηκε πρόσφατα στο προσκήνιο με αφορμή την απόφαση υπ' αριθμ. 1478/2022 του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο εκδίκασε την αίτηση ακυρώσεως κατά της 61178/ΓΔ4/28.5.2021, κοινής αποφάσεως της Υπουργού και της Υφυπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων (Β' 2286) με τίτλο: «Τροποποίηση της υπό στοιχεία 79942/ΓΔ4/21.05.2019 υπουργικής απόφασης “Εγγραφές, μετεγγραφές, φοίτηση και θέματα οργάνωσης της σχολικής ζωής στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης” (Β' 2005)», κατά το μέρος που με αυτήν ρυθμίζεται η απαλλαγή των μαθητών/μαθητριών από το μάθημα των Θρησκευτικών.

Ειδικότερα, με την αίτηση ζητήθηκε η ακύρωση της προσβαλλόμενης αποφάσεως:

α)

- καθ' ο μέρος αφορά τις **προϋποθέσεις απαλλαγής των μαθητών και μαθητριών από το μάθημα των Θρησκευτικών** (αναγνώριση δικαιώματος απαλλαγής μόνο για τους μη Ορθόδοξους Χριστιανούς μαθητές και επίκληση λόγων «θρησκευτικής συνείδησης» και όχι «συνείδησης» στην αίτηση περί απαλλαγής)

- και τη διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων και

β)

καθ' ο μέρος με αυτήν **προβλέπεται η εναλλακτική απασχόληση των απαλλασσόμενων από το μάθημα των Θρησκευτικών μαθητών και μαθητριών, αντί να προβλέπεται η διδασκαλία ισότιμου μαθήματος συναφούς περιεχομένου** με το μάθημα των Θρησκευτικών.

Αρχικά, το ΣτΕ έλαβε υπόψη τις 1749-50/2019 αποφάσεις της μείζονος Ολομέλειας του Δικαστηρίου, με τις οποίες έχει κριθεί, καθ' ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 16 παρ. 2 και 13 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος και 2 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ότι «**το μάθημα των Θρησκευτικών**, το οποίο αποβλέπει στην ανάπτυξη της ορθόδοξης χριστιανικής συνειδήσεως, **απευθύνεται αποκλειστικά –ως εκ του περιεχομένου του– στους μαθητές, που ασπάζονται το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα και όχι στους ετερόδοξους, αλλόθρησκους ή άθεους μαθητές.** Οι τελευταίοι έχουν ευθέως, βάσει της συνταγματικής διατάξεως του άρθρου 13 παρ. 1 του Συντάγματος, δικαίωμα πλήρους απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών, χωρίς καμία δυσμενή συνέπεια, εφ' όσον οι γονείς τους ή οι ίδιοι –αν είναι ενήλικοι– υποβάλουν δήλωση ότι δεν επιθυμούν για λόγους **θρησκευτικής συνειδήσεως να παρακολουθήσουν τα τέκνα τους τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών.**»

Για τους μαθητές, όμως, αυτούς, που απαλλάσσονται από τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών, και προκειμένου να **αποτραπεί η δημιουργία «ελεύθερης ώρας»** και, εντεύθεν, ο κίνδυνος απομακρύνσεως των μαθητών από το ανωτέρω συνταγματικώς επιβαλλόμενο μάθημα χωρίς αποχρώντα λόγο, **η Πολιτεία οφείλει να προβλέψει τη διδασκαλία ισότιμου μαθήματος, συναφούς**

–κατά την αντίληψή της– περιεχομένου (π.χ. μαθήματος ηθικής), εφόσον, βεβαίως, συγκεντρώνεται ικανός αριθμός μαθητών κατά την αντίληψη πάντοτε της Πολιτείας. Περαιτέρω, εφ’ όσον διασφαλίζεται η συνταγματική υποχρέωση του Κράτους για την ανάπτυξη, κατά τα άνω, της ορθόδοξης χριστιανικής συνειδήσεως των μαθητών εκείνων, οι οποίοι, ανήκοντες στην πλειοψηφία του ελληνικού λαού, ασπάζονται το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, δεν εμποδίζεται η Πολιτεία να περιλαμβάνει στα σχολικά προγράμματα του μαθήματος των Θρησκευτικών και εκπαίδευση «θρησκευιολογικού» χαρακτήρα με πληροφορίες και γνώσεις και για άλλες –πέραν της Ορθοδοξίας– θρησκείες και δόγματα».

Εκτός, όμως, από το ζήτημα της θρησκευτικής ελευθερίας, που κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 13 του Συντάγματος, εν προκειμένω τέθηκε και το ζήτημα της συλλογής, επεξεργασίας και χρήσης των προσωπικών δεδομένων ενός ατόμου, τα οποία προστατεύονται στο άρθρο 9Α του ισχύοντος Συντάγματος. Μάλιστα, το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη την έννοια του άρθρου 36 παρ. 4 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία των Δεδομένων (GDPR), έκρινε ότι στην προκειμένη περίπτωση, που προσβάλλεται κανονιστική πράξη με περιεχόμενο την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ειδικής κατηγορίας κατά το άρθρο 9 παρ. 1 του Κανονισμού, τα οποία συνδέονται με την άσκηση του συνταγματικού δικαιώματος της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος, απαιτείται ως ουσιώδης τύπος, η έλλειψη του οποίου οδηγεί σε ακύρωση της πράξεως, η παροχή γνώμης της εποπτικής αρχής, ήτοι της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, πριν από την έκδοσή της.

Συνεπώς, διαπιστώνεται –εν προκειμένω– ότι κατέχει εξαιρετική σημασία το να διαφυλάσσεται ο σεβασμός των θρησκευτικών πεποιθήσεων των μαθητών και των γονέων τους, χωρίς να εκτίθενται τα εν λόγω άτομα προς τον έξω κόσμο, αν δεν το επιθυμούν. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να μην παραβιάζεται και να προστατεύεται αδιαπραγμάτευτα από την Πολιτεία και τον νόμο το δικαίωμα στην εκπαίδευση, αλλά και η ελευθερία της σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, που κατοχυρώνονται τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

3^η ανάλυση:

Με την 1478/2022 απόφαση της Ολομελείας του Συμβουλίου της Επικρατείας έγινε δεκτή αίτηση ακυρώσεως γονέων, με την οποία ζητούσαν την ακύρωση της 61178/ΓΔ4/28.5.2021 κοινής αποφάσεως της Υπουργού και της Υφυπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων (Β΄ 2005), καθ’ ο μέρος με αυτή ρυθμίζεται η απαλλαγή των μαθητών /μαθητριών από το μάθημα των θρησκευτικών. Συγκεκριμένα, με την αίτησή τους ζητούσαν την ακύρωση της προαναφερθείσας κοινής υπουργικής αποφάσεως αφενός μεν καθ’ ο μέρος αφορά στις προϋποθέσεις απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών, αφετέρου δε καθ’ ο μέρος με αυτήν προβλέπεται η εναλλακτική απασχόληση των απαλλασσόμενων από το μάθημα των θρησκευτικών μαθητών και μαθητριών αντί να προβλέπεται η διδασκαλία ισότιμου μαθήματος συναφούς περιεχομένου με το μάθημα των θρησκευτικών.

Με την απόφαση αυτή της Ολομελείας του Δικαστηρίου κρίθηκαν τα εξής:

Καταρχάς απορρίφθηκε ο λόγος ακυρώσεως, με τον οποίο οι αιτούντες προέβαλαν παραβίαση του άρθρου 13 παρ. 1 του Συντάγματος και του άρθρου 2 του Π.Π.Π. της ΕΣΔΑ, ερμηνευομένου υπό το φως του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ, διότι δεν εκπληρώνεται, κατά τους ισχυρισμούς τους, η υποχρέωση της πολιτείας να παρέχει στους μαθητές και μαθήτριες που απαλλάσσονται από το μάθημα των θρησκευτικών τη διδασκαλία ισότιμου μαθήματος συναφούς περιεχομένου με το μάθημα των θρησκευτικών. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, η Πολιτεία λαμβάνοντας υπόψη τις προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις και τις διατάξεις της ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύτηκαν με τις 1749-1750/2019 αποφάσεις της μείζονος Ολομελείας αυτού, εξέτασε ενδελεχώς το ζήτημα της θεσπίσεως ισότιμου μαθήματος συναφούς περιεχομένου για τους μαθητές που απαλλάσσονται από το υποχρεωτικό μάθημα των θρησκευτικών και κατέληξε, λόγω των δυσχερειών, [...]. Ενόψει αυτών, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προσβαλλόμενη ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία ο Διευθυντής ή η Διευθύντρια της σχολικής μονάδας σε συνεργασία με τον Σύλλογο των διδασκόντων αποφασίζουν κατά περίπτωση για τον τρόπο που απασχολούνται υποχρεωτικά οι απαλλασσόμενοι/ες μαθητές/τριες (ενδεικτικά διαφορετικό διδακτικό αντικείμενο σε άλλο τμήμα της ίδιας τάξης ή ερευνητική δημιουργική δραστηριότητα), είναι συνταγματικώς ανεκτή, ως μεταβατική, μέχρι την οριστική ρύθμιση του θέματος εντός ευλόγου χρόνου. Ως εύλογος δε χρόνος κρίνεται το τέλος του σχολικού έτους 2022-2023, δοθέντος ότι, πέραν των δυσχερειών που ήδη εκτέθηκαν, η Πολιτεία καλείται για πρώτη φορά να ρυθμίσει το ζήτημα αυτό, δηλαδή να θεσπίσει ένα ισότιμο μάθημα συναφούς περιεχομένου για τους μαθητές που απαλλάσσονται από το υποχρεωτικό μάθημα των θρησκευτικών, σύμφωνα με την ερμηνεία των συνταγματικών και υπερνομοθετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ που δόθηκε με τις προαναφερθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τις διατάξεις του άρθρου 9Α του Συντάγματος, των άρθρων 1 παρ. 1 και 2, 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 2, 9 παρ. 1 και 2, καθώς και των άρθρων 36 παρ. 4, 57 παρ. 1 περ. κβ και 58 παρ. 3 περ. α και β του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων)», του άρθρου 15 του ν. 2472/1997 (Α' 50) και των άρθρων 9, 13 παρ. 1 περ. γ και 22 του ν. 4624/2019 (Α' 137), έκρινε ότι, κατά την έννοια του άρθρου 36 παρ. 4 του προαναφερθέντος Γενικού Κανονισμού για την Προστασία των Δεδομένων, στην προκειμένη περίπτωση που προσβάλλεται κανονιστική πράξη με περιεχόμενο την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ειδικής κατηγορίας κατά το άρθρο 9 παρ. 1 του ίδιου Κανονισμού, τα οποία συνδέονται με την άσκηση του συνταγματικού δικαιώματος της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος, απαιτείται ως ουσιώδης τύπος, η έλλειψη του οποίου οδηγεί σε ακύρωση της πράξεως, η παροχή γνώμης της εποπτικής αρχής πριν από την έκδοσή της. Επομένως, κατά την κρίση του Δικαστηρίου πριν από την έκδοση της προσβαλλόμενης πράξεως απαιτείτο, ως ουσιώδης τύπος, η παροχή γνώμης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, η οποία όμως, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, δεν υπάρχει. ➔ Για τον λόγο αυτόν, βασίμως προβαλλόμενο, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη πράξη ως προς όλες τις διατάξεις της που αφορούν την απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών (άρθρο 25 παρ. 3 και οι παρ. 4 και 5 του ίδιου άρθρου κατά το μέρος που αφορούν το ζήτημα αυτό).

Και τούτο, αφενός λόγω της αλληλουχίας και της αλληλεξαρτήσεως των διατάξεων που αφορούν το ζήτημα αυτό και τελούν σε οργανική ενότητα μεταξύ τους και αφετέρου **λόγω του ότι η διαπιστούμενη πλημμέλεια αφορά το σύνολο των διατάξεων της προσβαλλόμενης πράξεως που αναφέρονται στο ζήτημα της απαλλαγής από το μάθημα των θρησκευτικών.**

Αποφάσεις περί την αστική ευθύνη – μάθημα με Παυλόπουλο

(Σημειώσεις

από

συμφοιτητή

στο

wiki)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ 799 – 802/2021 – ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΕ

Π.1.-ΣτΕ Ολ 799/2021 (ΠΕΡΙ ΖΗΜΙΟΓΟΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ)

1.1.- Με την απόφαση ΣτΕ Ολ 799/2021, επί αγωγής που εισήχθη με τη διαδικασία της πρότυπης δίκης κρίθηκαν τα εξής: Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι προϋποθέσεις αποκατάστασης της ζημίας που προκλήθηκε από απόφαση εθνικού δικαστηρίου, αποφαινόμενου σε τελευταίο βαθμό, εξαιτίας παραβίασης κανόνα του ενωσιακού δικαίου, είναι οι εξής:

α) Ο παραβιαζόμενος κανόνας δικαίου της Ένωσης να αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες,

β) η παράβαση του κανόνα αυτού να είναι κατάφωρη και

γ) να υφίσταται άμεσος αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παραβάσεως αυτής και της ζημίας των ιδιωτών.

Η δε εφαρμογή της αρχής της ευθύνης του κράτους μέλους για αποφάσεις εθνικού δικαστηρίου κρίνοντας σε τελευταίο βαθμό δεν επιτρέπεται να τεθεί σε κίνδυνο από την έλλειψη αρμοδίου δικαστηρίου.

1.2.- Η έννομη προστασία νομίμως παρέχεται με την άσκηση αγωγής αποζημίωσης κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ.

Κρίθηκε, κατά πλειοψηφία ότι μέχρι να θεσπισθεί τυχόν ειδική διαδικασία, η σχετική έννομη προστασία νομίμως παρέχεται με την άσκηση αγωγής αποζημίωσης κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, το οποίο εφαρμόζεται κατ' αρχήν αναλόγως, η δε θεμελίωση της αποζημιωτικής ευθύνης του Δημοσίου λόγω παραβίασεως του δικαίου της Ένωσης οφειλόμενης σε απόφαση εθνικού δικαστηρίου αποφαινόμενου σε τελευταίο βαθμό διέπεται από τις προϋποθέσεις που όρισε το ΔΕΕ με την προαναφερόμενη νομολογία.

1.3.-ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ: Κρίθηκε κατά πλειοψηφία ότι επί αγωγών αποζημίωσης, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ, κατά του Δημοσίου λόγω παραβίασεως του ενωσιακού δικαίου οφειλόμενης σε απόφαση εθνικού δικαστηρίου αποφαινόμενου σε τελευταίο βαθμό, η κατοχυρούμενη στο άρθρο 1 παρ 1 περ. η του Ν 1406/1983 δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων επί των σχετικών διαφορών κάμπτεται, όταν η παραβίαση του ενωσιακού δικαίου αποδίδεται στα πολιτικά δικαστήρια, τα οποία και καθίστανται αρμόδια για την εκδίκαση των οικείων αγωγών αποζημίωσης.

2.- Εν προκειμένω, ζητήθηκε αποζημίωση κατ' άρθρο 105 ΕισΝΑΚ για αποκατάσταση βλάβης που ο ενάγων υπέστη από την, κατά τους ισχυρισμούς του, κατάφωρη παραβίαση από δικαστικά όργανα της Ελληνικής Δημοκρατίας (Ειρηνοδικείο και Άρειος Πάγος) των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζουν διατάξεις του δικαίου της Ένωσης. Με την απόφαση 799/2021 κρίθηκε, σε συνέχεια της ανωτέρω γνώμης της πλειοψηφίας, ότι η επίδικη αγωγή αποζημιώσεως λόγω παραβιάσεων του ενωσιακού

δικαίου αποδιδόμενων σε αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων δεν ανήκει στη δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων.

Συγκεκριμένα, από την περίληψη της απόφασης ΣτΕ Ολ 799/2021, που δόθηκε στη δημοσιότητα, το Δικαστήριο έκρινε βάσει της πάγιας νομολογίας του ΔΕΕ πως οι προϋποθέσεις αποκατάστασης της ζημίας που προκλήθηκε από απόφαση εθνικού δικαστηρίου, αποφαινομένου σε τελευταίο βαθμό, εξαιτίας παραβίασης κανόνα του ενωσιακού δικαίου, είναι τρεις.

Πρώτον, ο κανόνας δικαίου της Ένωσης που παραβιάστηκε θα πρέπει να αποσκοπεί στην απονομή δικαιώματος σε ιδιώτη. Δεύτερον, θα πρέπει να πρόκειται για κατάφωρη παράβαση και τρίτον, να υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράβασης και της ζημίας.

Επιπροσθέτως, το ανώτατο Ακυρωτικό έκρινε στην πλειοψηφία του ότι η σχετική έννομη προστασία παρέχεται κατ' αναλογία δικαίου μέσω του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ. Ταυτόχρονα, η θεμελίωση της αποζημιωτικής ευθύνης του Δημοσίου για παράβαση του ευρωπαϊκού δικαίου, οφειλόμενης σε απόφαση εθνικού δικαστηρίου αποφαινομένου σε τελευταίο βαθμό, διέπεται από τις προϋποθέσεις που όρισε το ΔΕΕ με την προαναφερόμενη νομολογία.

Στη συνέχεια, επίσης κατά πλειοψηφία, κρίθηκε ότι όταν η παραβίαση του ενωσιακού δικαίου αποδίδεται στα πολιτικά δικαστήρια, τα ίδια είναι αρμόδια για την εκδίκαση των οικείων αγωγών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την κάμψη της δικαιοδοσίας των διοικητικών δικαστηρίων, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ 1 περ. η του Ν 1406/1983.

Σύμφωνα, δηλαδή, με τα πραγματικά περιστατικά, ο ενάγων ζήτησε με τους αγωγικούς του ισχυρισμούς αποζημίωση, κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, για αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη από την παραβίαση των δικαιωμάτων του από τα δικαστικά όργανα της Ελληνικής Δημοκρατίας. Κι ακόμη, η πλειοψηφία έκρινε αναρμόδια τα διοικητικά δικαστήρια, σε αντίθεση με την μειοψηφία που υποστήριξε ότι η ένδικη αγωγή ασκήθηκε παραδεκτώς ενώπιον των Διοικητικών Δικαστηρίων.

Η μεταστροφή της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας διαφαίνεται και στις αποφάσεις ΣτΕ Ολ 801-803/2021 οι οποίες δημοσιεύθηκαν επί αγωγών, εισηγμένες στο Συμβούλιο της Επικρατείας με τη διαδικασία της πρότυπης δίκης. Το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ δεν εφαρμόζεται, παρά την ευρεία διατύπωσή του, στις περιπτώσεις υλικής ζημίας ή ηθικής βλάβης από παράνομες πράξεις των οργάνων της δικαστικής λειτουργίας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Η εν λόγω ζημία δεν μπορεί να αποκατασταθεί ούτε κατ' ευθεία επίκληση του άρθρου 4 παράγραφος 5 του Συντάγματος. Επομένως, οι σχετικές αξιώσεις δεν είναι δικαστικώς επιδιώξιμες.

Όσα έγιναν δεκτά με την απόφαση ΣτΕ Ολ 799/2021 συνιστούν διαφορετική περίπτωση, η οποία υπαγορεύεται από την ανάγκη διαφύλαξης της ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ από τις εθνικές αρχές, στις οποίες περιλαμβάνονται και τα δικαστήρια.

Με τις υπό κρίση αγωγές ζητήθηκε, μεταξύ άλλων, αποζημίωση κατ' άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, (ευθεία και αναλογική εφαρμογή), κατά τα κριθέντα με την απόφαση ΣτΕ Ολ 1501/2014, για την αποκατάσταση της βλάβης που οι ενάγοντες, σύμφωνα με τους αγωγικούς τους ισχυρισμούς, υπέστησαν εξαιτίας προδήλων σφαλμάτων, στα οποία υπέπεσαν, αντίστοιχα, τα διοικητικά δικαστήρια και το Συμβούλιο της Επικρατείας με αποφάσεις τους (ΣτΕ Ολ 802/2021), οι εισαγγελικοί λειτουργοί (ΣτΕ Ολ 803/2021) καθώς και οι δικαστικές και εισαγγελικές αρχές (ΣτΕ Ολ 801/2021).

Κατά την πλειοψηφία, εφόσον δεν υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο που να καθορίζει τους όρους αποκατάστασης της ζημίας που προκαλείται από όργανα ενταγμένα στη δικαστική λειτουργία, καθώς και των αρμόδιων δικαστηρίων, η εν λόγω ζημία δεν μπορεί να αποκατασταθεί ούτε με τους όρους και τις προϋποθέσεις του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ, με ευθεία ή αναλογική εφαρμογή, ούτε με ευθεία επίκληση του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος.

Αποφάσεις ΑΝΤΩΝΙΟΥ

1. ΣτΕ 465-9/2023

Απόρριψη πέντε αιτήσεων ακυρώσεως που στρέφονταν κατά της υποχρέωσης εμβολιασμού υγειονομικών, που είχε επιβληθεί με τον ν. 4820/2021

Με τις αποφάσεις Σ.τ.Ε. 465-9/2023 Ολομ. **απορρίφθηκαν πέντε αιτήσεις ακυρώσεως** νομικών και φυσικών προσώπων κατά του μέτρου του υποχρεωτικού εμβολιασμού των εργαζομένων σε δομές υγείας, όπως αρχικώς είχε επιβληθεί με τον ν. 4820/2021.

Η Ολομέλεια απέρριψε τις αιτήσεις επαναλαμβάνοντας κατά βάση τις κρίσεις της αποφάσεως 1684/2022 (υπόθεση ΠΟΕΔΗΝ). Επιπροσθέτως έγινε δεκτό ότι:

α) Σ.τ.Ε. 465-8/2023 Ολομ.: **Η χρήση ηπιότερων μέτρων** για την αντιμετώπιση της πανδημίας, **όπως η υποχρεωτική χρήση μάσκας και η συχνή διενέργεια διαγνωστικών ελέγχων**, εν όψει του χώρου εργασίας και της φύσεως των καθηκόντων του υπόχρεου σε εμβολιασμό προσωπικού, που επιβάλλει τη συχνή επαφή του με ασθενείς, **δεν επαρκούν κατά την κρίση του νομοθέτη για την ανάσχεση της πανδημίας**, ιδίως εν όψει της μεταλλάξεως «Δέλτα», διακρινόμενης για τη μεταδοτικότητά της, δεδομένου εξ άλλου ότι το ποσοστό των εμβολιασμών απείχε από το αναγκαίο για τη δημιουργία του τείχους ανοσίας και της υπάρξεως μεταξύ των υποχρέων προς εμβολιασμό σημαντικού αριθμού ανεμβολίαστων,

β) Σ.τ.Ε. 466, 468-9/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος** ότι με το μέτρο της αναστολής καθηκόντων **παραβιάζεται το άρθρο 22 παρ. 1 του Σ.**, διότι η διάταξη αυτή δεν απαγορεύει τη λήψη υγειονομικών μέτρων ως προϋπόθεση για την παροχή εργασίας, **όταν τούτο επιβάλλεται για την προστασία της δημόσιας υγείας και τηρείται η αρχή της αναλογικότητας**, όπως στην προκειμένη περίπτωση.

γ) Σ.τ.Ε. 468/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος** ότι με την προβλεπόμενη στον νόμο **υποχρέωση του εργοδότη να μην αποδέχεται την παροχή εργασίας του εργαζομένου και την απαλλαγή του από την υποχρέωση καταβολής αποδοχών**, **παραβιάζεται η κατοχυρούμενη από την παρ. 1 του άρθρου 5 του Σ. συμβατική ελευθερία**, διότι η ρύθμιση αυτή επιβάλλεται από **ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος που ανάγονται στην προστασία της δημόσιας υγείας**.

δ) Σ.τ.Ε. 466, 468/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος** ότι η υποχρέωση προς εμβολιασμό παραβιάζει τις διατάξεις του Κανονισμού 2021/953 διότι οι διατάξεις του εφαρμόζονται αποκλειστικά στις μετακινήσεις μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως – ζήτημα το οποίο δεν τίθεται εν προκειμένω - χωρίς να τίγονται οι αρμοδιότητες αυτών κατά τη διαμόρφωση της πολιτικής τους στον τομέα της υγείας.

ε) Σ.τ.Ε. 466/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος** ότι με το **επίμαχο μέτρο παραβιάζονται Ψηφίσματα της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως του Συμβουλίου της Ευρώπης (2361/27-1-2021 και 2383/22-6-2021)**, που αφορούν ζητήματα σχετικά με τον εμβολιασμό κατά του κορωνοϊού, διότι **αυτά δεν**

έχουν νομική δεσμευτικότητα αλλά περιέχουν απλές κατευθυντήριες οδηγίες προς τα κράτη – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

στ) Σ.τ.Ε. 467, 469/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος ότι ο νομοθέτης έπρεπε να αναζητήσει εναλλακτικούς τρόπους παροχής εργασίας εκ μέρους όσων δεν επιθυμούν να εμβολιασθούν**, διότι στην παρούσα (κατά τον χρόνο ψηφίσεως του ν. 4820/2021) φάση εξελίξεως της πανδημίας και αποβλέποντας στην όσο το δυνατόν άμεση και ευρύτερη εμβολιαστική κάλυψη των εργαζομένων σε δομές υγείας, η οποία αποβλέπει στη διασφάλιση της δημόσιας υγείας, ο νομοθέτης έκρινε ότι δεν προσήκει η αναζήτηση άλλου τρόπου παροχής εργασίας εκ μέρους του προσωπικού που αρνείται να εμβολιασθεί.

ζ) Σ.τ.Ε. 469/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος ότι ο εμβολιασμός κατά του κορωνοϊού δεν έχει περιληφθεί στο Εθνικό Πρόγραμμα Εμβολιασμών** περιόδου 2020 – 2021, διότι η ένδικη υποχρέωση εμβολιασμού των απασχολούμενων σε δομές υγείας προβλέπεται από τις ειδικές διατάξεις του ν. 4820/2021, σε συνδυασμό με τα άρθρα 51 επ. του ν. 4764/2020 και δεν εντάσσεται στο Εθνικό Πρόγραμμα Εμβολιασμών - του οποίου γίνεται επίκληση - που διέπεται από τις ρυθμίσεις του ν. 4675/2020 «Πρόληψη, προστασία και προαγωγή της υγείας - Ανάπτυξη των υπηρεσιών υγείας και άλλες διατάξεις».

η) Σ.τ.Ε. 467/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος ότι η υποχρέωση εμβολιασμού παραβιάζει το άρθρο 103 παρ. 4 του Σ.** διότι ο νομοθέτης δεν κωλύεται από το Σ. να θεσπίσει **ειδικό λόγο αναστολής καθηκόντων των δημοσίων υπαλλήλων** και, ειδικότερα, να προβλέψει την, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, θέση του δημοσίου υπαλλήλου σε ειδική κατάσταση, συνεπαγόμενη χάριν του δημοσίου συμφέροντος τη μη ενεργό άσκηση των καθηκόντων του. Περαιτέρω, το μέτρο της αναστολής καθηκόντων δεν επιφέρει τη λύση της υπαλληλικής σχέσεως, **ούτε την απώλεια της οργανικής θέσεως ή του κατεχόμενου από τον υπάλληλο βαθμού**, αφού οι εργαζόμενοι στις δομές υγείας σε βάρος των οποίων λαμβάνεται το εν λόγω μέτρο μπορούν να επανέλθουν στην υπηρεσία τους με την πραγματοποίηση της πρώτης ή μοναδικής δόσης του εμβολίου.

θ) Σ.τ.Ε. 467/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος ότι η διάταξη του άρθρου 207 του ν. 4820/2021, η οποία προβλέπει την πρόσληψη προσωπικού με σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου για την κάλυψη των αναγκών που θα δημιουργηθούν στις δομές υγείας λόγω της λήψεως του μέτρου όσων υπόχρεων σε εμβολιασμό εργαζομένων δεν εμβολιασθούν, αντίκειται στην παρ. 1 του άρθρου 103 του Σ.** Τούτο διότι η πρόσληψη εργαζομένων με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου προβλέπεται από τις παρ. **2 και 8 του αυτού άρθρου 103 προς αντιμετώπιση απρόβλεπτων και επείγουσών αναγκών** στην προκειμένη δε περίπτωση η επίμαχη ρύθμιση του άρθρου 207 του ν. 4820/2021 θεσπίσθηκε προς κάλυψη των απρόβλεπτων και επείγουσών αναγκών που θα δημιουργηθούν από τη θέση εργαζομένων σε αναστολή καθηκόντων, **επιβάλλεται δε από την υποχρέωση του Κράτους να συνεχίσει να εξασφαλίζει απρόσκοπτη την λειτουργία των νοσοκομείων και λοιπών δομών υγείας και κοινωνικής μέριμνας, εκπληρώνοντας την απορρέουσα από το άρθρο 21 παρ. 3 του Σ. υποχρέωσή του να παρέχει στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου.**

ι) Σ.τ.Ε. 467/2023 Ολομ.: **Απορριπτέος λόγος ότι παραβιάζεται το νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.** Ειδικότερα, η ανάγκη προστασίας της υγείας του

προσωπικού των δομών υγείας και κοινωνικής μέριμνας, αλλά και της υγείας των ασθενών και ωφελούμενων από τις δομές κοινωνικής μέριμνας, με περαιτέρω στόχο την ομαλή λειτουργία των δομών αυτών, στο πλαίσιο της εθνικής προσπάθειας καταπολεμήσεως της πανδημίας, **αποτελεί επαρκή νομική βάση για την επεξεργασία δεδομένων (απλών και υγείας) του προσωπικού που υπόκειται στον υποχρεωτικό εμβολιασμό,** κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 206 του ν. 4820/2021. Εξ άλλου, τα υποβαλλόμενα σε επεξεργασία προσωπικά δεδομένα **περιορίζονται στα απολύτως αναγκαία,** ενώ το ειδικό αρχείο στο οποίο τηρούνται οι απαντήσεις των αρμόδιων υγειονομικών επιτροπών και στο οποίο έχουν πρόσβαση αποκλειστικά ο αρμόδιος προϊστάμενος και ο ενδιαφερόμενος υπάλληλος καταστρέφεται επί αποδείξει αμέσως μετά την άρση της πανδημίας και, πάντως, το αργότερο στις 30-6-2022 και αντίγραφό του κοινοποιείται στον ενδιαφερόμενο. Τα προσωπικά δεδομένα που αφορούν, μεταξύ άλλων, την υγεία του προσωπικού των δομών υγείας και κοινωνικής μέριμνας, συλλέγονται για ρητά καθορισμένους και νόμιμους σκοπούς, είναι κατάλληλα, συναφή και περιορίζονται στον αναγκαίο βαθμό και διατηρούνται υπό μορφή που επιτρέπει την ταυτοποίηση των υποκειμένων των δεδομένων μόνο για το διάστημα που απαιτείται για τους σκοπούς της επεξεργασίας των δεδομένων. **Επομένως, η επεξεργασία δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο.-**

2. ΣτΕ 2564/2022

Απόρριψη αιτήσεως ακυρώσεως π.δ. για την έγκριση Ειδικού Σχεδίου Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικής Επένδυσης (ΕΣΧΑΣΕ) στην θέση Καραπέτης Κοινότητας Άνω Μεράς Δήμου Μυκόνου

Εγκρίθηκε το ΕΣΧΑΣΕ με πδ – ασκήθηκε αιτηση ακυρώσεως εναντίον του - απορρίφθηκε αυτή η αίτηση και έτσι το ΕΣΧΑΣΕ ισχύει κανονικά γιατί το πδ είναι νόμιμο

Έγκριση Ειδικού Σχεδίου Χωρικής Ανάπτυξης Στρατηγικής Επένδυσης (ΕΣΧΑΣΕ) με την ονομασία «Τουριστική Ανάπτυξη στη Μύκονο» στη θέση «Καραπέτης» στη Δημοτική Κοινότητα Άνω Μεράς του Δήμου Μυκόνου

Με την απόφαση του Δικαστηρίου εκρίθησαν τα εξής:

- Κατά τις ρυθμίσεις του, εφαρμοζομένου εν προκειμένω, ν. 4447/2016, περί χωρικού σχεδιασμού, όπως, άλλωστε, και κατά τις διατάξεις της τουριστικής νομοθεσίας (ν. 4179/2013), το ΕΣΧΑΣΕ συνιστά οργανωμένο υποδοχέα της τουριστικής δραστηριότητας, η οποία θα αναπτυχθεί σε συγκεκριμένο ιδιωτικό ακίνητο. Κατά το σύστημα χωρικού σχεδιασμού (χωροταξικού και πολεοδομικού) του ν. 4447/2016, το οποίο διέπεται από τις αρχές της χωρικής ιεραρχίας, το ΕΣΧΑΣΕ αποτελεί πολεοδομικό σχέδιο, υπαγόμενο στην έννοια των Ειδικών Πολεοδομικών Σχεδίων (ΕΠΣ), κατατάσσεται δε στο αυτό επίπεδο σχεδιασμού με τα Τοπικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΤΠΣ), τα οποία οργανώνουν την εδαφική περιφέρεια μίας ή περισσότερων Δημοτικών Ενοτήτων. Αποτελεί προϊόν συστηματικής επιστημονικής τεκμηρίωσης, η οποία επιτυγχάνεται με την εκπόνηση στρατηγικής μελέτης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΣΜΠΕ), **και περιέχει συνολική προσέγγιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του σχεδιασμού, βάσει κριτηρίων στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η μη επιδείνωση των όρων διαβιώσεως των κατοίκων του αστικού περιβάλλοντος και η μη υπέρβαση της φερόυσης ικανότητας των περιοχών υποδοχής των παραγωγικών δραστηριοτήτων**. Οι προβλέψεις της ΣΜΠΕ, σε περίπτωση εγκαταστάσεως παραγωγικών δραστηριοτήτων σε μικρές νήσους, πρέπει να εναρμονίζονται με την έννοια της ήπιας αναπτύξεως. Εξ άλλου, τα κριτήρια βάσει των οποίων διατυπώνεται η πρόταση του σχεδιασμού της ΣΜΠΕ αξιολογούνται από την Διοίκηση, με την διατύπωση αιτιολογημένης κρίσεως, μεταξύ άλλων, επί της ανάγκης θεσπίσεως αποκλίσεων από τις ρυθμίσεις υφισταμένων πολεοδομικών σχεδίων ή ΖΟΕ.

- Υπό το ως άνω περιεχόμενο, **οι διατάξεις του άρθρου 12 παρ. 4 του ν. 3986/2011, οι οποίες θεσπίζουν την, κατ' αρχήν, δυνατότητα τροποποιήσεως με τα ΕΣΧΑΣΕ** των ρυθμίσεων, μεταξύ άλλων, και ΖΟΕ [Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου], **με όριο των τροποποιήσεων τη μη ανατροπή του χωροταξικού σχεδιασμού της περιοχής της επενδύσεως**, αλλά και της γενικής προτάσεως πολεοδομικής οργανώσεως των ΤΠΣ και των περιοριστικών μέτρων που έχουν ληφθεί από τις ΖΟΕ, **δεν αντίκεινται στις διατάξεις του άρθρου 24 του Συντάγματος**.

- Αρμοδίως το προσβαλλόμενο π.δ. προετάθη από τον Υπουργό Ανάπτυξης και Επενδύσεων, στον οποίο περιήλθε η θεσπισθείσα με το άρθρο 24 παρ. 5 του ν. 3894/2010 σχετική αρμοδιότης του Υπουργού Ανάπτυξης, Ανταγωνιστικότητας, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων, ενώ η πρόβλεψη

της δυνατότητας χωροθετήσεως τουριστικής λιμενικής εγκαταστάσεως δεν καθιερώνει συναρμοδιότητα του Υπουργού Οικονομικών για την έκδοση του π.δ/τος.

- Μετά την ακύρωση από το ΣτΕ του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον Τουρισμό, εξακολουθεί να είναι δυνατή η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας στην χώρα, βάσει των προβλέψεων των υφισταμένων Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων και του ιεραρχικώς κατωτέρω επιπέδου σχεδιασμού, στον οποίον περιλαμβάνονται και οι ΖΟΕ. Το σχεδιαζόμενο μέσω του προσβαλλομένου ΕΣΧΑΣΕ ακίνητο εμπίπτει σε περιοχή, κατ' αρχήν, κατάλληλη για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης τουριστικής δραστηριότητας, βάσει των κατευθύνσεων του υφισταμένου χωροταξικού σχεδιασμού, ο οποίος περιλαμβάνεται στο Γενικό Χωροταξικό Πλαίσιο και στο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Νοτίου Αιγαίου. Περαιτέρω, με τις ρυθμίσεις της, μεταγενέστερης του ως άνω χωροταξικού σχεδιασμού, ΖΟΕ Μυκόνου η περιοχή αυτή έχει καθορισθεί ως περιοχή με χρήση τουρισμού-αναψυχής και έχουν προβλεφθεί οι λοιποί όροι για την υποδοχή και ανάπτυξη της ως άνω χρήσεως. Ο ισχύων στην περιοχή της στρατηγικής επενδύσεως σχεδιασμός παρίσταται επαρκής για την ανάπτυξη της ένδικης τουριστικής δραστηριότητας στην συγκεκριμένη περιοχή.

- Το προσβαλλόμενο π.δ. δεν αντίκειται στις κατευθύνσεις του Περιφερειακού Χωροταξικού Πλαισίου (ΠΠΧΣΑΑ) Νοτίου Αιγαίου, διότι η επίδικη μονάδα, η οποία αξιοποιεί τον μηχανισμό της οργανωμένης αναπτύξεως, που δεν είχε εισαχθεί στην νομοθεσία κατά την κατάρτιση του ΠΠΧΣΑΑ, δεν ανήκει στην κατηγορία των μεμονωμένων εκτός σχεδίου τουριστικών μονάδων, για τις οποίες το Περιφερειακό Πλαίσιο προβλέπει περιορισμούς κατά την ίδρυσή τους. Ο κατ' αρχήν σχεδιασμός και οι προβλέψεις του επιδικού ΕΣΧΑΣΕ έχουν μελετηθεί με την εκπονηθείσα ΣΜΠΕ και έχουν εγκριθεί από την Διοίκηση με γνώμονα την ένταξη της δραστηριότητας στην ευρύτερη περιοχή, βάσει των χωροταξικών, πολεοδομικών και περιβαλλοντικών δεδομένων. Στο πλαίσιο δε των κατευθύνσεων του Περιφερειακού Πλαισίου, η ΣΜΠΕ έχει μελετήσει επαρκώς την φέρουσα ικανότητα της Μυκόνου και της ευρύτερης περιοχής της επενδύσεως, ενώ, με την κρινομένη αίτηση δεν αμφισβητούνται με συγκεκριμένα στοιχεία οι εν λόγω εκτιμήσεις της ΣΜΠΕ.

- Οι ρυθμίσεις του προσβαλλομένου διατάγματος, οι οποίες αποκλίνουν από τις ειδικές ρυθμίσεις της ΖΟΕ Μυκόνου -και εφαρμόζονται εν όψει της δομήσεως της συγκεκριμένης τουριστικής μονάδος και όχι σε μείζονα κλίμακα- έχουν εξετασθεί, κατά την εκτίμηση της Διοικήσεως, με σκοπό τον συνολικό σχεδιασμό για την ανάπτυξη του ακινήτου, βάσει της πολεοδομικής προσεγγίσεως του σχεδιασμού από τους μελετητές και της προστασίας του περιβάλλοντος και δεν ανατρέπουν τον σχεδιασμό της ΖΟΕ, βασίζονται σε απόλυτα ελεγχόμενο πλαίσιο δομήσεως και συνιστούν ήπια τουριστική ανάπτυξη, η οποία σέβεται το περιβάλλον και την φυσιογνωμία της περιοχής. Εξ άλλου, οι ρυθμίσεις της ΖΟΕ Μυκόνου έχουν καταστεί ανεπίκαιρες, κατά την έννοια του άρθρου 12 παρ. 4 του ν. 3986/2011, και εν όψει τούτων οι αποκλίσεις του προσβαλλομένου προεδρικού διατάγματος από ορισμένες ρυθμίσεις της δικαιολογούνται, κατ' αρχήν.

-Διά του εγκριθέντος ΕΣΧΑΣΕ προβλέπονται χρήσεις, κατ' αρχήν, συμβατές με τον προορισμό και την λειτουργία της κυρίας χρήσεως του τουρισμού, δεν εγκρίνεται δε η δημιουργία του καταφυγίου τουριστικών σκαφών, αλλά χορηγείται, κατ' αρχήν, σχετική δυνατότης. Κατά το επόμενο δε στάδιο της χωροθετήσεως και περιβαλλοντικής αδειοδοτήσεως θα εξεταστούν αρμοδίως οι εν γένει περιβαλλοντικές επιπτώσεις των συγκεκριμένων έργων.

- Με την περιβαλλοντική έγκριση των ΕΣΧΑΣΕ τίθενται, μεταξύ άλλων, γενικές αρχές και κατευθύνσεις και προτείνονται μέτρα για την, κατ' ελάχιστον όριο, **προστασία του περιβάλλοντος**, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν και να εξειδικευθούν με ρυθμίσεις κατά τα επόμενα στάδια της περιβαλλοντικής αδειοδοτήσεως των επενδύσεων και των επί μέρους εγκαταστάσεών τους.

-Κατά την γνώμη πέντε μελών της συνθέσεως δεν είναι νόμιμη η κρίση της Διοικήσεως ότι η επίδικη στρατηγική επένδυση είναι επιτρεπτή, διότι αποτελεί ήπια τουριστική ανάπτυξη, που σέβεται το περιβάλλον και την φυσιογνωμία της περιοχής, και είναι συμβατή με τον χωροταξικό σχεδιασμό και με την φέρουσα ικανότητα της νήσου Μυκόνου. Ειδικότερα δε, **το προσβαλλόμενο διάταγμα δεν είναι νόμιμο**, διότι καθ' υπέρβαση των εξουσιοδοτικών διατάξεων και της σύμφωνης προς το Σύνταγμα ερμηνείας τους, **επιτρέπει την δημιουργία νέας ξενοδοχειακής μονάδος μεγάλης δυναμικότητας στην Μύκονο, εισάγοντας χωρικές ρυθμίσεις που δεν συνάδουν με την αρχή της ήπιας αναπτύξεως των μικρών νήσων** και τις συνακόλουθες κατευθύνσεις του ΠΠΧΣΑΑ Νοτίου Αιγαίου, καθώς και σημαντικές αποκλίσεις από τους όρους δομήσεως της εγκεκριμένης ΖΟΕ.

-Επίσης, κατά την γνώμη τριών μελών της συνθέσεως η διάταξη του άρθρου 12 παρ. 4 του ν. 3986/2011 που δίνει την δυνατότητα σε π.δ. που εγκρίνει τοπικό και χωρικά προσδιορισμένο ΕΣΧΑΣΕ να μπορεί **να τροποποιεί, μεταξύ άλλων, ΖΟΕ**, που, έστω προσωρινά, αντιμετωπίζουν σφαιρικά την εκτός σχεδίου δόμηση ενός ευαίσθητου και ευρισκόμενου στα όρια της φέρουσας ικανότητάς του νησιού, αποκλίνοντας από τις ρυθμίσεις της, χωρίς μάλιστα οι αποκλίσεις αυτές να στηρίζονται πρωταρχικά σε χωροταξικά κριτήρια, **παραβιάζει τη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 24 του Συντάγματος**.

3. ΣτΕ2375/2022

ΣτΕ Ολομ. 2375/2022 και 2376/2022:

**Πώληση τμημάτων της εκτάσεως των ναυπηγείων Σκαραμαγκά από: (α) την ΕΤΑΔ ΑΕ και (β) τον ειδικό διαχειριστή ανώνυμης εταιρείας (άρθρο 68 επ. ν. 4307/2014).
Ιδιωτικές διαφορές. Έλλειψη δικαιοδοσίας του ΣτΕ.**

Με την 2375/2022 απόφαση το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε αίτηση ακυρώσεως του Δήμου Χαϊδαρίου κατά α) της από 4.6.2021 προκηρύξεως της ΕΤΑΔ ΑΕ για τη διενέργεια ανοικτού πλειοδοτικού διαγωνισμού με αντικείμενο την πώληση ακινήτου-τμήματος της μείζονος εκτάσεως των Ναυπηγείων Σκαραμαγκά στον ν. Αττικής και β) της Α.Π. 9015/7.7.2021 αποφάσεως του διευθύνοντος συμβούλου της ΕΤΑΔ περί ανακηρύξεως οριστικού πλειοδότη, αφού έκρινε, με μειοψηφία ενός μέλους, ότι στερείται δικαιοδοσίας για την εκδίκασή της.

Γιατί πρόκειται για ιδιωτική διαφορά;

Σύμφωνα με την απόφαση, η διαχείριση της κτηματικής περιουσίας του Δημοσίου από την Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου και την ΕΤΑΔ ΑΕ, εφόσον αφορά αντικείμενα που δεν χαρακτηρίζονται ως πράγματα "εκτός συναλλαγής" (άρθρο 966 Α.Κ.) και δεν υπάγονται στη δημόσια κτήση, αποτελεί διαχείριση της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου, είτε αυτή επιχειρείται από τον οικείο φορέα με την ιδιότητα αντιπροσώπου και πληρεξουσίου του Δημοσίου (άρθρο 5 παρ. 1 ν. 973/1979) είτε με ίδιο δικαίωμα κυριότητας που του έχει μεταβιβασθεί από το Δημόσιο, εφόσον πρόκειται αποκλειστικώς για αντικείμενα της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου (άρθρο 196 παρ. 4 ν. 4389/2016). **οι δε επιχειρούμενες εντός των προεκτεθέντων ορίων πράξεις των ως άνω εταιρειών εντάσσονται στον χώρο του ιδιωτικού δικαίου και από αυτές γεννώνται ιδιωτικές διαφορές, οι οποίες υπάγονται στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων.**

Στη συγκεκριμένη υπόθεση: ι) το περιλαμβανόμενο στο μεταβιβαζόμενο ακίνητο τμήμα παλαιού αιγιαλού περίπου 216 στρεμμάτων, το οποίο είχε χαρακτηριστεί ως "παλαιός αιγιαλός" με νομαρχιακή απόφαση του έτους 1994 και περιήλθε στην **κυριότητα της ΕΤΑΔ ως τμήμα της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου** (άρθρα 2 παρ. 5 ν. 2971/2001, 196 παρ. 4 ν. 4389/2016), κρίθηκε ότι **δεν καταλαμβάνεται από τη μεταγενέστερη νομοθετική τροποποίηση του χαρακτήρα του παλαιού αιγιαλού και τον χαρακτηρισμό του ως κοινοχρήστου** (άρθρο 24 ν. 4607/2019). Και τούτο, διότι από τη νέα ρύθμιση καταλαμβάνονται αποκλειστικώς "παλαιοί αιγιαλοί", οι οποίοι προκύπτουν από καθορισμούς ή επανακαθορισμούς της ζώνης του αιγιαλού που επιχειρούνται μετά τη θέση της σε ισχύ (από 24.4.2019 και εφεξής). ιι) Το υπόλοιπο δε τμήμα του μεταβιβαζόμενου ακινήτου, 116 περίπου στρεμμάτων, περιήλθε στην κυριότητα της ΕΤΑΔ μετά από σύμβαση ανταλλαγής με ανώνυμη εταιρεία και ανήκει στην ιδιωτική περιουσία του Δημοσίου.

Περαιτέρω, το Δικαστήριο απέρριψε αιτιάσεις σχετικά με την παραχώρηση της αποκλειστικής χρήσεως του (νέου) αιγιαλού στον μελλοντικό κύριο της υπό μεταβίβαση εκτάσεως για 49 έτη, σύμφωνα με το -μνημονευόμενο στην προκήρυξη- άρθρο 8 παρ. 1 του ν. 4664/2020, ως ερειδόμενους

επί της εσφαλμένης προϋποθέσεως ότι με τις προσβαλλόμενες πράξεις παραχωρείται η αποκλειστική χρήση του αιγιαλού αυτού. Και τούτο, διότι: α) στην ανωτέρω διάταξη προβλέπεται η δυνατότητα συνάψεως συμβάσεως αποκλειστικής χρήσεως αιγιαλού έμπροσθεν των εγκαταστάσεων του Ναυπηγείου Σκαρμαγκαά και θαλασσίου χώρου, μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και του λειτουργούντος νομίμως ναυπηγείου, αντί ανταλλάγματος, ήδη καθορισθέντος με την 120726 ΕΞ 2020/22.10.2020 απόφαση του Υπουργού Ανάπτυξης, κατόπιν αιτήματος του λειτουργούντος νομίμως ναυπηγείο προς την Κτηματική Υπηρεσία Πειραιά Νήσων Δυτικής Αττικής (άρθρο 1 εδάφιο τρίτο της ως άνω αποφάσεως), β) επομένως, η προβολή αιτιάσεων κατά της ως άνω παραχωρήσεως είναι δυνατή μόνο κατά της πράξεως της Κτηματικής Υπηρεσίας περί αποδοχής σχετικού αιτήματος, όχι δε κατά πράξεων της ΕΤΑΔ, στην οποία δεν παρέχεται αρμοδιότητα για παραχώρηση δικαιώματος αποκλειστικής χρήσεως αιγιαλού, γ) συνεπώς, η σύνθετη διαδικασία του ένδικου διαγωνισμού ολοκληρώνεται με την εκπλήρωση των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από αυτήν (μεταβίβαση του ακινήτου, αποπληρωμή του τιμήματος), δεν έχει δε άμεσο νομικό δεσμό με τη διαδικασία παραχωρήσεως του δικαιώματος της παρ. 1 του άρθρου 8 του ν. 4664/2020.

Εξάλλου, με την 2376/2022 απόφαση του Δικαστηρίου απορρίφθηκε αίτηση ακυρώσεως του αυτού Δήμου κατά α) της από 3.6.2021 προσκλήσεως του ειδικού διαχειριστή ανώνυμης εταιρείας, η οποία έχει υπαχθεί στη διαδικασία ειδικής διαχειρίσεως των άρθρων 68 επ. του ν. 4307/2014, για τη διενέργεια πλειοδοτικού διαγωνισμού, με αντικείμενο την εκποίηση ενιαίου λειτουργικού συνόλου περιουσιακών στοιχείων της, αποτελούμενου από οικόπεδο με βιοτεχνικές – βιομηχανικές εγκαταστάσεις β) της από 7.7.2021 εκθέσεως του ίδιου ειδικού διαχειριστή περί περατώσεως του διαγωνισμού και ανακηρύξεως πλειοδότη, αφού κρίθηκε ότι το Δικαστήριο στερείται δικαιοδοσίας για την εκδίκασή της, δεδομένου ότι πρόκειται περί ιδιωτικής διαφοράς. Τούτο, διότι η σύμβαση πωλήσεως και μεταβιβάσεως στοιχείων του ενεργητικού υπό ειδική διαχείριση επιχειρήσεως, η οποία καταρτίζεται μεταξύ του ειδικού διαχειριστή, ως ασκούντος τη διοίκηση και διαχείριση ιδιωτικής επιχειρήσεως που έχει πτωχευτική ικανότητα, και του υπερθεματιστή στον διενεργηθέντα πλειοδοτικό διαγωνισμό, είναι σύμβαση του ιδιωτικού δικαίου, η δε διαδικασία του πλειοδοτικού διαγωνισμού (ως εν προκειμένω) που κατατείνει στη σύναψη της συμβάσεως αυτής, εντάσσεται και αυτή εξ ολοκλήρου στη σφαίρα του ιδιωτικού δικαίου, με συνέπεια οι αναφύομενες καθ' όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής του (από την προκήρυξη έως την κατάρτιση της συμβάσεως) διαφορές να είναι ιδιωτικές και να υπάγονται στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων.

3. ΣτΕ177/2023

Προσβάλλεται εθνικός κατάλογος στον οποίο περιλαμβάνεται η Τουρκία ως ασφαλής τρίτη χώρα για ορισμένες κατηγορίες αιτούντων διεθνή προστασία, με συνέπεια οι αιτήσεις αυτών να απορρίπτονται κατ' αρχήν ως απαράδεκτες.

Το Δικαστήριο διατυπώνει **προδικαστικά ερωτήματα** προς το ΔΕΕ σε σχέση με την επιρροή επί της νομιμότητας του ανωτέρω εθνικού καταλόγου που ασκεί το γεγονός ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα (που στην συγκεκριμένη περίπτωση υπερβαίνει τους είκοσι μήνες) **η Τουρκία αρνείται την επανεισδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία και δεν προκύπτει ότι ερευνήθηκε το ενδεχόμενο να μεταβληθεί η στάση της χώρας αυτής στο προσεχές μέλλον.**

Το ενωσιακό δίκαιο (άρθρο 38 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ) επιτρέπει την απόκλιση από τον κανόνα της κατ' αρχήν εξέτασης των αιτήσεων διεθνούς προστασίας επί της ουσίας, μεταξύ άλλων και στην περίπτωση των ασφαλών τρίτων χωρών, όταν δηλαδή ο αιτών, ως εκ της επαρκούς σύνδεσής του με τρίτη χώρα, όπως ορίζεται από την εθνική νομοθεσία, αναμένεται ευλόγως να αναζητήσει προστασία στην τρίτη αυτή χώρα και υφίστανται λόγοι για να θεωρηθεί ότι ο αιτών θα τύχει εισδοχής ή επανεισδοχής στην εν λόγω χώρα.

Το εθνικό δίκαιο (άρθρο 86 ν. 4636/2019) υιοθέτησε την έννοια της ασφαλούς τρίτης χώρας και προέβλεψε, εκτός από την εφαρμογή της σε ατομικές περιπτώσεις αιτούντων διεθνή προστασία, την κατάρτιση εθνικού καταλόγου ασφαλών τρίτων χωρών στον οποίο περιλαμβάνονται οι χώρες που χαρακτηρίζονται ως **γενικά ασφαλείς για ορισμένες κατηγορίες αιτούντων.** Όταν μία τρίτη χώρα έχει χαρακτηριστεί ως γενικά ασφαλής, ο αιτών διεθνή προστασία φέρει το βάρος της προβολής και της απόδειξης των ισχυρισμών ότι η εν λόγω χώρα δεν είναι ασφαλής για την περίπτωση του, ενόψει των συγκεκριμένων συνθηκών υπό τις οποίες τελεί.

Προσβάλλεται κοινή υπουργική απόφαση (42799/3.6.2021) του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών και του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου, με την οποία καταρτίστηκε εθνικός κατάλογος ασφαλών τρίτων χωρών που περιλαμβάνει την Τουρκία ως ασφαλή τρίτη χώρα για ορισμένες κατηγορίες αιτούντων διεθνή προστασία. Μετά την άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως εκδόθηκε νεότερη κοινή υπουργική απόφαση 458568/15.12.2021 των ιδίων Υπουργών, με την οποία, κατόπιν «επανεξέτασης και επικαιροποίησης» των στοιχείων στα οποία είχε στηριχθεί η αρχική πράξη, χαρακτηρίστηκε εκ νέου η Τουρκία ως ασφαλής τρίτη χώρα για τις ίδιες κατηγορίες αιτούντων διεθνή προστασία.

Η πράξη χαρακτηρισμού τρίτης χώρας ως ασφαλούς έχει κανονιστικό χαρακτήρα.

Κρίνεται ότι τόσο το πρώτο αιτούν σωματείο όσο και η δεύτερη αιτούσα αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία νομιμοποιούνται στην άσκηση της αιτήσεως ακυρώσεως. Ειδικώς, η αιτούσα εταιρεία νομιμοποιείται στην άσκηση της αιτήσεως κατά το άρθρο 47 παρ. 1 του π.δ. 18/1989, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος, εφόσον πάντως εφαρμόσθηκε το προϊσχύσαν δίκαιο (Εμπορικός Νόμος) –χωρίς η σχετική ευθύνη να βαρύνει αποκλειστικά την ίδια- από τα κατά το δίκαιο αυτό αρμόδια κρατικά όργανα ως προς τις προϋποθέσεις απόκτησης νομικής προσωπικότητας από αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία (και όχι το ισχύον περί καταχώρισης στο Γ.Ε.ΜΗ.). Η δίκη συνεχίζεται ως προς την 458568/15.12.2021 ΚΥΑ και

καταργείται ως προς την 42799/3.6.2021 ΚΥΑ. Απορρίπτεται λόγος ακυρώσεως περί αναρμοδιότητας του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών.

Κρίνεται ότι τόσο κατά το ενωσιακό δίκαιο όσο και κατά το εσωτερικό δίκαιο η επίκληση από τον διάδικο διάταξης οδηγίας, η οποία δεν είναι αρκούντως σαφής, ακριβής και απαλλαγμένη αιρέσεων ώστε να έχει άμεσο αποτέλεσμα, δεν μπορεί να καταλήγει στο να μην εφαρμόζεται από δικαστήριο κράτους μέλους μια διάταξη εθνικού δικαίου. **Το άρθρο 38 παρ. 2 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ έχει άμεσο αποτέλεσμα και, συνεπώς, ο λόγος ακυρώσεως ότι η διάταξη αυτή έχει μεταφερθεί πλημμελώς με το άρθρο 86 του ν. 4636/2019 προβάλλεται παραδεκτώς ενώπιον του εθνικού δικαστή, είναι όμως αβάσιμος.**

Περαιτέρω, το Δικαστήριο, με επίκληση προηγούμενης νομολογίας του (ΣτΕ Ολομ. 2347-8/2017), κρίνει ότι τρίτη χώρα, η οποία έχει επικυρώσει την Σύμβαση της Γενεύης με γεωγραφικό περιορισμό, μπορεί να χαρακτηριστεί ως ασφαλής, κατά την έννοια των άρθρων 86 του ν. 4636/2019 και 38 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ, εφόσον τηρεί την αρχή της μη επαναπροώθησης και παρέχει επαρκή προστασία ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως, μεταξύ άλλων, του δικαιώματος πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη και την αγορά εργασίας.

Ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου σκοπού της εξασφάλισης της κατά το δυνατόν ταχείας εξέτασης των αιτήσεων διεθνούς προστασίας, ενόψει και των οριζόμενων στο άρθρο 18 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, το άρθρο 38 της οδηγίας (και, αντιστοίχως, το άρθρο 86 του ν. 4636/2019) έχει την έννοια ότι δεν είναι δυνατός ο χαρακτηρισμός τρίτης χώρας ως ασφαλούς εφόσον δεν προκύπτει ότι θα καταστεί εφικτή η εισδοχή ή η επανεισδοχή του αιτούντος διεθνή προστασία στην εν λόγω τρίτη χώρα διότι, στην αντίθετη περίπτωση, θα παρατεινόταν απλώς ο χρόνος εξέτασης του υποβληθέντος αιτήματος διεθνούς προστασίας και η αβεβαιότητα του αιτούντος ως προς το καθεστώς παραμονής του στην χώρα στην οποία υπέβαλε το αίτημα, χωρίς να αποκλείεται ο κίνδυνος επαναπροώθησής του σε χώρα στην οποία κινδυνεύει να υποστεί δίωξη και το ενδεχόμενο διατάραξης των διεθνών σχέσεων των κρατών. **Η άποψη ότι η δυνατότητα εισδοχής ή επανεισδοχής του αλλοδαπού αιτούντος προστασία στην τρίτη χώρα αποτελεί προϋπόθεση του χαρακτηρισμού τρίτης χώρας ως ασφαλούς,** έχει αποτυπωθεί εξάλλου σε κείμενα ηπίου δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης και έχει υποστηριχθεί και από μερίδα της θεωρίας του διεθνούς δικαίου, ενώ την έχουν υιοθετήσει δικαστήρια και άλλων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ολλανδικό Συμβούλιο της Επικρατείας). Περαιτέρω, η διαπίστωση της συνδρομής της προϋπόθεσης της δυνατότητας εισδοχής ή επανεισδοχής του αλλοδαπού στην ασφαλή τρίτη χώρα περιλαμβάνει την εξέταση τόσο του υφιστάμενου στην εν λόγω χώρα νομικού καθεστώτος (ήτοι της τυχόν ανάληψης σχετικής νομικής υποχρέωσης εκ μέρους της τρίτης χώρας) όσο και της εν τοις πράγμασι συμμόρφωσης της τρίτης χώρας προς τις αναληφθείσες σχετικές υποχρεώσεις της. **Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι, στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος καταρτίσει εθνικό κατάλογο γενικά ασφαλών τρίτων χωρών, κάνοντας χρήση της παρεχομένης από το άρθρο 38 παρ. 2 της οδηγίας σχετικής ευχέρειας, δεν επιτρέπεται,** για τους λόγους ταχείας ολοκλήρωσης της εξέτασης των αιτημάτων διεθνούς προστασίας που αναφέρθηκαν παραπάνω, **να χαρακτηριστεί κανονιστικώς ως ασφαλής, τρίτη χώρα εφόσον δεν διαπιστώνεται η συνδρομή της προαναφερθείσας προϋπόθεσης – της δυνατότητας εισδοχής ή επανεισδοχής στην χώρα αυτή – και ως προς τα δύο προεκτεθέντα επί μέρους σκέλη της.**

Κατά την γνώμη όμως δύο Συμβούλων, οι οποίοι μειοψήφησαν, ο έλεγχος της συνδρομής της κατά τα ανωτέρω προϋπόθεσης δεν χωρεί κατά την κατάρτιση του καταλόγου ασφαλών τρίτων χωρών αλλά κατά την έκδοση των ατομικών πράξεων εφαρμογής της, ενώ ένας Σύμβουλος και μία Πάρεδρος υποστήριξαν ότι η εισδοχή ή η επανεισδοχή του αλλοδαπού στην ασφαλή τρίτη χώρα πρέπει να εξακριβώνεται κατά την στιγμή της εκτέλεσης της απόφασης της αρμόδιας εθνικής αρχής που απορρίπτει αίτημα διεθνούς προστασίας για τον λόγο αυτόν, και δεν αποτελεί στοιχείο της νομιμότητας της κανονιστικής πράξης περί χαρακτηρισμού γενικώς τρίτης χώρας ως ασφαλούς ή της ατομικής, απορριπτικής του αιτήματος, πράξης.

Το Δικαστήριο κρίνει ότι ικανοποιείται η κατά τα ανωτέρω, προκύπτουσα από το άρθρο 38 παρ. 4 της οδηγίας (και, αντιστοίχως, το άρθρο 86 παρ. 5 του ν. 4636/2019) προϋπόθεση, ως προς το πρώτο («νομικό») σκέλος της, εφόσον από τις σχετικές διεθνείς συμφωνίες και την από 18.3.2016 κοινή δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας προκύπτει ότι νομίμως έγινε δεκτό από τον κανονιστικό νομοθέτη ότι η Τουρκία ανέλαβε την νομική υποχρέωση να αποδέχεται, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την επανεισδοχή από την Ελλάδα αλλοδαπών αιτούντων διεθνή προστασία. Ως προς το δεύτερο όμως σκέλος της, το οποίο αφορά την εν τοις πράγμασι συμμόρφωση της Τουρκίας προς τις εν λόγω νομικές υποχρεώσεις της, η ίδια προϋπόθεση δεν ικανοποιείται, αφού δεν προκύπτει ότι πραγματοποιείται η επανεισδοχή στην Τουρκία των αιτούντων διεθνή προστασία, των οποίων τα αιτήματα έχουν απορριφθεί ως απαράδεκτα για τον λόγο της «ασφαλούς τρίτης χώρας», αλλά, αντιθέτως, όπως αναφέρεται στο σχετικό σημείωμα της αρμόδιας Υπηρεσίας, το οποίο συνοδεύει την εισήγηση του Διοικητή της Υπηρεσίας Ασύλου, στην συνέχεια της οποίας εκδόθηκε η επίδικη Κοινή Υπουργική Απόφαση, «Από τον Μάρτιο του 2020 έως και σήμερα [δηλαδή για διάστημα που υπερβαίνει τους είκοσι μήνες] οι επιστροφές από την Ελλάδα στην Τουρκία έχουν παγώσει», χωρίς μάλιστα διάκριση ως προς την νομική βάση (διεθνείς συμφωνίες ή κοινή δήλωση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας) δυνάμει της οποίας διατάσσονται οι επιστροφές. Ούτε μπορεί να γίνει δεκτός ο ισχυρισμός του Δημοσίου ότι η προσβαλλόμενη πράξη δεν πάσχει από την άποψη αυτήν, προεχόντως διότι τα προβαλλόμενα, ότι πρόκειται για προσωρινή «και κατά το μάλλον ή ήττον δικαιολογημένη [λόγω της συγκυρίας] μη εφαρμογή [της κοινής δήλωσης της 18.3.2016]» («η Τουρκία προσωρινά, λόγω της πανδημίας COVID, (γεγονός παγκόσμιο και αναμφισβήτητο), δεν δέχεται επανεισδοχές το τελευταίο χρονικό διάστημα»), δεν ευρίσκουν έρεισμα στα στοιχεία του φακέλου. Ούτε προκύπτει εξάλλου ότι ερευνήθηκε από την αρμόδια αρχή το ενδεχόμενο να μεταβληθεί η στάση της Τουρκίας ως προς το ζήτημα αυτό στο προσεχές μέλλον.

Για τον λόγο, συνεπώς, αυτόν, βασίμως προβαλλόμενο, θα έπρεπε, κατά την γνώμη που πλειοψήφησε ως προς την ερμηνεία του άρθρου 38 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ και του άρθρου 86 του ν. 4636/2019, να γίνει δεκτή η αίτηση και να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη 458568/15.12.2021 κοινή υπουργική απόφαση του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών και του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου, κατά το μέρος που καθορίζεται με αυτήν η Τουρκία ως ασφαλής τρίτη χώρα για ορισμένες κατηγορίες αιτούντων διεθνή προστασία. Αντιθέτως, κατά την άποψη της μειοψηφίας, ο λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος διότι η διαπίστωση της συνδρομής της εν τοις πράγμασι αποδοχής της επανεισδοχής των αιτούντων διεθνή προστασία δεν αποτελεί στοιχείο του κύρους της κανονιστικής πράξης περί του

χαρακτηρισμού γενικώς τρίτης χώρας ως ασφαλούς αλλά εξετάζεται σε επόμενα στάδια της διοικητικής διαδικασίας.

Δοθέντος όμως ότι γεννώνται εύλογες αμφιβολίες ως προς την έννοια του άρθρου 38 της οδηγίας, το Δικαστήριο αναβάλλει την οριστική του κρίση και διατυπώνει προς το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

α) Το άρθρο 38 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 18 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική (κανονιστική) ρύθμιση, με την οποία χαρακτηρίζεται ως γενικώς ασφαλής για ορισμένες κατηγορίες αιτούντων διεθνή προστασία τρίτη χώρα, η οποία έχει μεν αναλάβει την νομική υποχρέωση να επιτρέψει την επανεισδοχή στο έδαφός της των εν λόγω κατηγοριών αιτούντων διεθνή προστασία, προκύπτει, όμως, ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα (που στην συγκεκριμένη περίπτωση υπερβαίνει τους είκοσι μήνες) η χώρα αυτή αρνείται την επανεισδοχή και δεν προκύπτει ότι ερευνήθηκε το ενδεχόμενο να μεταβληθεί η στάση της χώρας στο προσεχές μέλλον; ή

β) έχει την έννοια ότι η επανεισδοχή στην τρίτη χώρα δεν αποτελεί σωρευτική προϋπόθεση για την έκδοση της εθνικής (κανονιστικής) πράξης, με την οποία χαρακτηρίζεται τρίτη χώρα ως γενικώς ασφαλής για ορισμένες κατηγορίες αιτούντων διεθνή προστασία, αλλά αποτελεί σωρευτική προϋπόθεση για την έκδοση της ατομικής πράξης, με την οποία απορρίπτεται συγκεκριμένο αίτημα διεθνούς προστασίας ως απαράδεκτο για τον λόγο της «ασφαλούς τρίτης χώρας»; ή

γ) έχει την έννοια ότι η επανεισδοχή στην «ασφαλή τρίτη χώρα» πρέπει να εξακριβώνεται μόνον κατά την στιγμή της εκτέλεσης της απόφασης, όταν η απόφαση αυτή περί απορρίψεως του αιτήματος διεθνούς προστασίας βασίζεται στον λόγο της «ασφαλούς τρίτης χώρας»;

Επιπλέον, το Δικαστήριο υποβάλλει με την απόφασή του αίτημα για την εφαρμογή της ταχείας διαδικασίας από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

4. ΣτΕ 922/2023

Δεν αντίκειται στο Σύνταγμα η αναγνώριση ισοτιμίας των τίτλων σπουδών των Ανώτερων Σχολών Καλλιτεχνικής Εκπαίδευσης, οι οποίοι έχουν χορηγηθεί μέχρι 10-6-2003, με πτυχίο Τ.Ε.Ι.

Με την απόφαση 922/2023 επταμ., η οποία εκδόθηκε επί αιτήσεως ακυρώσεως κατά κοινής υπουργικής αποφάσεως με την οποία καθορίζονται οι προϋποθέσεις και η διαδικασία αναγνώρισης ισοτιμίας των καλλιτεχνικών Σχολών του ν. 1158/1981 με πτυχία που χορηγούσαν τα Τ.Ε.Ι. (χωρίς αντιστοιχία προς τις υπάρχουσες τότε ειδικότητες), κρίθηκε **ότι η αναγνώριση αυτή, που αφορά σύμφωνα με τον ν. 4481/2017 (άρθρο 79) τίτλους που έχουν χορηγηθεί μέχρι τις 10-6-2003, δηλαδή μέχρι την ανωτατοποίηση των Τ.Ε.Ι. δεν παραβιάζει κάποια συνταγματική διάταξη.**

Ειδικότερα, κρίθηκε:

α) ότι η εξουσιοδοτική διάταξη (άρθρο 79 του ν. 4481/2017) δεν παραβιάζει το άρθρο 43 παρ. 2 του Συντάγματος,

β) ότι νομίμως η σχετική αρμοδιότητα ανατίθεται στον Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού,

γ) ότι δεν παραβιάζεται το άρθρο 16 παρ. 7 του Συντάγματος διότι η προσβαλλόμενη κοινή υπουργική απόφαση δεν περιέχει ρύθμιση σχετικά με τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων των Ανώτερων Σχολών Καλλιτεχνικής Εκπαιδεύσεως, αλλά επιτρεπώς εξειδικεύει τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις της αναγνώρισεως ισοτιμίας των τίτλων σπουδών των εν λόγω αποφοίτων με τα πτυχία των Τ.Ε.Ι. πριν από την ολοκλήρωση της εντάξεώς τους στην ανώτατη εκπαίδευση, η αναγνώριση δε αυτή δεν αφορά ειδικώς το ζήτημα του διορισμού ή της προσλήψεως στη δημόσια εκπαίδευση αλλά αφορά κάθε περίπτωση κατά την οποία απαιτείται η κατοχή τίτλου σπουδών Τ.Ε.Ι., πριν από την ανωτατοποίησή τους, και τίτλων σπουδών ισότιμων προς αυτόν,

δ) ότι ούτε ο δημόσιος χαρακτήρας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσής και το κύρος του δημόσιου πανεπιστημίου προσβάλλονται δεδομένου ότι δεν τίθεται ζήτημα αναγνώρισεως ισοτιμίας τίτλων σπουδών ανώτατης εκπαίδευσής που έχουν χορηγηθεί από ιδιωτικούς φορείς, αλλά αναγνώρισεως ισοτιμίας τίτλων σπουδών ανώτερης εκπαίδευσής προς τίτλους που χορηγούσαν μέχρι την ανωτατοποίησή τους τα Τ.Ε.Ι., τους οποίους επιτρεπώς κατά το άρθρο 16 παρ. 7 του Συντάγματος είναι δυνατόν να χορηγούν και ιδιωτικοί φορείς. Τέλος,

ε) ότι με την επίμαχη εξουσιοδότηση και την προσβαλλόμενη κανονιστική ρύθμιση δεν παραβιάζονται οι αρχές της ισότητας, της αξιοκρατίας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, διότι δεν προβλέπεται αναγνώριση ισοτιμίας των πτυχίων των Ανωτέρων Σχολών Καλλιτεχνικής Εκπαιδεύσεως του ν. 1158/1981 με πτυχία σχολών που ανήκουν στη βαθμίδα της ανωτάτης εκπαίδευσής, ούτε ευθέως ούτε εμμέσως, αλλά προβλέπεται η αναγνώριση της ισοτιμίας με πτυχία που ανήκαν στην ίδια βαθμίδα εκπαίδευσής, ήτοι την ανώτερη. Ως εκ τούτου, δεν πρόκειται για αυθαίρετη εξομοίωση ανόμοιων περιπτώσεων. Απορριπτέος και ο ισχυρισμός περί

της επί ίσοις όροις προσβάσεως, των αποφοίτων των Ανωτέρων Σχολών Καλλιτεχνικής Εκπαιδεύσεως του ν. 1158/1981, με τους απόφοιτους θεατρικών σπουδών των Α.Ε.Ι., σε θέσεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαιδεύσεως, διότι η εξουσιοδοτική διάταξη και η προσβαλλόμενη κανονιστική πράξη δεν αφορούν την πρόσβαση εν λόγω αποφοίτων σε θέση εκπαιδευτικών της δημόσιας εκπαιδεύσεως. Είναι διαφορετικό το ζήτημα του καθορισμού των προσόντων για πρόσληψη ή διορισμό στην πρωτοβάθμια κι δευτεροβάθμια δημόσια εκπαίδευση, το οποίο ρυθμίζεται από άλλες διατάξεις και όχι από την προσβαλλόμενη κ.υ.α. ή τις διατάξεις του ν. 4481/2017.

5. ΣτΕ 518/2015

Νόμιμη η αναστολή χρηματοδότησης στο κόμμα της Χρυσής Αυγής

Ανάλυση εδώ:

Νόμιμη, συνταγματική και σύμφωνη με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), έκρινε η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας την αναστολή της χρηματοδότησης της Χρυσής Αυγής.

Ειδικότερα, η Ολομέλεια του ΣτΕ (απόφαση υπ.αρ. 518/2015) **απέρριψε ως αβάσιμους όλους του ισχυρισμούς της Χρυσής Αυγής** και έκρινε ως **συνταγματική, τη διακοπή χρηματοδότησης που επιβλήθηκε το 2013, λόγω της ποινικής διαδικασίας που εκκρεμεί σε βάρος των βουλευτών του κόμματος**. Η διακοπή χρηματοδότησης της Χρυσής Αυγής στηρίχθηκε στις διατάξεις του Ν.4203/2013.

Σύμφωνα με την απόφαση της Ολομέλειας, η αναστολή της κρατικής χρηματοδότησης “**συνιστά ¹προσωρινό διοικητικό μέτρο ¹προληπτικού χαρακτήρα, σκοπός του οποίου είναι να αποφευχθεί η παροχή κρατικών πόρων σε πολιτικό κόμμα, καθ’ όν χρόνο υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις περί τελέσεως εκ μέρους της ηγεσίας του και στα πλαίσια της δράσης αυτού αξιοποιώντων πράξεων των άρθρων Α187 και Α187Α του Ποινικού Κώδικα και κατ’ επέκταση το ενδεχόμενο άμεσης ή έμμεσης καταχρηστικής χρήσης των πόρων αυτών για τη στήριξη εγκληματικών δραστηριοτήτων**”.

2^η ανάλυση:

Η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ), με την υπ’ αριθμ. 518/2015 απόφασή της, έκρινε **συνταγματική, νόμιμη** και σύμφωνη με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) την **αναστολή της κρατικής χρηματοδότησης της Χρυσής Αυγής που έγινε το 2013**.

Η Χρυσή Αυγή είχε προσφύγει στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας και ζητούσε να ακυρωθούν: 1) η από 23.12.2013 απόφαση των υπουργών Οικονομικών, Εσωτερικών και Δικαιοσύνης και 2) η από 19.12.2013 απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής. **Με τις εν λόγω αποφάσεις ανεστάλη η καταβολή κάθε είδους κρατικής χρηματοδότησης και οικονομικής ενίσχυσης προς τη Χρυσή Αυγή, λόγω της εμπλοκής της με τη Δικαιοσύνη και την προφυλάκιση του αρχηγού της, Νίκου Μιχαλογιάκου και βουλευτών της.**

Υπενθυμίζεται ότι η Χρυσή Αυγή είχε λάβει την πρώτη δόση της χρηματοδότησης του 2013 ύψους 873.114 ευρώ. Ακολούθησαν οι αποκαλύψεις για τη δράση της κ.λπ. και ανεστάλη η χρηματοδότηση της β’ δόσης του 2013, ύψους 320.012 ευρώ και της γ’ δόσης του ίδιου έτους, ύψους 553.102 ευρώ.

Επίσης, με τον νόμο 4203/2013 προβλέφθηκε, μεταξύ των άλλων, ότι σε περίπτωση άσκησης ποινικής δίωξης και επιβολής προσωρινής κράτησης αρχηγού κόμματος ή του ενός πέμπτου των

βουλευτών ενός κόμματος για τα αδικήματα της εγκλήματα οργάνωσης, κ.λπ., αναστέλλεται προσωρινά η κρατική χρηματοδότηση και η οικονομική ενίσχυση.

Η Ολομέλεια του ΣτΕ, αναφέρει στην απόφασή της ότι «η ενδεχόμενη εμπλοκή μελών της ηγεσίας πολιτικού κόμματος, τα οποία δεδομένης της φύσεως αυτού ως νομικού προσώπου, προδήλως καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη δράση του, σε εγκληματικές ενέργειες των άρθρων 187 και 187Α του Ποινικού Κώδικα (σ.σ.: σύσταση εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης, κ.λπ.), αποτελεί ενόψει της φύσεως των αδικημάτων και της συνάρτησής της προς την ομαλή λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, σοβαρό λόγο, ο οποίος καθιστά συνταγματικώς ανεκτή την αναστολή της κρατικής οικονομικής ενίσχυσης προς το εν λόγω πολιτικό κόμμα, δεδομένου μάλιστα ότι η αναστολή έχει προσωρινό χαρακτήρα, μέχρις ότου αποφανθούν αμετάκλητα τα κατά το Σύνταγμα αρμόδια ποινικά δικαστήρια, η δε επιβολή της δύναται να αμφισβητηθεί με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του ΣτΕ».

Ακόμη, αναφέρεται στη δικαστική απόφαση ότι η αναστολή της κρατικής επιχορήγησης «συνιστά προσωρινό διοικητικό μέτρο προληπτικού χαρακτήρα, σκοπός του οποίου είναι να αποφευχθεί η παροχή κρατικών πόρων σε πολιτικό κόμμα, καθ' όν χρόνο υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις περί τελέσεως εκ μέρους της ηγεσίας του και στα πλαίσια της δράσης αυτού αξιοποιώνων πράξεων των άρθρων 187 και 187Α του Ποινικού Κώδικα και κατ' επέκταση το ενδεχόμενο άμεσης ή έμμεσης καταχρηστικής χρήσης των πόρων αυτών για τη στήριξη εγκληματικών δραστηριοτήτων».

Σε άλλο σημείο της απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ σημειώνεται ότι η αναστολή της κρατικής χρηματοδότησης «παρίσταται αναγκαίο και πρόσφορο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σοβαρού δημοσίου σκοπού» και «δεν παρεμποδίζει τη συμμετοχή του κόμματος στην πολιτική ζωή και την εκλογική διαδικασία». Κατόπιν αυτών, κρίθηκε από την Ολομέλεια του ΣτΕ ότι ο ισχυρισμός της Χρυσής Αυγής περί παραβίασης του άρθρου 29 του Συντάγματος (ελεύθερη ίδρυση κομμάτων, κ.λπ.) και της αρχής της αναλογικότητας είναι απορριπτέος ως αβάσιμος, ενώ απορρίφθηκε και ο ισχυρισμός της Χρυσής Αυγής ότι παραβιάζεται η συνταγματική αρχή της ισότητας (άρθρο 4) και η επίσης συνταγματική αρχή της διάκρισης των εξουσιών (άρθρο 26), καθώς η σχετική ρύθμιση που προβλέπει την αναστολή της κρατικής χρηματοδότησης έχει «φωτογραφικό χαρακτήρα».

Η Ολομέλεια του ΣτΕ απέρριψε τον ισχυρισμό της Χρυσής Αυγής ότι η επίμαχη αναστολή παραβιάζει την ΕΣΔΑ. Οι δικαστές έκριναν ότι η αναστολή της κρατικής χρηματοδότησης «δεν συνιστά διακοπή ή αναστολή της λειτουργίας της Χρυσής Αυγής, ούτε συνεπάγεται προσωρινή ή οριστική παρεμπόδιση του προς συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας, αλλά συνίσταται στην προσωρινή αναστολή της καταβολής ενός από τους πλείονες πόρους του, ενώ εξάλλου το παρακρατούμενο ποσό αποδίδεται σε αυτό αναδρομικά σε περίπτωση αθώσεων των κατηγορουμένων».

6. Γνωμ.-1-23 Αρείου Πάγου 1-2023

Σύγκριση του παλαιού ν. 2225/1994 και του νέου ν. 5002.2022 σχετικά με το απόρρητο των επικοινωνιών συναρτήσει με την αρχή προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα [ΑΠΔΠΧ]

[...]

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το γενικότερου ενδιαφέροντος νομικό ζήτημα, το οποίο δικαιολογεί την έκδοση της παρούσας γνωμοδότησής μας, συνίσταται στο γεγονός ότι από το πλέγμα του συνόλου των διατάξεων της νομοθεσίας **σχετικά με την άρση του απορρήτου της επικοινωνίας** συναρθρώνονται η προστασία τόσο της εθνικής ασφάλειας όσο και των ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών εκείνων σε βάρος των οποίων έχει επιβληθεί το μέτρο της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών, των οποίων ούτε ο αριθμός ούτε η ταυτότητα είναι δυνατόν να προσδιοριστούν εκ των προτέρων. [...]

ΝΕΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

B

i. Με το άρθρο 5 του Ν. 5002/2022 [...] **καταργήθηκαν τα άρθρα 3, 4, 5 και 7 του Ν. 2225/1994 περί άρσης του απορρήτου.**

ii. Περαιτέρω, με τον ίδιο Ν. 5002/2022 [...] **προσδιορίζονται τα όργανα που υποβάλλουν το αίτημα της άρσης, το περιεχόμενο του αιτήματος και της διάταξης που επιβάλλει ή απορρίπτει την άρση του απορρήτου.** Επιπλέον, θεσπίζονται ειδικές ασφαλιστικές δικλίδες για την άρση του απορρήτου για τα πολιτικά πρόσωπα. **Τέλος, προβλέπεται η διαδικασία γνωστοποίησης της επιβολής του περιοριστικού μέτρου στον θιγόμενο, κατά τρόπο που, όπως αναφέρεται παραπάνω, συναρθρώνονται αφενός μεν η προστασία της εθνικής ασφάλειας, αφετέρου τα δικαιώματα του θιγόμενου πολίτη.**

iii. Πέραν τούτων, στο **άρθρο 6** του ίδιου νόμου προβλέπονται οι προϋποθέσεις άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών για τη **διακρίβωση εγκλημάτων και εξορθολογίζεται ο κατάλογος των αδικημάτων για τη διακρίβωση των οποίων είναι δυνατό να αρθεί το απόρρητο των επικοινωνιών**, [...] και παράλληλα προβλέπεται η διαδικασία γνωστοποίησης επιβολής του περιοριστικού μέτρου στον θιγόμενο, ενώ στο **άρθρο 8** περιγράφεται η διαδικασία για την άρση του απορρήτου, **τόσο για λόγους εθνικής ασφάλειας όσο και για τη διακρίβωση εγκλημάτων.** Ως προς **τη διάρκεια της άρσης του απορρήτου**, διευκρινίζεται ότι **αυτή δεν μπορεί να υπερβαίνει τους δύο (2) μήνες και σε κάθε περίπτωση τους δέκα (10) μήνες συνολικά**, αν έχουν δοθεί περισσότερες από μια παρατάσεις [...]

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

[...]

ii. Στη συνέχεια, με το άρθρο 4 παρ. 7 του Ν. 5002/9-12-2022 ορίζεται ότι: «7. **Μετά την πάροδο τριών (3) ετών από την παύση της ισχύος της διάταξης άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής**

ασφάλειας γνωστοποιείται η επιβολή του περιοριστικού μέτρου στον θιγόμενο, υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύεται ο σκοπός για τον οποίο αυτό διατάχθηκε. [...] Η άρση γνωστοποιείται μετά από απόφαση τριμελούς οργάνου, το οποίο αποφασίζει εντός προθεσμίας εξήντα (60) ημερών. Στην περίπτωση διενέργειας της άρσης από την Ε.Υ.Π., το όργανο αποτελείται από τον εισαγγελικό λειτουργό της παρ. 3 του άρθρου 5 του ν. 3649/2008, τον δεύτερο εισαγγελικό λειτουργό της παρ. 2 του άρθρου 4 του παρόντος και τον Πρόεδρο της Α.Δ.Α.Ε.. [...] Το όργανο αποφασίζει κατά πλειοψηφία, με τήρηση απόρρητων συνοπτικών πρακτικών και καταγραφή της γνώμης της μειοψηφίας, εφόσον υφίσταται. Αν αποφασισθεί η ενημέρωση, ο θιγόμενος ενημερώνεται για την επιβολή του περιοριστικού μέτρου και για τη διάρκειά του. [...] ».

iii. Αντίθετα, στο άρθρο 6 παρ. 8 του ιδίου νόμου, προβλέπεται η διαδικασία γνωστοποίησης επιβολής του περιοριστικού μέτρου στον θιγόμενο, όταν η άρση του απορρήτου των επικοινωνιών γίνεται για τη διακρίβωση εγκλημάτων [...] « 8. Η Α.Δ.Α.Ε. μετά τη λήξη ισχύος του μέτρου της άρσης του απορρήτου και κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από τον θιγόμενο, του γνωστοποιεί την επιβολή του μέτρου αυτού εντός προθεσμίας εξήντα (60) ημερών, με τη σύμφωνη γνώμη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύεται ο σκοπός για τον οποίο διατάχθηκε».

iv. Κατά συνέπεια, όταν η άρση του απορρήτου συνδέεται με θέμα εθνικής ασφάλειας ο θιγόμενος μπορεί να πληροφορείται από τριμελές όργανο – το οποίο αποφασίζει εντός προθεσμίας εξήντα (60) ημερών – με συμμετοχή δύο εισαγγελέων, μετά την πάροδο τριών ετών από τη λήξη του μέτρου, την επιβολή και τη διάρκεια του μέτρου, εφόσον η γνωστοποίηση δεν διακυβεύει τον σκοπό του, ενώ στην περίπτωση που η άρση αφορά διακρίβωση εγκλήματος, η ΑΔΑΕ γνωστοποιεί το μέτρο στον θιγόμενο σε προθεσμία εξήντα ημερών.

v. [...] Ενόψει του ότι ο Ν. 5002/9-12-2022, [...] **θεσπίζονται ειδικές ασφαλιστικές δικλίδες για την άρση του απορρήτου για τα πολιτικά πρόσωπα**, και τέλος, προβλέπεται η διαδικασία γνωστοποίησης της επιβολής του περιοριστικού μέτρου στον θιγόμενο, κατά τρόπο που συναρθρώνονται η προστασία της εθνικής ασφάλειας και τα δικαιώματα του θιγομένου [...]

N. 3115/2003

Δ.ι. Με βάση τις επιταγές του άρθρου 19 του Συντάγματος (παράγρ. 1 και 2), το οποίο κατοχυρώνει **το απόρρητο της επικοινωνίας ως καταρχήν «απόλυτα απαραβίαστο»** και προβλέπει τη συγκρότηση ανεξάρτητης αρχής για τη διασφάλιση του απορρήτου των επικοινωνιών, εκδόθηκε ο **N. 3115/2003, με τον οποίο συνεστήθη η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (Α.Δ.Α.Ε.)**, η οποία, αναδεικνύεται σε εγγυήτρια θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων σε ένα σύγχρονο κράτος δικαίου [...]

ii. [...] Ο πρόσφατος Ν. 5002/2022 [...] **τροποποίησε τις σχετικές διατάξεις του παλαιότερου Ν. 3115/2003, οι δε ρυθμίσεις του αυτές, ως νεότερες και ειδικότερες, υπερισχύουν πάσης άλλης αντίθετης και παλαιότερης**, χωρίς κατά τα λοιπά να καταργούνται οι λοιπές ελεγκτικές αρμοδιότητες της Α.Δ.Α.Ε. [...]

Άρθρο 19 του Συντάγματος

Ε.ι. Με το άρθρο 19 του Συντάγματος ορίζεται ότι «2. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες ανεξάρτητης αρχής που διασφαλίζει το απόρρητο της παραγράφου 1. 3....». → Ν. 3115/2003 [...] με σκοπό την προστασία του απορρήτου → **Στην έννοια της προστασίας του απορρήτου των επικοινωνιών περιλαμβάνεται και ο έλεγχος της τήρησης των όρων και της διαδικασίας άρσης του απορρήτου**». + οδηγία 2002/58/EK : «Τα κράτη μέλη κατοχυρώνουν, μέσω της εθνικής νομοθεσίας, το απόρρητο των επικοινωνιών που διενεργούνται μέσω δημόσιου δικτύου επικοινωνιών και των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών δεδομένων κίνησης.

ii. Από τη γραμματική διατύπωση των ως άνω Συνταγματικών Διατάξεων καθώς και από την ερμηνεία της, προκύπτει ότι **η παράγραφος 2 του άρθρου 19 του Συντάγματος συνιστά θεσμική εγγύηση, δεδομένου ότι η Ανεξάρτητη Αρχή που θεσπίζεται με αυτή έχει ως αποστολή και σκοπό τη διασφάλιση του απορρήτου της επικοινωνίας**. Ωστόσο, δεν είναι ο Συνταγματικός Νομοθέτης εκείνος που προσδιορίζει τα σχετικά με την οργάνωση, τις αρμοδιότητες και τη λειτουργία της ανεξάρτητης Αρχής, αλλά **ο κοινός νομοθέτης** στον οποίο έχει ανατεθεί από το Σύνταγμα ο καθορισμός των σχετικών ζητημάτων. Μάλιστα δε, σε εκτέλεση των ορισμών του άρθρου 19 του Συντάγματος, ψηφίστηκε αρχικά ο Ν. 3115/2003 και στη συνέχεια ο ήδη ισχύον Ν. 5002/2025[...].

iii. [...] **δεν απονέμεται απευθείας εκ του Συντάγματος στην Α.Δ.Α.Ε. η ελεγκτική της αρμοδιότητα**. Το Σύνταγμα προβλέπει το σκοπό και την αποστολή της που συνίσταται στη **διασφάλιση του απορρήτου των επικοινωνιών**. Ο τρόπος εκπλήρωσης και υλοποίησης της αποστολής της προβλέπονται από το **Νόμο**, όπως επίσης οι όροι και η διαδικασία άρσης του απορρήτου και συγκεκριμένα με το άρθρο 4 του ήδη ισχύοντα Ν. 5002/2022. [...]

ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΑΔΑΕ [γνωμοδότηση 1/2023 ΑΠ μας λέει τις αρμοδιότητες της εν λόγω ανεξάρτητης αρχής]

ΣΤ.i. Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 του εκτελεστικού του Συντάγματος Νόμου 3115/2008, η Α.Δ.Α.Ε., στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της, **¹ διενεργεί ελέγχους όχι μόνον αυτεπαγγέλτως αλλά και κατόπιν καταγγελίας** (περ. α). Περαιτέρω, «**² προβαίνει στην κατάσχεση μέσων παραβίασης του απορρήτου**, που υποπίπτουν στην αντίληψή της κατά την ενάσκηση του έργου της και ορίζεται μεσεγγυούχος αυτών μέχρι να αποφανθούν τα αρμόδια δικαστήρια ...» (περ. δ) και «**³ Εξετάζει καταγγελίες σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων των αιτούντων**, όταν θίγονται από τον τρόπο και τη διαδικασία άρσης του απορρήτου» (περ. ε). Επίσης «Στις περιπτώσεις των άρθρων 5, 4 και 5 του Ν. 2225/1994, η Α.Δ.Α.Ε. υπεισέρχεται μόνο στον έλεγχο της τήρησης των όρων και της διαδικασίας άρσης του απορρήτου, χωρίς να εξετάζει την κρίση των αρμόδιων δικαστικών αρχών» (περ. στ.). Τέλος, στο άρθρο 11 του Νόμου αυτού προβλέπεται ότι «**⁴ Σε περίπτωση παραβάσεως της κείμενης νομοθεσίας, σε σχέση με το απόρρητο των επικοινωνιών ή τους όρους και τις διαδικασίες άρσης αυτού, η Α.Δ.Α.Ε. δύναται, με ειδικά αιτιολογημένη απόφασή της και ύστερα από προηγούμενη κλήση για παροχή εξηγήσεων των ενδιαφερομένων, να επιβάλει στο υπαίτιο νομικό ή φυσικό πρόσωπο μία ή περισσότερες από τις παρακάτω κυρώσεις** : α. σύσταση ... β. πρόστιμο από δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ έως ένα εκατομμύριο πεντακόσιες χιλιάδες (1.500.000) ευρώ».

ii. Πρέπει επίσης να λεχθεί ότι η Α.Δ.Α.Ε., μεταξύ των προτάσεων που υπέβαλε στη Βουλή πριν την ψήφιση του Ν. 5002/2022, ήταν η διεύρυνση και όχι η συρρίκνωση των αρμοδιοτήτων της. Και ενώ ζητήθηκε η προσθήκη στην ως άνω περίπτ. (ε) του άρθρου 6 του Ν. 3115/2003 και της φράσεως «... καθώς και καταγγελίες σχετικές με την προστασία των δικαιωμάτων των αιτούντων...», η πρόταση

αυτή τελικά δεν έγινε δεκτή ούτε και περιελήφθη στο Ν. 5002/2022. **Επίσης δεν έγινε δεκτή και η πρότασή της να της χορηγηθεί η αρμοδιότητα ενημέρωσης και όσων εθίγησαν από την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών του και για λόγους εθνικής ασφάλειας.**

iii. Έτσι, σύμφωνα με την κρατούσα νομολογία, κρίθηκε ορθή η επιβολή προστίμου από την ΑΔΑΕ – κατόπιν ελέγχου της σε πάροχο τηλεφωνίας – για παραβάσεις της νομοθεσίας περί απορρήτου των επικοινωνιών ενόψει περιστατικού υποκλοπής τηλεφωνικών ανταποκρίσεων συνδρομητριας, διότι δεν είχαν ληφθεί τα κατάλληλα μέτρα για την αποφυγή παραβιάσεως του απορρήτου, αφού ο υπαίθριος κατανεμητής δεν είχε ενταχθεί στο σύστημα τηλεπιβλέψεως και το σύστημα σηματοδότησεως διανοιξεώς του δεν είχε ενεργοποιηθεί. Ομοίως κρίθηκε ορθή η επιβολή προστίμου από την Α.Δ.Α.Ε. – κατόπιν ελέγχου της σε παρόχους δικτύου κινητής τηλεφωνίας για παραβίαση της υποχρέωσης των παρόχων να ενημερώνουν άμεσα τους συνδρομητές τους σε περίπτωση κινδύνου παραβίασης του απορρήτου των επικοινωνιών, πολλώ δε μάλλον σε περίπτωση συντελεσθείσας παραβιάσεως. Ωσαύτως για έγγραφη καταγγελία συνδρομητή του ΟΤΕ, σύμφωνα με την οποία τρίτο πρόσωπο ελάμβανε γνώση της εξερχόμενης κίνησης της τηλεφωνικής σύνδεσης της οικίας του, άνευ της συναινέσεώς του.

iv. Γενικότερα, όπως αναφέρεται και στην Έκθεση Πεπραγμένων της ΑΔΑΕ του έτους 2021, η τελευταία ⁵ **διενεργεί έκτακτους ελέγχους με σκοπό τη διερεύνηση καταγγελιών**, τη διερεύνηση περιστατικών ασφάλειας που αφορούν το απόρρητο των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών **και γενικότερα προβλημάτων που άπτονται της διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών και της ασφάλειας και ακεραιότητας δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών**. Σε κάθε περίπτωση, είναι πρόδηλο ότι μετά την επελθούσα νομοθετική μεταβολή, η ΑΔΑΕ θα εξακολουθεί να ασκεί τις λοιπές αρμοδιότητές της που προβλέπονται στο άρθρο 6 του Ν. 3115/2003, πλην όμως κατά τρόπο που δεν θα έρχεται σε αντίθεση με τις ρυθμίσεις και επιταγές του νεότερου Ν. 5002/2022 **και πιο συγκεκριμένα αναφορικά με το θέμα της ενημέρωσης του θιγόμενου πολίτη. [...]**

N. 5002/2022

Ζ. Από το πλέγμα των σχετικών διατάξεων του Ν. 3115/2003 κυρίως όμως εκείνων του Ν. 5002/2022, κατά τη λογική ερμηνεία τους, **προκύπτει με σαφήνεια ότι η βούληση του νομοθέτη επί των επί μέρους κρίσιμων θεμάτων που προαναφέρθηκαν είναι η εξής :**

i. **Η ενημέρωση του πολίτη για τη λήψη του συγκεκριμένου μέτρου της άρσεως του απορρήτου σε βάρος του για λόγους εθνικής ασφάλειας έχει ανατεθεί πλέον αποκλειστικά στο Τριμελές Όργανο του άρθρου 4 παρ. του Ν. 5002/2022, στο οποίο προεδρεύει Εισαγγελικός Λειτουργός. [...]. Η Α.Δ.Α.Ε. δεν έχει πλέον αρμοδιότητα για έλεγχο στους παρόχους ώστε να απαντήσει στον θιγόμενο ιδιώτη. [...]. Επομένως, :**

1. όταν **υποβάλλεται καταγγελία από θιγόμενο ιδιώτη** για «**παρακολούθησή του**» από την **Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (Ε.Υ.Π.)** ή τη Διεύθυνση Αντιμετώπισης Ειδικών Εγκλημάτων Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας (Δ.Α.Ε.Ε.Β.), με ταυτόχρονη αναφορά ότι σε βάρος του έχει επιβληθεί η άρση του απορρήτου των τηλεφωνικών του επικοινωνιών είτε μέσω της σύνδεσης κινητής τηλεφωνίας είτε μέσω της σύνδεσης σταθερής τηλεφωνίας και παράλληλα υποβάλλει και σχετικό αίτημα να ενημερωθεί ο ίδιος για την επιβολή του περιοριστικού μέτρου και για τη διάρκειά του,

2. η ως άνω Ανεξάρτητη Αρχή (Α.Δ.Α.Ε.), στο πλαίσιο της εφαρμογής της διατάξεως του άρθρου 4 παρ. 7 του Ν. 5002/9-12-2022, διαβιβάζει αμέσως το σχετικό αίτημα στην Ε.Υ.Π. και στη Δ.Α.Ε.Ε.Β.
3. Εφόσον οι εν λόγω Υπηρεσίες έχουν εκδώσει ανάλογη Διάταξη άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών για λόγους εθνικής ασφάλειας σε βάρος του αιτούντα – θιγόμενου, το Τριμελές Όργανο που προβλέπει η εν λόγω Διάταξη, στο οποίο παρέχονται αυξημένα εχέγγυα ανεξαρτησίας, αφού ελέγξει αν συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις τις οποίες θέτει η εν λόγω διάταξη (δηλ. πάροδος τριών ετών από τη λήξη της ισχύος της Διατάξεως, διακύβευση του σκοπού του μέτρου),
4. αποφασίζει τη γνωστοποίηση του μέτρου της άρσης του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας στο θιγόμενο.

Από τη γραμματική διατύπωση του Ν. 5002/2022 αλλά και από το όλο πνεύμα των σχετικών διατάξεων προκύπτει με απόλυτη σαφήνεια ότι μόνο ο «θιγόμενος» ιδιώτης δικαιούται να υποβάλει σχετική καταγγελία ζητώντας πληροφορίες και στοιχεία και όχι οποιοσδήποτε άλλος για λογαριασμό του, έστω και κατ' εξουσιοδότησή του.

ii. Όταν υποβάλλεται σχετικό αίτημα-καταγγελία από «θιγόμενο» ιδιώτη στην Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (Α.Δ.Α.Ε.), προκειμένου να διαπιστωθεί αν επιβλήθηκε σε βάρος του το περιοριστικό μέτρο της άρσης του απορρήτου των τηλεφωνικών του συνδιαλέξεων, κινητής ή σταθερής τηλεφωνίας καθώς και για τη διάρκειά του, [...] για τη διακρίβωση σοβαρών εγκλημάτων, κακουργημάτων ή πλημμελημάτων, που περιλαμβάνονται στην περιοριστική απαρίθμηση του άρθρου 6 παρ. 1 και 2 του Ν. 5002/2022, τότε υποχρεωτικά εφαρμόζεται η διαδικασία του άρθρου 6 παρ. 8 του Ν. 5002/9-12-2022, και όχι αυτή του άρθρου 4 παρ.7 αυτού. Ειδικότερα, η Α.Δ.Α.Ε., μετά τη λήξη ισχύος του μέτρου της άρσης του απορρήτου, γνωστοποιεί στον καθ' ου η άρση την επιβολή του μέτρου αυτού εντός προθεσμίας εξήντα (60) ημερών, με τη σύμφωνη γνώμη του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και υπό την προϋπόθεση ότι δεν διακυβεύεται ο σκοπός για τον οποίο διατάχθηκε.

[...]

ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΚΥΡΩΣΕΙΣ

[...] Οι προβλεπόμενες από το ήδη ισχύον νομοθετικό καθεστώς ποινικές κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των σχετικών διατάξεων τόσο εκ μέρους κάποιου μέλους της Α.Δ.Α.Ε. όσο και εκ μέρους άλλων προσώπων, [...], είναι ιδιαίτερα σοβαρές, με προβλεπόμενη ποινή, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, ακόμα και πρόσκαιρης κάθειρξης, αυτές δε οι αξιόποινες πράξεις, τόσο κατά την αντικειμενική όσο και κατά την υποκειμενική τους υπόσταση, προβλέπονται και τιμωρούνται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 10 παρ. 1, 2 του Ν. 3115/2003, αν δε συντρέχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις και με εκείνες των άρθρων 146 παρ. 1, 3, 147, 148 παρ. 1, 2, 149, 222 και 252 του ισχύοντος Ποινικού Κώδικα, οι οποίες συρρέουν αληθινά μεταξύ τους.

7. ΑΠ 8/2023

Τα κόμματα που ανακηρύχθηκαν για τις εκλογές του 2021 – ο αποκλεισμός του κόμματος ΕΛΛΗΝΕΣ

Σημαντικά αποσπάσματα της απόφασης:

ΜΕΙΖΩΝ ΠΡΟΤΑΣΗ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΥ:

Από τον συνδυασμό των παραπάνω και των αναφερόμενων κατωτέρω διατάξεων προκύπτουν τα ακόλουθα: Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδας, Έλληνας πολίτης με συμπληρωμένο το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του έχει δικαίωμα εκλογιμότητας ως βουλευτής, εφόσον έχει την ικανότητα δικαιοπραξίας και το δικαίωμα του εκλέγειν, το οποίο **μπορεί να περιορισθεί με νόμο ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.**

Περαιτέρω το Σύνταγμα καθιερώνει μεν με το ανωτέρω άρθρο 29 παρ. 1 την ελευθερία των Ελλήνων πολιτών, που έχουν εκλογικό δικαίωμα, να ιδρύουν πολιτικά κόμματα και να συμμετέχουν σε τέτοια (πρώτο σκέλος της ως άνω παραγράφου), προβλέπει όμως επίσης ότι η οργάνωση και δράση των πολιτικών κομμάτων **οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος**

Έτσι κατά το Σύνταγμα δεν είναι επιτρεπτό, κατά τα προεκτιθέμενα, να περιορίσει ο κοινός νομοθέτης την ατομική συμμετοχή στις βουλευτικές εκλογές καταδικασθέντων με οριστικές αλλά όχι, ακόμη τουλάχιστον, αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις **μεμονωμένων προσώπων** ακόμη και για αδικήματα που προσβάλλουν το δημοκρατικό πολίτευμα, η δράση των οποίων δεν μπορεί παρά να είναι περιορισμένη. **Υφίσταται όμως, με την απαραίτητη προϋπόθεση της τήρησης των αρχών του κράτους δικαίου, δυνατότητα του νομοθέτη να περιορίσει την εκλογιμότητα κομμάτων ή συνδυασμών κομμάτων, δηλαδή μορφωμάτων που διαθέτουν οργανωτική υποδομή, με συνέπεια να μπορούν να αναπτύξουν οργανωμένη, ευρύτερη και αποτελεσματικότερη, λόγω αυτού του χαρακτηριστικού τους, δραστηριότητα,** στα οποία συμμετέχουν και διεκδικούν την ανάδειξή τους ως βουλευτών ηγετικά στελέχη οργανώσεων, που ανέπτυξαν δράση αντικείμενη στο δημοκρατικό πολίτευμα, ιδίως όταν τα πρόσωπα αυτά ουδόλως επέδειξαν έμπρακτη μεταμέλεια, ούτε αποκήρυξαν την προγενέστερη πορεία, δράση και θέσεις τους και δεν διατύπωσαν οποιαδήποτε αυτοκριτική. Ο αποκλεισμός δε της εκλογιμότητας τέτοιων σχημάτων αποτελεί **μέσο άμυνας του δημοκρατικού πολιτεύματος** σαφώς ηπιότερο από την πλήρη απαγόρευσή τους και την υποχρεωτική διάλυσή τους.

Δεν είναι δε δογματικώς άτοπο να μπορεί ένα άτομο να ψηφίζει ή να εκλέγεται, επειδή δεν έχει καταδικαστεί αμετάκλητα με δικαστική απόφαση για κάποιο αδίκημα, αλλά να μην μπορεί να αποτελέσει αυτό αρχηγό ή ηγετικό στέλεχος κόμματος, εν όψει του διαφορετικού πεδίου και εφαρμογής των ερευνώμενων παραπάνω ρυθμίσεων του Συντάγματος, όταν το κόμμα αυτού επιδιώκει να καταλύσει ή ανατρέψει ή παρεμποδίζει την λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος

Η κρίση περί αποκλεισμού κόμματος από την εκλογική διαδικασία δεν μπορεί να θεμελιωθεί κατ'αρχήν, σύμφωνα με τη σχετική νομοθετική πρόβλεψη, αν δεν υφίσταται ήδη **προηγούμενη καταδίκη** σε οποιονδήποτε

βαθμό υποψήφιων βουλευτών ή ιδρυτικών μελών ή διατελεσάντων προέδρων για τα αδικήματα των άρθρων 134, 187 και 187Α του Ποινικού Κώδικα

[...] ο αποκλεισμός από το δικαίωμα εκλογιμότητας κόμματος περιλαμβάνει και την περίπτωση καταδίκης της ενδεχομένως πραγματικής ηγεσίας του, περίπτωση που συντρέχει όταν άλλο διαφορετικό πρόσωπο από εκείνο, που κατέχει τυπικά θέση προέδρου, γενικού γραμματέα, μέλους της διοικούσας επιτροπής ή νομίμου εκπροσώπου, με συγκεκριμένες πράξεις του εμφανίζεται να ασκεί διοίκηση του κόμματος ή να έχει τοποθετήσει εικονική ηγεσία ή να έχει τον ηγετικό πολιτικό ρόλο προς το εκλογικό σώμα. → είναι δικαιοπολιτικά ορθή και επιβεβλημένη εν όψει του σκοπού που επιδιώκει ο νομοθέτης, δηλαδή τον αποκλεισμό από την εκλογική νομοθεσία ενός κόμματος, που υπό τον μανδύα του προσώπου του φαινομενικού αρχηγού του, μπορεί εύκολα να καταρρίψει το τυπικό κριτήριο του ποιος είναι ο πραγματικός αρχηγός του.

Κριτήρια για τη διαπίστωση του τρίτου ως «παρένθετου» προσώπου και του πραγματικού αρχηγού ενός κόμματος θα μπορούσαν να είναι ενδεικτικά : α) Η μη προηγούμενη ένταξη και ενεργή συμμετοχή του στο κόμμα, β) ο χρόνος, που μεσολάβησε μεταξύ της τοποθέτησης ενός προσώπου ως αρχηγού και του χρόνου για την ανακήρυξη των εκλογών, γ) η υπόδειξη του από τον ίδιο τον καταδικασθέντα σε προηγούμενο χρόνο αρχηγό του κόμματος, δ) οι ειδικότερες περιστάσεις π.χ. η προηγούμενη μη έντονη ενασχόληση του φαινομενικού αρχηγού του κόμματος με την πολιτική, σε αντίθεση με ανάπτυξη τέτοιας δραστηριότητας από τον υποκρυπτόμενο πραγματικό αρχηγό, η τυχόν αδυναμία αυτοπρόσωπης άσκησης των καθηκόντων του πραγματικού ηγέτη λόγω έκτισης κακουργηματικής ποινής [...]

[...] Οι ηγέτες ενός κόμματος που παροτρύνει σε βία ή προωθεί μία πολιτική που δεν σέβεται τη δημοκρατία ή που στοχεύει στην καταστροφή της δημοκρατίας και την αποδοκιμασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που αναγνωρίζονται από τη δημοκρατία **δεν μπορεί να αξιόσουν την προστασία της Σύμβασης της ΕΣΔΑ**, όταν έχουν ως σκοπό την ίδια την κατάλυση της δημοκρατίας, επικαλούμενοι καταχρηστικώς δημοκρατικά δικαιώματα, στα οποία δεν πιστεύουν ή τα οποία δεν υιοθετούν.

Η προηγούμενη με οριστική δικαστική απόφαση καταδίκη βουλευτών, ιδρυτικών μελών, πραγματικής ηγεσίας κ.λπ. αποτελεί, κατά το άρθρο 32 του ως άνω π.δ. [...], την ελάχιστη κατ' αρχήν τιθέμενη προϋπόθεση για τον αποκλεισμό κόμματος ή συνασπισμού κομμάτων από τη εκλογική διαδικασία.

Το **τεκμήριο αθωότητας** είναι κεκτημένο της δημοκρατικής πολιτείας και η επίκλησή του παρίσταται **καταχρηστική** όταν έχει **καταδικαστεί, ακόμα και πρωτόδικα, ο αρχηγός** ενός πολιτικού κόμματος για κάποιο από τα αδικήματα που στρέφονται κατά του ίδιου του πολιτεύματος, πόσο μάλλον όταν εκτίεται η ποινή που επιβλήθηκε με οριστική δικαστική απόφαση γι' αυτά.

ΕΛΑΣΣΩΝ ΠΡΟΤΑΣΗ:

1. Εγκληματική δράση Κασιδιάρη ως μέλος της ΧΑ
2. Ίδρυση από αυτόν του κόμματος Έλληνες και θεμελίωση ότι αυτός ασκεί την πραγματική αρχηγία του κόμματος
3. Διερεύνηση διακινδύνευσης της δημοκρατίας λόγω της πραγματικής αρχηγίας από τον Κασιδιάρη

Β) Η ΜΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ των προϋποθέσεων ανακήρυξης και συνακόλουθα συμμετοχής στη σχετική εκλογική διαδικασία της 20ης Μαΐου 2023 (εκτός της Ελληνικής Επικράτειας) και 21ης Μαΐου 2023 (εντός της Ελληνικής Επικράτειας): [...]

Του συνδυασμού του κόμματος «**Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ**». Και τούτο διότι από τον αυτεπάγγελτο έλεγχο και τους υποβληθέντες δι' υπομνημάτων των κομμάτων «Νέα Δημοκρατία» και «ΠΑΣΟΚ-ΚΙΝΑΛ» και του άνω κόμματος, ισχυρισμούς, **κατ'άρθρο 32 παρ.1 π.δ.26/2012 (= ο εκλογικός νόμος)**, προέκυψαν τα κάτωθι πραγματικά περιστατικά:

Α. Η εγκληματική δράση του Ηλία Κασιδιάρη

Το εν λόγω κόμμα, σύμφωνα με την κατάρτιση και υποβολή στην ηλεκτρονική πύλη καταχώρησης υποψηφίων, **περιέλαβε στους συνδυασμούς του, ως υποψήφιο στην Α' εκλογική περιφέρεια Αθηνών τον Ηλία Κασιδιάρη του Παναγιώτη**. Με τη **2644/22-10-2020** απόφαση του Α' Τριμελούς Εφετείου Αθηνών, ο ανωτέρω, Ηλίας Κασιδιάρης, κρίθηκε ένοχος των εγκλημάτων: α) της ένταξης και της διεύθυνσης της εγκληματικής οργάνωσης «ΛΑΪΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ-ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ» και β) της παράνομης οπλοκατοχής πυροβόλου όπλου και καταδικάστηκε σε συνολική ποινή καθείρξεως δεκατριών (13) ετών και έξι (6) μηνών, την οποία **εκτίει** [...].

Η επιχειρησιακά δομημένη διαρκής εγκληματική δράση της, η **οποία είχε σκοπό την αντιμετώπιση δια της βίας των αντιφρονούντων, αλλοδαπών**, αλλά και όσων θεωρούνταν σοβαροί ιδεολογικοί εχθροί της και κατ' επέκταση τη βίαιη επιβολή των πολιτικών ιδεών της, εκδηλωνόταν μέσω των **Τοπικών Οργανώσεων** της και πάντοτε υπό την καθοδήγηση **ανώτερου στην ιεραρχία στελέχους**, με βάση οργανωμένο σχέδιο, το οποίο εκτελούσαν τα μέλη των ομάδων κρούσεως, επονομαζόμενα «**Τάγματα Εφόδου**», που λειτουργούσαν υπό την αιγίδα των Τοπικών Οργανώσεων, τα μέλη των οποίων είχαν ιδιαίτερα σωματικά χαρακτηριστικά και κατάλληλη εκπαίδευση, [...] δρούσαν δε οργανωμένα και συντεταγμένα[...]

Η επιδίωξή της για την τέλεση αξιόποινων πράξεων (άρθρο 187 παρ. 1 του Π.Κ.), με στόχο την επίτευξη των προαναφερόμενων σκοπών της, κυρίως δε των εγκλημάτων της ανθρωποκτονίας από πρόθεση (άρθρο 299 του Π.Κ.), απόπειρας ανθρωποκτονίας από πρόθεση κ.λ.π. καθώς επίσης και πλημμελημάτων της επικίνδυνης σωματικής βλάβης, του εμπρησμού, παραβάσεων της νομοθεσίας περί όπλων κλπ. → Στο πλαίσιο αυτό, [...] διαπράχθηκαν δεκάδες αξιόποινες πράξεις και εγκληματικές επιθέσεις σε βάρος ομάδων ατόμων ή μεμονωμένων τοιούτων, από τις οποίες (**εγκληματικές δράσεις**), [...]

Ο εν λόγω **κατηγορούμενος**, πιστός στον Αρχηγό Ν. Μιχαλολιάκο, αλλά και στις αρχές και θέσεις του κόμματος, ανελίχθηκε στην εσωτερική ιεραρχία και **ορίστηκε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, του Πολιτικού Συμβουλίου, το οποίο απαρτιζέτο από πρόσωπα της απόλυτης εμπιστοσύνης του Αρχηγού**, ενώ εξελέγη βουλευτής κατά της βουλευτικές εκλογές του Ιουνίου 2012, στις οποίες η εν λόγω οργάνωση μετέσχε ως πολιτικό κόμμα με την επωνυμία «Λαϊκός Σύνδεσμος Χρυσή Αυγή». Περαιτέρω, στη συνδιάσκεψη του κόμματος, που έγινε στις 2110- 2012, ορίστηκε από τον ίδιο το Ν. Μιχαλολιάκο ως εκπρόσωπος τύπου και υπεύθυνος ιδεολογίας και εκπαίδευσης στελεχών του κόμματος. [...] **Είχε πλήρη επίγνωση των χαρακτηριστικών της οργάνωσης αυτής ως εγκληματικής, την οποία υποστήριζε με όλες του τις δυνάμεις ενθέρμως [...]** ενώ και ο ίδιος **είχε επιδείξει άκρως επιθετική και βίαιη συμπεριφορά, σαφή παραδείγματα των οποίων είναι ενδεικτικά αναφερόμενα τα ακόλουθα**: [...] ζ) στα Χανιά, στις 25- 11-2012, διακήρυξε «... το «βουλευτής» και τα «βουλευτίλίκια»... εδώ και χρόνια δεν τα γουστάρουμε, δεν τα θέλουμε καθόλου.

Εκμεταλλευόμαστε βεβαίως ορισμένα προνόμια του βουλευτή. Έχουμε πάρει και οπλοφορία πλέον με άδεια, δεν έχει αυτόφωρο, άμα γίνει κανα επεισόδιο και είμαστε λίγο πιο άνετοι στις κινήσεις μας. Όλα τα άλλα προνόμια τους τα τρίψαμε στη μούρη, [...]

Περαιτέρω, αποδείχθηκε ότι, [...], μετείχε στη λήψη των σοβαρών και κρίσιμων αποφάσεων που αφορούσαν στις θέσεις και στις αρχές του κόμματος, στη χάραξη των δράσεων, ακόμη και των βίαιων και εγκληματικών, [...]. Αποδείχθηκε, επίσης, ότι στις 28-9-2013, στην οικία του, επί της οδού Θρακών αριθμ. 13, στο Πικέρμι Αττικής, κατείχε λειτουργικό πυροβόλο όπλο, [...]

Εκτός από τα στο διατακτικό της ως άνω καταδικαστικής απόφασης εκτιθέμενα, παρατίθενται κατωτέρω αποσπάσματα δημοσιευμένα στο διαδίκτυο, [...], από τα οποία καταδεικνύεται η σαφής ιδεολογική κατεύθυνση (εθνικοσοσιαλισμός) αυτής, ηγετικό στέλεχος της οποίας ήταν ο Ηλίας Κασιδιάρης, η απόλυτη περιφρόνηση και απόρριψη του πολιτεύματος της Ελληνικής Δημοκρατίας, ήτοι της Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, η αποστροφή προς τις θεσμικές αρχές του Συντάγματος της χώρας, [...] Συγκεκριμένα: 1) Σε ομιλία του τότε Αρχηγού της ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ, Νικολάου Μιχαλολιάκου, στον οποίο άπαντες όφειλαν απόλυτη υπακοή, στις 2-6-2009, ενόψει των επικείμενων βουλευτικών εκλογών της 4^{ης}10-2009, σε προεκλογική συγκέντρωση, στην πλατεία Κολοκοτρώνη, δήλωσε «Αν χρειαστεί λερώνουμε τα χέρια μας, αν χρειαστεί δεν είμαστε δημοκράτες. Για την πατρίδα, γιατί πάνω από όλα η πατρίδα. Ούτε θεσμοί ούτε τίποτε άλλο», [...]

Β. Η αποδεδειγμένη ίδρυση από αυτόν του κόμματος Έλληνες

Κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της ως άνω δίκης, με κατηγορούμενο, πλην των λοιπών και τον Ηλία Κασιδιάρη (εφ' ης εξεδόθη η προαναφερόμενη 2644/2020 απόφαση), ήτοι, στις 21-5-2020, **αυτός, με βιντεοσκοπημένο μήνυμά του, που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο (youtube), ίδρυσε τον πολιτικό σχηματισμό με την επωνυμία «Έλληνες για την Πατρίδα», που, στη συνέχεια, μετονομάστηκε σε «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ».** Ακολούθως, στις 4-6-2020, αναρτήθηκαν επίσης στο διαδίκτυο δηλώσεις του Ηλία Κασιδιάρη σχετικά με το όνομα του κόμματος, τη σύνταξη πλήρους κυβερνητικού προγράμματος, [...].

[...] **Η ίδρυση του ως άνω πολιτικού κόμματος («Εθνικό Κόμμα-ΕΛΛΗΝΕΣ») από τον προαναφερόμενο Ηλία Κασιδιάρη** επιβεβαιώνεται από επανειλημμένες δηλώσεις του ίδιου, αλλά και από φωτογραφίες, εξαχθείσες από το διαδίκτυο και εκτυπωθείσες και συγκεκριμένα: α) η υπ' αριθμ. 1 **φωτογραφία** του Ηλία Κασιδιάρη, εντός της δικαστικής αίθουσας, ο οποίος κρατεί στα χέρια του, επιδεικνύοντάς το στο φωτογραφικό φακό, έντυπο, στο οποίο αναγράφεται ευκρινώς «Ψηφίζω ΕΘΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΗΝΕΣ Ιδρυτής ΗΛΙΑΣ ΚΑΣΙΔΙΑΡΗΣ» [...]

Ο Ηλίας Κασιδιάρης, ως κρατούμενος πλέον, δυνάμει της ως άνω καταδικαστικής απόφασης, οργάνωσε στις 9-5-2021 την πρώτη κομματική συνδιάσκεψη, μέσω τηλεδιάσκεψης, 150 στελεχών και υποψήφιων βουλευτών του ως άνω κομματικού σχηματισμού, που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο στις 21-5-2021 [...]. Τη συνδιάσκεψη αυτή χαιρέτησε ο ίδιος ο Ηλίας Κασιδιάρης, δηλώνοντας, εκτός των άλλων, ότι «Στέλνουμε ένα μήνυμα στο σύστημα που μας αντιμάχεται... Το κόμμα μας οργανώνεται. Θα είμαστε δυναμικά μέσα στην επόμενη Βουλή...», [...].

Γ. Η ένσταση του Κασιδιάρη κατά της τροπολογίας που κατατέθηκε στην Βουλή – η δήθεν αποξένωση

Στις 7-2-2023, ενόψει της καταθέσεως στη Βουλή της 1570/149/22-2023 τροπολογίας προς επεξεργασία και ψήφιση, ο Ηλίας Κασιδιάρης επέδωσε, δια δικαστικού επιμελητή, στον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων εξώδικη δήλωση - διαμαρτυρία - πρόσκληση, επικαλούμενος αντισυνταγματικότητα της διάταξης αυτής καθώς και παραβίαση διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, της ΕΣΔΑ και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Δικονομίας. Στην ως άνω εξώδικη δήλωση, αυτός επικαλέστηκε, αίφνης, το πρώτον, ότι το 2020 ίδρυσε μεν το κόμμα «Έλληνες για την Πατρίδα», το οποίο μετονομάστηκε σε «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ», **πλην όμως, ότι ήδη έχει παραιτηθεί «από την προεδρία και τα όργανα διοίκησης του κόμματος πολύ πριν ξεκινήσει οποιαδήποτε συζήτηση για την επίμαχη διάταξη» και ότι δεν ασκεί «ούτε πραγματική ούτε τυπική και κανενός είδους ηγεσία ή διοίκηση. Η πραγματική και ουσιαστική διοίκηση του κόμματος ασκείται από εκλεγμένα όργανα του κόμματος».** Με την ενέργεια αυτή, ο Ηλίας Κασιδιάρης, διαγιγνώσκοντας τον κίνδυνο μη ανακήρυξης του ως άνω κόμματος, το οποίο ο ίδιος είχε ιδρύσει και μόνος αυτός διηύθυνε, επιχείρησε να δημοσιοποιήσει τη **δήθεν αποξένωσή** του από την ηγεσία του, [...]

Αν, δηλαδή, ο Ηλίας Κασιδιάρης είχε πράγματι αποσυρθεί από την ηγεσία του εν λόγω κόμματος και όχι, όπως, προσχηματικά, επικαλείται- **τότε το ως άνω εξώδικο όφειλαν να υπογράψουν τα άτομα που (δήθεν) αποτελούσαν τη διοίκησή του, ως μόνα έχοντα το προς τούτο έννομο συμφέρον, δεδομένου ότι η τροπολογία αυτή,** η οποία εν τέλει ψηφίστηκε (άρθρο 102 του ν. 5019/2023/ΦΕΚ Α' 27/14-2-2023), **αφορά στο δικαίωμα εκλέγεσθαι υποψηφίου κόμματος** και στις προϋποθέσεις ανακήρυξης αυτού τούτου του κόμματος. [...]

Οι δηλώσεις αυτές του Ηλία Κασιδιάρη επιβεβαιώνουν, εξωφθάλμως, τις μεθοδεύσεις, προκειμένου να εμφανιστεί άλλος, ως πραγματικός ηγέτης του εν λόγω κόμματος, όπως εκτίθεται κατωτέρω. [...]

[...] Όπως προαναφέρεται, **στις 9-2-2023,** δηλαδή, μία ημέρα μετά την ψήφιση στη Βουλή της επίμαχης τροπολογίας, ο Ηλίας Κασιδιάρης, **κοινοποιεί,** μέσω διαδικτύου (youtube), το πρώτον, δήλωσή του, με τίτλο **«Έτσι θα κατέβω στις εκλογές»**, προετοιμάζοντας το έδαφος για τη δήθεν απομάκρυνσή του από την ηγεσία του ως άνω κόμματος, [...] δηλώνοντας ότι δεν τον ενδιαφέρουν οι διευθυντικές θέσεις και ότι μπορεί να «μάχεται» από οποιαδήποτε θέση, ακόμη και από την τελευταία. **Στις 3-4-2023, ο Αναστάσιος Κανελλόπουλος, αρχηγός του κόμματος «ΕΑΝ...» ανακοίνωσε, με δηλώσεις του, που μεταδόθηκαν και από δελτίο ειδήσεων τηλεοπτικού σταθμού πανελλήνιας εμβέλειας και έχουν αναρτηθεί στο διαδίκτυο, επί λέξει, ότι «Εγώ θα είμαι επικεφαλής στο κόμμα του Ηλία Κασιδιάρη στις εκλογές, έχει δρομολογηθεί... [...]. Και εν συνεχεία, [...] θα είμαι, [...], πρόεδρος»,** μετά από συζητήσεις και συνεννοήσεις του με τον Ηλία Κασιδιάρη. Στις 26-4-2023, την παραμονή της εκπνοής της προθεσμίας του άρθρου 37 παρ.1 του π.δ. 26/2012, ο Ηλίας Κασιδιάρης, μέσω δηλώσεων της δικηγόρου του και με σχετική ανάρτησή του στο διαδίκτυο, **ανακοίνωσε ότι στις επικείμενες εκλογές θα είναι υποψήφιος ως βουλευτής στην Α' εκλογική περιφέρεια Αθηνών** με το «Εθνικό Κόμμα Έλληνες», με πρόεδρο, πλέον, το Δημήτριο Χατζηλιάδη, ταξίαρχο ε.α. [...]

Με τα δεδομένα αυτά, λοιπόν, **σαφώς καταδεικνύεται ότι η πραγματική ηγεσία του κόμματος «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ», από της ιδρύσεώς του μέχρι και σήμερα, ουδέποτε έπαυσε να ασκείται, αποκλειστικά και μόνον, από τον ιδρυτή τούτου, Ηλία Κασιδιάρη, ο οποίος αποφάσισε και υλοποίησε τις ανωτέρω μεθοδεύσεις**

τοποθέτησε και ανακάλεσε, κατά βούληση, τους εκάστοτε δήθεν αρχηγούς - προέδρους του, ενώ, ακόμη και μετά την τοποθέτηση ως δήθεν αρχηγού αρχικά του Αναστάσιου Κανελλόπουλου και, στη συνέχεια, του Δημητρίου Χατζηλιάδη, δεν έπαυσε να ασκεί, μόνος αυτός, προεκλογική εκστρατεία υπέρ του εν λόγω κόμματος, προβάλλοντας τις θέσεις και το πρόγραμμά του, [...], τονίζοντας, μάλιστα, ότι η επίμαχη τροπολογία του εκλογικού νόμου αποτέλεσε διαφήμιση για τον ίδιο. Αντίθετα, ο φερόμενος ως αρχηγός του εν λόγω κόμματος, Δημήτριος Χατζηλιάδης σε ουδεμία δήλωση, ενέργεια ή τοποθέτηση προέβη, για την προβολή των θέσεων και του προγράμματος του κόμματος τούτου.

Ε. Εξυπηρετείται ο σκοπός του δημοκρατικού πολιτεύματος;

Περαιτέρω, πρέπει να ερευνηθεί, επιπροσθέτως, αν η οργάνωση και η δράση του κόμματος «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ», υπό την ανωτέρω πραγματική ηγεσία, εξυπηρετεί, πράγματι και όχι κατ' επίφαση, υπό το κέλυφος νομιμοφάνειας, την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, σύμφωνα με τη διάταξη της περ. γ της παρ. 1 του άρθρου 32 του π.δ. 26/2012, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 102 του ν. 5039/2023, η οποία εναρμονίζεται με την κανονιστικού περιεχομένου διάταξη του άρθρου 29 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία η Ελληνική Δημοκρατία οφείλει να μην αφήνει τους αξιακούς της εχθρούς να χρησιμοποιούν σε βάρος της τις θεσμικές εγγυήσεις που τους παρέχει, κατά τα εκτιθέμενα στις ανωτέρω νομικές σκέψεις. Για τη διαπίστωση αν το κόμμα «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ», με την οργάνωση και τη δράση του, υπηρετεί, όντως, την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, [...], πρέπει να συνεκτιμηθούν ενέργειες και δηλώσεις τούτου [του Κασιδιάρη], που συνεχονται άμεσα με την οργάνωση και τη δράση του ως άνω κόμματος, δεδομένου ότι μόνος αυτός, από της ιδρύσεως του εν λόγω κόμματος μέχρι και σήμερα, [...] εξέφραζε τις αρχές και τις θέσεις του κόμματος αυτού, καθόριζε τον τρόπο δράσης του, συγκέντρωνε και καθοδηγούσε τα υπ' αυτού επιλεγέντα στελέχη, [...].

Ειδικότερα, κατά τα ανωτέρω, ενδεικτικώς, αναφερόμενα περιστατικά, ο Ηλίας Κασιδιάρης, στην πολιτική του διαδρομή και δράση, ως διευθυντικού στελέχους της ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ, ένθερμος υποστηρικτής του εθνικοσοσιαλισμού, ακόμη και ως βουλευτής του Ελληνικού Κοινοβουλίου, επεδείκνυε, εξακολουθητικά, βίαιη συμπεριφορά, προσβάλλοντας το δημόσιο αίσθημα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και εξέφραζε, δημόσια, την περιφρόνηση και απαξίωσή του στο δημοκρατικό πολίτευμα και τους θεσμούς, [...].

Στη συνέχεια, ενόσω διαρκούσε η δικαστική διαδικασία ενώπιον του Α' Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών, ο Ηλίας Κασιδιάρης, όντας κατηγορούμενος, επεδίωξε να εμφανιστεί εκ νέου στην πολιτική σκηνή και ίδρυσε το νέο κόμμα («Εθνικό κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ»), ως διάδοχο και συνεχιστή της δράσης και ιδεολογίας της εγκληματικής οργάνωσης της ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ, με πραγματικό αρχηγό τον ίδιο. [...]

Αντίθετα, επανειλημμένα και κατά τρόπο πανηγυρικό, ο Ηλίας Κασιδιάρης, υπό την ως άνω ιδιότητά του, συνεχίζει, υπό το πρόσχημα της νομιμοφάνειας και το μανδύα νέου νόμιμου πολιτικού κόμματος, να την ενστερνίζεται, να την υποστηρίζει ενθέρμως και να την εντάσσει στο πρόγραμμα δράσης του ως άνω κόμματος, διεγείροντας και παροτρύνοντας το λαϊκό αίσθημα σε αντιδημοκρατικές ενέργειες. [...]

ΣΤ. Συμπέρασμα

Στην προκειμένη περίπτωση, λοιπόν, προκύπτει ότι το κόμμα «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ», του οποίου ο πραγματικός ηγέτης είναι ο Ηλίας Κασιδιάρης, δηλωθείς και ως υποψήφιος βουλευτής,

παροτρύνει στην άσκηση βίας, προωθεί μια πολιτική που δεν σέβεται τη δημοκρατία και στοχεύει στην αποδυνάμωση και κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος και των θεσμών του κράτους δικαίου, ιδίως με τη χρήση βίας ή την προτροπή βίας ή και τη δικαιολόγηση αυτής, την προώθηση ολοκληρωτικών ιδεολογιών, τη διάδοση ρατσιστικών και μισαλλόδοξων ιδεών και ξενοφοβίας, την επιδοκimasία εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, το μίσος κατά προσώπων και ομάδων, ενέργειες και διακηρύξεις που απειλούν την ειρηνική συμβίωση των κοινωνικών ομάδων στη χώρα. Συνακόλουθα, το «Εθνικό Κόμμα ΕΛΛΗΝΕΣ» δεν πρέπει να ανακηρυχθεί και, εντεύθεν, να συμμετάσχει στις εθνικές εκλογές της 20^{ης} Μαΐου 2023 και 21^{ης} Μαΐου 2023.

Ανάλυση απόφασης:

Είναι σαφές ότι με το 32 παρ. 1 του Εκλογικού Νόμου (ΕΝ), όπως κωδικοποιήθηκε με το ΠΔ 26/2012, (όπως η παρ.1 είχε συμπληρωθεί με το άρθρο 92 Ν. 4804/ 2021, ΦΕΚ Α' 90/5.6.2021 και αντικαταστάθηκε με το άρθρο 102 Ν. 5019/2023, ΦΕΚ Α' 27/14.02.2023, το οποίο τροποποιήθηκε με το άρθρο 35 Ν. 5043/2023, ΦΕΚ Α' 91/13.4. 2023) [...]

Η απόφαση, τόσο στην πλειοψηφία της όσο και στην μειοψηφία του ενός Αρεοπαγίτη, περιέχει εξαιρετικά ενδιαφέρουσες παραδοχές όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρου 29 παρ. 1 Σ και του άρθρου 11 ΕΣΔΑ ενώ υπεισέρχεται και σε άλλα ζητήματα όπως το τεκμήριο αθωότητας, η σχέση της συμμετοχής ενός κόμματος στις εκλογές με το παθητικό εκλογικό δικαίωμα του άρθρου 55 Σ και τη σχέση της επίμαχης ρύθμισης με θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος, όπως η δημοκρατική αρχή, η αρχή του πολυκομματισμού και η αρχή του κράτους δικαίου. [...]

Η διάταξη του άρθρου 32 παρ. 1 ΕΝ όπως ισχύει, για πρώτη φορά στην μεταδικτατορική μας ιστορία και υπό την ισχύ του Σ 1975 προέβλεψε την απαγόρευση κόμματος σε εκλογές, όχι απλά γιατί αυτό δεν πληρούσε κάποιες τυπικές προϋποθέσεις που ισχύουν για όλους αλλά για την ποινική συμπεριφορά της ηγεσίας του ή κάποιων άλλων στελεχών του.

! Επίσης, για πρώτη φορά γίνεται νομοθετικά διάκριση μεταξύ πραγματικής και φαινομένης ηγεσίας κόμματος και επίσης για πρώτη φορά συνεδρίασε το αρμόδιο Α1 Τμήμα του Αρείου Πάγου εν Ολομελεία για να κρίνει την σχετική υπόθεση. Ο εν λόγω δικαστικός σχηματισμός καλείτο λοιπόν να ερμηνεύσει και εφαρμόσει μία καινοφανή στα νομικά χρονικά διάταξη, αφού πρώτα θα έπρεπε να ασκήσει τον διάχυτο και παρεμπόμπτοντα έλεγχο της συνταγματικότητάς της και της συμβατότητάς της με άλλους υπερνομοθετικής ισχύος κανόνες δικαίου όπως κυρίως η ΕΣΔΑ και το ΔΣΠΑΔ του 1966 καθότι έγινε πολύ μεγάλη συζήτηση για το θέμα αυτό με αντικρουόμενες μεταξύ των κομμάτων αλλά κυρίως των εκπροσώπων της θεωρίας απόψεων.

Η θέση της πλειοψηφίας

Οι σημαντικότερες παραδοχές της πλειοψηφίας των 9 δικαστών όσον αφορά τον προκαταρκτικό έλεγχο της συμβατότητας του άρθρου 32 παρ. 1 ΕΝ με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ είναι οι ακόλουθες:

Το άρθρο 29 παρ. 1 Σ καθιερώνει ένα θεμελιώδες πολιτικό δικαίωμα για την ίδρυση και συμμετοχή σε κόμμα. Παράλληλα όμως στο δεύτερο σκέλος του καθιερώνει έναν επιτακτικό κανόνα (εκ του ρήματος «οφείλει») όπως η οργάνωση και δράση του κόμματος εξυπηρετούν την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η υποχρέωση αυτή είναι κανονιστικού και όχι απλά προγραμματικού χαρακτήρα, η δε κανονιστικότητά του δεν εξαντλείται σε μία απλή *lex imperfecta* αλλά παρά το γεγονός ότι το συνταγματικό κείμενο δεν το προβλέπει, το αφήνει στον κοινό εκλογικό νομοθέτη να επιβάλει κυρώσεις. **Με την παραδοχή αυτή η απόφαση δέχεται ρητά ότι υπάρχει σιωπηρή επιφύλαξη του νόμου**, σε αντίθεση με την παρ. 2 του άρθρου 29 Σ που υπάγει το δικαίωμα των κομμάτων σε χρηματοδότηση σε ρητή επιφύλαξη του νόμου. Η κανονιστικότητα λοιπόν της σχετικής ρήτρας αποτελεί κατά το Δικαστήριο την συνταγματική *sedes materiae* για την θεμελίωση της απλής, πλην όμως σιωπηρής, επιφύλαξης του νόμου.

Μάλιστα από τον επιτακτικό χαρακτήρα της δεύτερης ρύθμισης του ανωτέρω άρθρου και την σιωπηρή επιφύλαξη υπέρ του νόμου την οποία το Δικαστήριο συνάγει από αυτήν, φρονεί ότι αυτό παρέχει στον νομοθέτη όχι μόνο την δυνατότητα «αλλά και την υποχρέωση να καθιερώσει, στο πλαίσιο των οργανωτικών βάσεων του ισχύοντος πολιτεύματος, περιορισμούς στο πεδίο του εκλογικού δικαίου, δια των οποίων απαγορεύει τη συμμετοχή κομμάτων ή συνασπισμού κομμάτων στην εκλογική διαδικασία, όταν είτε η οργάνωση είτε η αναπτυχθείσα ή η αναπτυσσόμενη δράση τους, όπως αυτή εκδηλώνεται δια συγκεκριμένων πράξεων, αντιστρατεύεται την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος», όπως αυτό μορφοποιείται κατά τις θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματος. Με την αποστροφή αυτή η πλειοψηφία τείνει στην αποδοχή της συναγωγής ενός νομοθετικού καθήκοντος προστασίας της ελεύθερης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Έτσι, συνεχίζει, κατά το Σύνταγμα δεν είναι επιτρεπτό, κατά τα προεκτιθέμενα, να περιορίσει ο κοινός νομοθέτης την ατομική συμμετοχή στις βουλευτικές εκλογές καταδικασθέντων με οριστικές αλλά όχι, ακόμη τουλάχιστον, αμετάκλητες δικαστικές αποφάσεις μεμονωμένων προσώπων ακόμη και για αδικήματα που προσβάλλουν το δημοκρατικό πολίτευμα, η δράση των οποίων δεν μπορεί παρά να είναι περιορισμένη. **Υφίσταται όμως, με την απαραίτητη προϋπόθεση της τήρησης των αρχών του Κράτους Δικαίου, δυνατότητα του νομοθέτη να περιορίσει την εκλογιμότητα κομμάτων ή συνδυασμών κομμάτων, δηλαδή μορφωμάτων που διαθέτουν οργανωτική υποδομή**, με συνέπεια να μπορούν να αναπτύξουν οργανωμένη, ευρύτερη και αποτελεσματικότερη, λόγω αυτού του χαρακτηριστικού τους, δραστηριότητα, **στα οποία συμμετέχουν και διεκδικούν την ανάδειξή τους ως βουλευτών ηγετικά στελέχη οργανώσεων, που ανέπτυξαν δράση αντικείμενη στο δημοκρατικό πολίτευμα**, ιδίως όταν τα πρόσωπα αυτά ουδόλως επέδειξαν έμπρακτη μεταμέλεια, ούτε αποκήρυξαν την προγενέστερη πορεία, δράση και θέσεις τους και δεν διατύπωσαν οποιαδήποτε αυτοκριτική. Ο αποκλεισμός δε της εκλογιμότητας τέτοιων σχημάτων αποτελεί μέσο άμυνας του δημοκρατικού πολιτεύματος σαφώς ηπιότερο από την πλήρη απαγόρευσή τους και την υποχρεωτική διάλυσή τους.

Η απαγόρευση συμμετοχής φυσικών προσώπων στις εκλογές διακρίνεται από την απαγόρευση συμμετοχής του κόμματος. Έτσι, **κατά την πλειοψηφία**, δεν είναι δογματικώς άτοπο ότι ενώ **δεν μπορεί να επιβληθεί απαγόρευση θέσης υποψηφιότητας σε όσους δεν έχουν καταδικασθεί αμετάκλητα για ποινικό αδίκημα** κατά το άρθρο 55 Σ σε συνδυασμό με το άρθρο 51 παρ. 3 Σ στο οποίο παραπέμπει, **αυτό επιτρέπεται, όμως, να γίνει για κόμμα, στελέχη του οποίου έχουν καταδικασθεί μεν, αλλά όχι με αμετάκλητη απόφαση.** Η διάκριση αυτή, εκτός του ότι είναι αμφίβολο εάν λαμβάνει υπόψη το τεκμήριο αθωότητας υπό την έννοια του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, δίνοντάς του μία περιοριστική διάσταση μόνο στο πλαίσιο της ποινικής δίκης κατ' αντίθεση προς την νομολογία του ΕΔΔΑ[2], υποτιμά και το ότι ενώ ο συνταγματικός νομοθέτης θέτει ως περιορισμό του περιορισμού στην άσκηση του ενεργητικού κατ' άρθρο 51 παρ. 3 Σ και του παθητικού κατά παραπομπή σε αυτό από το άρθρο 55 Σ το αμετάκλητο της καταδίκης του φυσικού προσώπου ως έλασσον, το αυτό θα έπρεπε να ισχύει και για την απαγόρευση συμμετοχής κόμματος στις εκλογές ως μείζον (argumentum minore ad maius), **τοσούτω μάλλον μία τέτοια απαγόρευση δεν προβλέπεται ρητά αλλά συνάγεται από δυναμική και αντικειμενική ερμηνεία της διάταξης του άρθρου 29 παρ. 1 Σ.**

[...] Ούτε πάλι η μακροχρόνια αδράνεια του νομοθέτη δικαιολογεί, κατά την πλειοψηφία, αντίθετο επιχείρημα με την έννοια ότι οι συνθήκες που την επιβάλλουν στο παρόν δεν υπήρχαν κατά το παρελθόν. **Κατά συνέπεια η πλειοψηφία προβαίνει σε δυναμική, αντικειμενική ερμηνεία του άρθρου 29 παρ. 1 Σ, θέτοντας την ιστορική ερμηνεία εκποδών.** Πέραν τούτου, η απαγόρευση συμμετοχής κόμματος στις εκλογές αποτελεί ηπιότερο μέτρο και δεν ταυτίζεται με την πλήρη απαγόρευση της λειτουργίας του.

Η **πλειοψηφία** κρίνει την ρύθμιση με μία μάλλον επιδερμική κρίση σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, μην προβαίνοντας σε βαθύ έλεγχο αυτής. **Συγκεκριμένα, δεν εξετάζει εάν υπάρχει ηπιότερος περιορισμός εξίσου πρόσφορος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού** ή εάν ο επίδικος περιορισμός είναι σύμφωνος με την **αναλογικότητα** υπό στενή έννοια, **π.χ. εάν θα μπορούσε να προβλεφθεί η αποβολή του καταδικασθέντος μέλους ή μελών από το κόμμα** ή η μη συμμετοχή του στις εκλογές με το κόμμα αυτό ή η απαγόρευση διενέργειας πράξεων σχετικών με το κόμμα κατά την διάρκεια των εκλογών ή ακόμα και το κατά πόσο είναι αναλογικό υπό στενή έννοια η καταδίκη διατελέσαντος αρχηγού κόμματος που μπορεί να μην έχει πια σχέση ή ενεργό σχέση με το κόμμα ή ιδρυτικού μέλους του κόμματος που να μην επηρεάζει την δράση του κόμματος να συνιστά λόγο αποκλεισμού του κόμματος από τις εκλογές.

Τέλος, καταλήγει ότι με την προβλεπόμενη διαδικασία ενώπιον της Ολομέλειας του Α1 Τμήματος του Αρείου Πάγου και εντός των χρονικών ορίων που θέτει ο Εκλογικός Νόμος για την υποβολή των συνδυασμών των κομμάτων στην κρίση του εν λόγω δικαστηρίου δεν θίγονται τα θεμελιώδη δικαιώματα εκ των άρθρων 8 (δικαίωμα στον νόμιμο δικαστή) και 20 παρ. 1 Σ (δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας) και 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ (δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και αποτελεσματική δικαστική προστασία), εφόσον η κρίση περί της συμμετοχής ενός κόμματος στις εκλογές με βάση την επίμαχη διάταξη του άρθρου 32 παρ. 1 ΕΝ ανατίθεται σε ανεξάρτητο δικαστικό όργανο με τις εγγυήσεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ (αντικειμενικότητα, αμεροληψία, προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των μελών του κ.α.). Πλην, όμως, δεν εξέτασε εάν τα στενά χρονικά περιθώρια εντός των οποίων το ενδιαφερόμενο κόμμα έχει την δυνατότητα να υπερασπισθεί εαυτό εντάσσονται στο πλαίσιο της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και της δίκαιης δίκης, όπως αυτές κατοχυρώνονται από τους ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος κανόνες δικαίου και εάν αυτή η διαδικασία είναι σύμφωνη με αυτούς. Η δικαστική προστασία δεν αρκεί να είναι υπαρκτή και παρεχόμενη αλλά θα πρέπει να είναι και αποτελεσματική, κυρίως ως προς τις συνθήκες απονομής της. Το ότι η προστασία παρέχεται από αντικειμενικό και

αμερόληπτο δικαστήριο δεν αρκεί, διαφορετικά η χώρα μας δεν θα είχε σωρεία καταδικών από το ΕΔΔΑ για παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ.

Η θέση της μειοψηφίας

Αντίθετα, κατά τον Δικαστή Αρεοπαγίτη που διατύπωσε την γνώμη της μειοψηφίας η ρήτρα του άρθρου 29 παρ. 1 Σ ότι η οργάνωση και η δράση των κομμάτων οφείλει να διασφαλίζει την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι σύμφωνα με ιστορική ερμηνεία προγραμματικού και όχι κανονιστικού χαρακτήρα, η δε διάταξη είναι ατελής (lex imperfecta) και ως τέτοια **δεν υπάγεται, σε αντίθεση με αυτήν της παρ. 2 του ιδίου άρθρου που καθιερώνει το δικαίωμα χρηματοδότησης των κομμάτων, στην επιφύλαξη του νόμου**. Η δράση και ο τρόπος που αυτή διαμορφώνεται αξιολογείται πρωτίστως από το εκλογικό σώμα κατά την συμμετοχή του στην εκλογική διαδικασία.

Ορθά αναφέρει η μειοψηφία ότι για να είναι σύννομη μία νομοθετική ρύθμιση που θα προβλέπει την απαγόρευση συμμετοχής κόμματος στις εκλογές με κατάρτιση συνδυασμών, θα πρέπει (σωρευτικά) να είναι σύμφωνη και με τα δύο υπερνομοθετικής ισχύος νομικά κείμενα του άρθρου 29 παρ. 1 Σ και του άρθρου 11 ΕΣΔΑ. Προβαίνοντας λοιπόν σε έλεγχο συμβατότητας της επίμαχης ρύθμισης του άρθρου 32 παρ. 1 ΕΝ όπως ισχύει τόσο με το άρθρο 29 παρ. 1 Σ όσο και με το άρθρο 11 παρ. 2 ΕΣΔΑ φρονεί ορθά ότι το άρθρο 29 παρ. 1 Σ παρέχει μεγαλύτερη προστασία από το άρθρο 11 ΕΣΔΑ. Σε αντίθεση με την πλειοψηφία η γνώμη της μειοψηφίας ελαύνεται από την ιστορική ερμηνεία της διάταξης και υποστηρίζει καταρχήν το ανεπίτρεπτο της απαγόρευσης ενός κόμματος. Θεωρώντας ότι η απαγόρευση συμμετοχής κόμματος στις εκλογές ισοδυναμεί με de facto απαγόρευση λειτουργίας του, λόγω της κεφαλαιώδους αν όχι ζωτικής σημασίας για ένα κόμμα συμμετοχής του στην εκλογική διαδικασία, φρονεί ότι αν και δεν αναφέρεται ρητά στο άρθρο 29 παρ. 1 Σ η μόνη περίπτωση επιτρεπτής παρέμβασης του νομοθέτη στο θεμελιώδες πολιτικό δικαίωμα του άρθρου 29 παρ. 1 Σ είναι για την προστασία και εξυπηρέτηση αγαθών συνταγματικής περιωπής και ίδια της ελεύθερης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος όπως η ίδια η διάταξη ορίζει, αν και ως lex imperfecta.

Ορθή είναι επίσης η παραδοχή ότι μέτρο κρίσης δεν επιτρέπεται να είναι η ιδεολογία αλλά η πρακτική των μελών του κόμματος σε συνάρτηση με παραβάσεις του ποινικού δικαίου και για ρητώς προβλεπόμενα στο νόμο σοβαρά αδικήματα, που στρέφονται ή μπορούν να στραφούν κατά της λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος και ότι για την επιβολή του επίμαχου μέτρου πρέπει να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Η εφαρμογή της τελευταίας και ιδιαίτερα υπό τις ειδικότερες εκφάνσεις της, αυτές της αναγκαιότητας και αναλογικότητας υπό στενή έννοια επιβάλλει όπως επιλέγεται το δυνατόν λιγότερο επαχθές μέτρο, οπότε όταν ο νομοθέτης έχει να επιλέξει μεταξύ ενός προληπτικού (απαγόρευση συμμετοχής στις εκλογές) και ενός κατασταλτικού μέτρου (ποινικοποίηση της επίμαχης συμπεριφοράς), σαφώς ηπιότερο είναι το κατασταλτικό, η λήψη του οποίου ενδείκνυται.

Περαιτέρω, και υπό την εκδοχή της αρχής της αναλογικότητας η μειοψηφία επικαλείται και ένα ακόμα επιχείρημα, ότι η απαγόρευση της συμμετοχής κόμματος σε εκλογές θίγει και το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι των υπολοίπων μελών του κόμματος που δεν έχουν εγκληματική συμπεριφορά και θέλουν να ψηφίσουν υπέρ του επίμαχου κόμματος ή επιθυμούν να θέσουν

υποψηφιότητα και να εκλεγούν με αυτό, παρομοιάζοντας την σχετική ρύθμιση με την αντικειμενική ευθύνη του Αστικού Δικαίου. Για τον λόγο αυτόν **κρίνει ότι «ως μόνος συνταγματικώς ανεκτός – και στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας – περιορισμός** [επί τη βάσει συσταλτικής ερμηνείας του σχετικού νόμου, υπό το πρίσμα της διατάξεως του άρθρου 29 παρ. 1 εδ. α΄ Σ σε συνδυασμό με τα άρθρα 25 παρ. 1 εδ. δ΄ Σ και 11 παρ. 2 εδ. α΄ ΕΣΔΑ], **μπορεί να νοηθεί ο αποκλεισμός συμμετοχής στις εκλογές με συνδυασμό κόμματος τού** σε οποιονδήποτε βαθμό καταδικασμένου και κρατούμενου – για τα προβλεπόμενα ως άνω σοβαρά αδικήματα – μέλους της εμφανούς ή πραγματικής ηγεσίας του, ως έλασσον αναγκαίο μέτρο έναντι του προβλεπόμενου στο νόμο μείζονος (περί αποκλεισμού του κόμματος)». Αντίθετα, η διάταξη ως έχει που συνεπάγεται την απαγόρευση συμμετοχής του κόμματος στις εκλογές είναι αντίθετη τόσο στο Σύνταγμα όσο και στην ΕΣΔΑ.

Συμπερασματικές εκτιμήσεις

Η διάσταση πλειοψηφίας και μειοψηφίας στην σχολιαζόμενη απόφαση για την ερμηνεία του άρθρου 29 παρ. 1 Σ αποτελεί ουσιαστικά ιδεολογικοπολιτική αντιπαράθεση καταρχήν μεταξύ των θεωριών της φιλελεύθερης και ανεκτικής δημοκρατίας από την μια και της μαχόμενης δημοκρατίας από την άλλη με τον κανονιστικό μανδύα της ερμηνείας του άρθρου 29 παρ. 1 Σ. Επίσης, **αποτελεί αντιπαράθεση μεταξύ ιστορικής και δυναμικής-αντικειμενικής ερμηνείας**, βεβαίως και με άλλες ερμηνευτικές παραμέτρους, όπως π.χ. της **e enotratio** ερμηνείας η οποία προκύπτει **από την απουσία της επιφύλαξης του νόμου από την παρ. 1 σε αντίθεση με την παρ. 2 του άρθρου 29 Σ** ή της αναλογικής εφαρμογής του άρθρου 51 παρ. 3 Σ και κατ' επέκταση και του άρθρου 55 Σ στο άρθρο 29 παρ. 1 Σ. Η κανονιστική εμβέλεια του τεκμηρίου αθωότητας υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, η σημασία της πρόβλεψης για αμετάκλητη καταδίκη στο άρθρο 51 παρ. 3 και κατ' επέκταση και στο άρθρο 55 Σ, όπως και ο χειρισμός της αρχής της αναλογικότητας ήταν ακόμα τρία σημαντικά πεδία όπου η αντιπαράθεση έλαβε χώρα.

Όσον αφορά την αντιπαράθεση μεταξύ ανεκτικής και μαχόμενης δημοκρατίας σαφές είναι ότι **υπό το πρίσμα του άρθρου 11 ΕΣΔΑ και την αντίστοιχη νομολογία του ΕΔΔΑ η επιλογή για το ποιο μοντέλο θα προκριθεί για την αντιμετώπιση των εχθρών της Δημοκρατίας αφήνεται στην διακριτική εξουσία**, συντακτική ή νομοθετική, των συμβαλλομένων κρατών. Αποδεκτό ήταν στην χώρα μας μέχρι πρότινος ότι υπό το πρίσμα του άρθρου 29 παρ. 1 Σ και την ιστορική του ερμηνεία το Σύνταγμα προέκρινε το μοντέλο της ανεκτικής δημοκρατίας, λόγω και των ιστορικών εμπειριών με την απαγόρευση του ΚΚΕ, η οποία ενταφιάστηκε οριστικά ήδη πριν την θέσπιση του Σ 1975 με την νομοθετική κατάργησή της από την Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας το 1974.

Έκτοτε το μοντέλο αυτό λειτούργησε ικανοποιητικά τις δεκαετίες που επακολούθησαν όταν η χώρα μας γνώρισε την καλύτερη δημοκρατία στην ιστορία της με ελεύθερη λειτουργία των κομμάτων και τελικό σκοπό την ομαλή εναλλαγή στην εξουσία αυτών. Το πρόβλημα για την δημοκρατία από συμπεριφορά κόμματος παρουσιάστηκε την δεκαετία του 2010, την λεγόμενη «δεκαετία της κρίσης» και την εμφάνιση του κόμματος της Χρυσής Αυγής, ενός νεοναζιστικού μορφώματος, που δεν είχε απλά αντισυμβατικό και αντισυστημικό χαρακτήρα, κάτι που βέβαια από **μόνο του δεν ήταν συνταγματικά επιλήψιμο, αλλά ασκούσε πολιτική με την χρήση βίας εκ μέρους των μελών του**

με οργάνωση παραστρατιωτική νεοναζιστικού χαρακτήρα και την διάπραξη πλήθους ποινικών αδικημάτων. Με οριστική απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών κρίθηκε στον πρώτο βαθμό ότι ο ηγετικός της πυρήνας, αποτελούμενος από τον αρχηγό της και πρώην Βουλευτές καθώς και άλλα κατώτερα μέλη της αποτελεί εγκληματική οργάνωση, υπό την έννοια δογματικά ότι τα παραπάνω μέλη καταδικάστηκαν για το αδίκημα του άρθρου 187 ΠΚ που αφορά την εγκληματική οργάνωση. Οι πράξεις αυτές που συνιστούσαν καταφανώς χρήση παράνομης και εγκληματικής βίας, στρεφόμενες κατά προσώπων και πραγμάτων, δεν μπορούσαν να γίνουν ανεκτές από το δημοκρατικό μας πολίτευμα, καθόσον εν τέλει στρέφονταν εναντίον του, επιδιώκοντας την κατάλυσή του. Βέβαια τα μέλη αυτά καταδικάστηκαν και κρίθηκε από το δικαστήριο ότι η έφεση που άσκησαν κατά της απόφασης αυτής δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα, με αποτέλεσμα να οδηγηθούν στην φυλακή. Από τα μέλη αυτά μόνο ένας εξ αυτών συνέχισε την πολιτική δράση, ιδρύοντας και ηγούμενος άλλου κόμματος.

Το ζήτημα που γεννάται είναι εάν αρκεί η ποινική αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού, ήδη όπως προελέχθη, τα καταδικασθέντα μέλη δεν ασκούν πλέον πολιτική δραστηριότητα και τοσούτω έλασσον αποτελούν μέλη ή υποψήφιους κόμματος, **κατά συνέπεια μπορεί κάποιος να επικαλεσθεί το επιχείρημα, που εν τέλει επικαλέσθηκε η μειοψηφία, ότι η ποινική αντιμετώπιση τέτοιων προσώπων καθίσταται αποτελεσματική, χωρίς την πρόβλεψη και επιβολή προληπτικών μέτρων διοικητικού χαρακτήρα, όπως το επίμαχο.** Όμως, ο κίνδυνος για την ανάδυση ανάλογων μορφωμάτων με τον μανδύα του κόμματος παραμένει και η δημοκρατία και το κράτος δικαίου πρέπει να είναι εν εγρηγόρσει. **Κατά συνέπεια η εμμονή στην ιστορική ερμηνεία του Συντάγματος όταν οι συνθήκες έχουν μεταβληθεί άρδην, νομίζω ότι δεν βοηθάει.** Έτσι η διάβαση του Ρουβίκωνα προς την όχθη της μάχιμης δημοκρατίας πρέπει να θεωρηθεί μία συνταγματικά επιτρεπτή νομοθετική επιλογή υπό την προϋπόθεση της τήρησης των αρχών και κανόνων του Κράτους Δικαίου και των διεθνών δεσμεύσεων της χώρας από τις διεθνείς συνθήκες προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων, κυρίως την ΕΣΔΑ. Περαιτέρω, στο ερώτημα εάν εκτός από δυνατότητα υπάρχει και καθήκον για τον νομοθέτη όπως δέχεται η πλειοψηφία της απόφασης, εκ του άρθρου 29 παρ. 1 Σ να προστατέψει με θετικά μέτρα το πολίτευμα, νομίζω ότι η θετική απάντηση αποτελεί μία υπερβολή και μάλλον οφείλεται σε υπερβάλλοντα ζήλο για την πλειοψηφία να «ευλογήσει» δικαστικά αυτή την μετάβαση.

Η λύση της αναθεώρησης του Συντάγματος που είναι νομικοπολιτικά η πιο καθαρή και γι' αυτό θεσμικά η πλέον ενδεδειγμένη, παραμένει χρονοβόρα και δυσκίνητη. Οι πολιτικές δυνάμεις είχαν την ευκαιρία να προβούν σε λύση του προβλήματος μετά την πρωτόδικη απόφαση για τα μέλη της Χρυσής Αυγής **με δυναμική ερμηνεία του ισχύοντος Συντάγματος αλλά πάντοτε μέσα στα όριά του, με σεβασμό στις διαδικασίες.** Δυστυχώς, **δεν το έπραξαν και άφησαν να το αντιμετωπίσουν την τελευταία στιγμή υπό την πίεση της πολιτικής συγκυρίας.** Σίγουρα η λύση που προκρίθηκε, βιαστική κάτω από τις συνθήκες που επιβλήθηκε, δεν είναι η καλύτερη δυνατή και έχει προβλήματα συμβατότητας τόσο με το Σύνταγμα όσο και με την ΕΣΔΑ, τα οποία επισήμανε η μειοψηφία της απόφασης και υποτίμησε η πλειοψηφία, ιδιαίτερα όσον αφορά την εφαρμογή του τεκμηρίου αθωότητας, της αρχής της αναλογικότητας και της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

Η δικαστική διαμάχη για την (αντι)συνταγματικότητα και (α)συμβατότητα με την ΕΣΔΑ της επίμαχης ρύθμισης δεν σταματά στην απόφαση του ΑΠ αλλά αναμένεται να συνεχιστεί τόσο εν Αθήναις, ενώπιον του ΑΕΔ ως εκλογοδικείου, όσο και εν Στρασβούργω στο ΕΔΔΑ.

Με λίγα λόγια η πλειοψηφία: συνταγματικό το α. 32 του ΕΝ / αποκλεισμός του κόμματος Κασιδιάρη λόγω μιας δυναμικής ερμηνείας του Σ29.1 που εμπεριέχει μια σιωπηρή επιφύλαξη υπέρ της δημοκρατίας, υπέρ δηλαδή κομμάτων που θα εξυπηρετούν τον δημοκρατικό σκοπό.

Αντίθετα, ο ένας που μειψήφισε διαφώνησε βάσει της ιστορικής ερμηνείας του Σ και λέει- όπα, τι δυναμική ερμηνεία κάνετε; Αν ο συνταγματικός νομοθέτης ήθελε να θέσει αυτόν τον περιορισμό θα τον έθετε ρητώς όπως και κάνει στο Σ29.2